

O'zbekiston yoshlarining adabiy-ijtimoiy jumali

ROSHADLIK

9-10/2021

Mashrab BOBOYEV

* * *

Orom og'ushida dilrabo bu tun:
Oydin zulumotda jilmayar bahor.
Gul bo'lib ochilar bargdagi tutun,
Anhorda salqin bir ehtiros oqar.

Orom og'ushida dilrabo bu tun:
Yuksakda yulduzlar va'da qilar baxt.
Birovga qoqilib ketmaslik uchun
Avaylab egasin izlar muhabbat.

Orom og'ushida dilrabo bu tun:
Maysalarga alla aytadi sabo.
Sohilda – majnuntol, qomati durkun,
Bir boqqil, deganday qilar iltijo.

Orom og'ushida dilrabo bu tun,
O'zi ham bilmaydi – bu ne ajib sir.
Uni ehtiyotsiz sharpadan o'qtin
Cho'chitib qo'ymasa bo'lgani kimdir...

Muassislar:

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:

Sirojiddin SAYYID
Iqbol MIRZO
Nodir JONUZOQ
G'ayrat MAJID
Sobir O'NAR
Kengesboy KARIMOV
Shuhrat SIROJIDDINOV

Jamoatchilik kengashi:

Alisher SADULLAYEV
Minhojiddin MIRZO
Botirjon ERGASHEV
Bahodir KARIMOV
Ilhom TO'XTASINOV
Rustam MUSURMON
Abatbay DANIYAROV
Farrux JABBOROV

Bosh muharrir v.b.:

Nurilla CHORI

Mas'ul kotib:

G'iyosiddin O'NAROV

Muharrirlar:

Sardor TOLLIBOYEV,
Dilnoza RUSTAMOVA

Rassom:

Asliddin KALONOV

Manzilimiz:

Toshkent shahri, Chilonzor tumani,
Bunyodkor ko'chasi, Adiblar xiyoboni,
O'zbekiston Yozuvchilar
uyushmasi binosi.
Indeks 100066

E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz

Veb sayt: www.yoshlikjurnali.uz

Tel.: (71) 231-20-58, 231-20-59

Navbatchi muharrir: S.Tolliboyev

4

Abduqayum Yo'ldosh

Kuzatish –
ijodkor qismati

11

Jasur Kengboyev

Nimadir yo'qoldi...

19

Qozoqboy Yo'ldosh

Jasoratning
yuz yili

28

Ikrom Otamurod

Men tufroqning
bir gardiman...

30

Xoliyor Safarov
Mag'lubiyatidan
g'alaba

61

Doston Ilhom
Yo'qotilgan
bolalik

44

**Jamoliddin
Badalov**
Tushlarimda
shovullar chinor...

66

Mahfuza Begaliyeva
Quyosh yulduzlarga
ketdi bo'linib

50

Aziz Nur
Baxt manzili

67

Yuriy Nagibin
Qoyali bo'sag'a

56

**Zulxumor
Orifjonova**
Mening derazamni
poylaydi qushlar...

40

Go'zal Matyoqubova
Rauf Parfi she'rlarining
o'q chizig'i

46

Gulrang Ubayeva
"Tilingdan avval qalbingni
tarbiya qil..."

52

O'lishidan avval butun
dushmanlarini afv qildi...

KUZATISH – IJODKOR QISMATI

*Yozuvchi Abduqayum Yo'ldosh bilan
suhbat*

Do'stbek SULAYMONOV suhbatlashdi.

Abduqayum Yo'ldosh 1962-yil 28-fevralda Samarqand viloyatining Qo'shrabot tumanida tug'ilgan. 1979-yili Sirdaryo viloyatining Oqoltin tumanidagi 7-maktabni oltin medal bilan bitirgan.

1990-yildan boshlab "Sirli olam", "Qalb ko'zi", "Yoshlik", "Hurriyat", "Mohiyat", "XXI asr" singari gazeta-jurnallarda ishlab kelmoqda. Ayni paytda "Adolat" gazetasida bosh muharrir o'rinbosari.

1993-yildan O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi. 1999-yili "Shuhrat" medali bilan taqdirlangan. 2016-yilda "O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi" unvoni berilgan.

"Qaro ko'zum. Shayx ur-raisa" (1990), "Sunbulaning ilk shanbasi" (1998), "Timsohning ko'z yoshlari" (2003), "Parvoz" (2004), "Bir tun va bir umr" (2007), "Alvido, go'zallik" (2011), "Bankir" (2012), "Katta o'yin" (2013), "Puankare" (2014), "Hali vaqt bor..." (2016), "Daryo" (2017), "Osmon og'ushi" (2018), "Qaydasan, mo'jiza..." (2019), "Ishq afsunlari" (2019) kabi kitoblari nashr etilgan.

"Kichkina odamlar", "Uqubat", "Iqtidor", "Vijdon", "Qadamlar", "Nigoh", "Burch va muhabbat", "Ustyurtga yo'l", "Tinchlik ortida", "Opa" badiiy filmlarining, "Hayot jilg'alari", "Sinov", "Odamlar orasida", "Ona daryo" seriallarining ssenariy muallifi.

– Abduqayum aka, bugungi o'zbek hikoyachilik janri rivojlanishini nimalarda ko'rasiz?

– Hamma zamonda ham asli og'irkarvon nasr o'z o'quvchisi ong-tafakkuri, dunyoqarash-shuuri qamrovidan ancha oldinroqda bo'lgan. Illo, Insonning o'n sakkiz ming olamdan ko'ra ulkanroq, koinotning aql bovar etmas qonuniyatlaridan ham murakkabroq qalb kechinmalari, tilsim-mo'jizalarini bor bo'y-basti bilan nasr ochib beradi. Shu ma'noda nasr bugungi voqelikning, tabiiyki, o'tmishning va ayni paytda yaqin-uzoq kelajakning o'ziga xos ko'zgusi hamdir.

Tomchida quyosh aks etadi. Ba'zan hayotiy voqea-hodisalar ixcham ifoda etilsa-da, mutolaa asnosida qalbingizni favqulodda larzaga solgan ajoyib epik asar asl so'z san'atining cho'qqisiga aylanadi. Inchunun, yaxshi hikoyaning o'zi ulkan bir romandir...

Nazariyaga o'tib ketishimning sababiga kelsak, savolingizdagi nekbinlikka qo'shilolmadim. Harqalay – balki, zamondan orqada qolgan-dirman – siz alohida qayd etgan "rivojlanish"ni keng ma'noda unchalik ilg'amayroq turibman. Ehtimol, ishlab chiqarish nuqtayi nazaridan

qarasak, miqdor o'sishi jihatidan rivojlanishga yuz tutgandirmiz, ammo sifat borasidagi bu e'tirof anchayin bahsli, nazarimda.

Bu kaminaning xususiy mulohazasi, albatta. Harqalay, deyarli o'ttiz yildan beri kasb taqozosiga ko'ra, bundan tashqari turli katta-kichik tanlovlar-u seminarlarda juda ko'plab, lofi bilan aytganda, vagon-vagon "hikoya" atalmish mashqlarni o'qishga to'g'ri keldi. Shulardan xulosa chiqaradigan bo'lsam, fikrimcha, keyingi davr hikoyachiligida voqeabandlik, bayonchilik va... savodsizlik anchayin "yarq" etib ko'zga tashlanib qolganday. Bu mulohaza nafaqat kompyuterda terilib, oppoq qog'ozlarda chiroyli qilib chiqarilgan mashqlarga, balki falon adadlarda chop etilgan katta-kichik ayrim kitoblarga ham taalluqli. Bugun, deylik, Abdulla Qahhor singari, shapaloqdek hikoyani mashinkada (!) o'n martalab qayta ko'chiradigan ijodkorni kunduzi chiroq yoqib ham topolmaysiz.

Shubhasiz, muallifni, adabiyotimizni tabriklashga arzigulik, qayta-qayta o'qiladigan, uqiladigan ajoyib hikoyalar yozilyapti, chop etilyapti. Ammo, taassufki, bunday asarlar sanoqli.

– *Siz asarlaringizda nom tanlashda ko'proq nimaga e'tibor qaratasiz?*

– Ko'p hollarda sarlavha o'z-o'zidan, asar ko'ngilda tug'ilgan, hali qog'ozga tushmagan paytlarda paydo bo'ladi. Keyin fursati yetib bitik tug'iladi, bu jarayonda nom o'zgarib ketishi ham mumkin. Shuning uchun bu borada aniq bir "retsept" yo'q. To'g'ri, bilgichlar yaxshi asarning ellik foizini yaxshi sarlavha tashkil etadi, deyishadi. Balki, joyida topilgan sarlavha o'quvchini o'ziga jalb qilar. Biroq ko'p hollarda haqiqiy asar o'zining oddiygina sarlavhasi bilan ham baribir ko'ngillarni zabt etaversa kerak. Harqalay, mashhur yozuvchi asariga nega bunday nom qo'yganini so'rashganida, bejiz "Qizilning qizilligini, oqning oqligini ko'rsatish uchun" deb javob berib qo'ya qolmagan bo'lsa kerak.

– *Abduqayum Yo'ldosh ijodi ko'proq nimalardan oziqlangan? Ya'niki xalq ijodidanmi yoki Sharq va G'arb adabiyotidanmi?*

– Bobomiz baxshi o'tgan, Qo'shrabotda taniqli Yo'ldosh baxshi. Tabiiyki, uyimizda baxshichilikka, ijodga alohida ehtirom bilan qaralardi. Kitoblarga munosabat ham shunga yarasha. Buni qarang, qishlog'imizda uchta kutubxona bo'lardi. Va yana alohida kitob do'koni. Bolaligimdan shu uchala kutubxonaga a'zo bo'ldim, yangi kitob kelibdi deb eshitsak, do'konga chopqillab qolardik.

Xullas, "Go'ro'g'li", "Alpomish", "Kuntug'mish"lar qatori o'zbek va jahon adabiyotining durdona asarlarini o'qiy boshladim. Bu bir yangi dunyo edi... Menimcha, bolalik va o'smirlik davridagi eng katta baxt – go'zal asar sahifalarini o'zingdan qizg'anib qayta-qayta o'qish bo'lsa kerak... Voqealarni bilasan, asar qanday boshlanishini, qanday tugashini bilasan, ammo aqlingdan baland, tushunchangdan ustun nimadir baribir sehrli sahifalar sari seni tortaveradi; bu tuyg'u ko'zlaringdan uyquni oladi, ko'nglingdan halovatni. O'qib turib yig'laysan, yig'lab turib kulasan... Odamga bundan ortiq nima kerak... Shunday ilohiy tuyg'ularni baxshida etgan Adabiyotga ixlos ila ta'zim qilmay bo'ladimi...

Ishqilib, mutolaa asnosida beixtiyor Sharq va G'arb adabiyotini muqoyasa qilish, ularning dilga yaqin jihatlarini olishga urinishlar bo'ldi. Har nechuk, tuman gazetasida e'lon qilingan dastlabki mashqlarimdan biri grek tangrilari haqida bo'lsa, ikkinchisining qahramoni o'smir oqin (baxshi) edi.

– *Asarlaringizda o'zbekning qiyofasi va xarakteri qirralarini ifodalashda o'ziga xos uslubga ega ijodkorsiz. Betakror odamlarni qayerdan topasiz?*

– U-bu narsa yozib yurgan odam uchun azaldan hayotning o'zi tuganmas syujetlar bulog'i bo'lsa kerak. Ko'chaga chiqing, odamlarni kuza-ting, qishloqqa boring, yana kuzating, voqealarni muqoyasa qiling, xulosalarga keling va, shaksiz, qalbingizni hayajonga soladigan, qo'lingizga qalam tutqazadigan, yozmasangiz tinchingiz yo'qoladigan voqea-hodisa yoinki xarakterga duch kelasiz. Gorkiyning qalamkashlar haqida bir gapi bor. Bu kasb, bu hunar jonimga ham tegib ketdi, chunki qayoqqa borsam, odamlarni kuza-taman, hatto mayxonada ham tinch o'tirolmay-man, mijozlarni kuzatishga majburman deydi u. Bu – ijodkorlarning qismati. Ba'zan yurgan yo'lingizda, mutlaqo kutilmaganda, oniy soniyada ong-shuuringizga, qalbingizga chaqmoqday “yarq” etib bir narsa uriladi. Muhimi, shu oniy soniyani tutib qolish. Qolgani keyin bo'laveradi. Yana bir holat. Aksar hollarda biz beixtiyor kuza-

tib yurgan odamning, aslida kimligi, qanaqaligi aynan oniy soniyada ma'lum bo'ladi. Xiyonat ham, sotqinlik ham lahzada o'zini namoyon qiladi. Jasurlik ham oniy soniyada paydo bo'ladi. Shu onni ilg'ab olsak bo'ldi, atrofimiz to'la qahramonlarimiz. Zero, hatto tushingizda kirma-gan voqealarni real hayotda kuzatasiz, ularda ishtirok etasiz. Albatta, asarda to'qima obrazlar, voqea-hodisalar bo'ladi, ammo uning asosi bari-bir hayotning o'zi bo'lib qolaveradi. Eng qiziq tomoni, hattoki voqealari olis fazo puchmoqlarida kechadigan fantastik asarlarning asosida ham o'zimizning zamindagi hayot yotadi, zero, adabiyot bu avvalo insonshunoslikdir.

Uslub xususida ortiqcha bilag'onlik qilib o'tirmay. Faqat kamtarin urinishlarimdan kelib chiqadigan bo'lsam, aytishim mumkin, o'zimni hayajonga solgan voqeani tezroq qog'ozga tushirib qo'ymasam bo'lmaydi. Shunday, ko'ngil buyurganiday yozaveraman.

– *“Puankare” hikoyasini o'qigan o'quvchi ko'z o'ngida keng va katta tafakkur egasi bo'lgan nafaqat matematik, balki faylasuf muallif gavdalanadi. Bularni yozishda qanday ijodiy tayyorgarlik ko'rgansiz? Yoki romanga aylantirish niyati bo'lganmi? Nazarimizda, asardagi keng tasavvur hikoya ohangiga sig'magandek ko'rinadi.*

– Inson nima uchun dunyoga keladi? Faqat yeb-ichish, yaxshi kiyinish, to'kin-sochish yashash, bir so'z bilan aytganda, kun ko'rish uchunginami? Unda Insonga ilohiy qalb, shuur, tafakkur nega ato etilgan? Inson qachon o'zini yaratadi, qachon o'zligini anglaydi? Qachon “nafsi kofir fitnasidin” (Alisher Navoiy ta'biri) qutuladi?..

Bunday adoqsiz savollar har birimizni bezovta qilishi, o'ylantirishi turgan gap. Hikoyaga yozilgan so'ng so'zda qayd etilganidek, nafsilamriga, ana shu savollarga javob izlashning iztirobli jarayonida qog'ozga tushdi “Puankare”.

Zero, har kim o'z qismatiga o'zi xo'jayin, tanlash ixtiyori har kimning o'zida. Shu bois Hayot-Puankare aytadi: “Bu dunyoda har birimiz ham qaysidir ma'noda Perelmanmiz.

Hamamizning qalbimizda kashf etish, yaratish intilishi yotadi. Biroq mo'jiza osmondan tushmaydi, bir oniy lahzada kashfiyot ham yaratib qo'ya olmaymiz. Har qanday o'ta oddiy bo'lib ko'ringan yangilik zamirida og'ir mehnat, bilim, harakat, iroda, sabr va maqsad yo'lida hayotni tikish yotadi. Boshqa hamma bahonalar bekorchi gapdan o'zga narsa emas. Sen Insonsan. Koinot sarvarisan! Senga Buyuk Ong ato etilgan. Senga buyuk qalb ato etilgan. Senga bemisl salohiyat ato etilgan. Foydalan ulardan. O'tkinchi hoy-havaslariga bir lahzaga chalg'idingmi, uning ortidan seni yanada chalg'itadigan ikkinchi lahza yetib keladi. Keyin uchinchisi. Keyin to'rtinchisi. Va shu bilan hammasi barham topadi..."

Albatta, hikoyada matematika aytilmoqchi bo'lgan fikrga, alamli mulohazalarga bir vosita, xolos. Qahramon matematik olim emas, yozuvchi, rassom, jurnalist... bo'lishi ham mumkin edi. Ehtimol, institutda besh yil matematika o'qiganim uchundir, shu soha vakilini qahramon qilib oldim.

Bilasiz, har bir odam dunyoga biron iqtidor bilan keladi. Gap ana shu salohiyatni to'laqonli ro'yobga chiqarishda. Ammo moddiylik, nafs ustuvor jamiyatda, muhitda bunday qobiliyat egalarining ko'kka parvoz etishlari mushkul kechadi, zero, ularning oyog'idan pastga tortib turuvchi omillar, sabab-bahonalar va hattoki olomon qudratliroq bo'ladi.

– *Sohangiz boshqa, ya'ni muhandislik bo'lgani bilan sizni adabiyot yo'lida nima tutib qolgan?*

– Adabiyot – ko'ngil ishi, ko'ngil ehtiyoji. Hech kim bironni yoz deb majburlamaydi. Aytib o'tganimdek, maktab yillari u-bu mashqlar qoralaganman, ularning ayrimlari tuman-viloyat nashrlarida chiqqan ham. Birinchi qissam esa 10-sinfda o'qib yurganimda "Gulxan" jurnalida e'lon qilingan. O'zim maktabda aniq fanlarni yaxshi ko'rardim. Kimyoni va ayniqsa, matematikani. Shuning uchun bo'lsa kerak, bir yil tuman

gazetasida ishlagach, politexnika institutiga o'qishga kirdim. Institutda ko'proq rus tilidagi adabiyotlarni o'qish imkoni tug'ildi. Yozganlarimni esa tashlab qo'yaverdim.

Nihoyat, 1988-yili yosh ijodkorlarning Do'rmon seminarida qatnashdim. U paytlari zavodda ishlardim. Ochig'i, mashqlar qizg'in muhokama qilingan anjumanda ko'plab iste'dodli yoshlarni uchratdim. Afsuski, keyinchalik ularning aksariyati adabiyotni tashlab ketdi. Sababi tirikchilik bo'lsa kerak-da, yana bilmadim...

To'qsoninchi yillari kaminani Moskvada hikoyasi chop etilgan, birinchi kitobi chiqqan qalamkash sifatida jurnalga taklif qilib qolishdi. Og'ir yillar edi. Do'konlar bo'm-bo'sh... Til bilishim qo'l kelib, tarjima bilan shug'ullana boshladim. Shu...

*Shubhasiz, asar qimmatini
hajmda emas, aytiladigan gapda.
Qahramonlarning hayotini ochib
berish orqali ko'ngildagi gaplarni
o'quvchiga yetkazib bersang.*

– *"Parim bo'lsa..." hikoyasi "Puankare" kabi katta muvaffaqiyatlarga erishgan hikoya sanaladi. Mana shu hikoyaning yozilish tarixi, umuman, hikoya haqida gapirib bersangiz.*

– *"Parim bo'lsa..." ning bosh g'oyasi, agar yetkazib berolgan bo'lsam, muhabbat va yana muhabbat. Insonni shoh qiladigan, qul qiladigan muhabbat haqida. Abadiy va hamisha yangi mavzu. Har bitta qalb muhabbatni yangilaydi, axir.*

Oddiy fermer qalbida paydo bo'lgan otashin muhabbat. Ba'zilar unga achindi, lekin, bunday o'ylab qarajak, qahramonim dunyoga kelib, asl muhabbat nimaligini bildi-ku! Shunday, hissiyot-

lardan g'ofil banda bo'lib o'tib ketishi ham mumkin edi-ku! Lekin Xudo unga nazar soldi, tabiat unga nazar soldi. U yashay boshladi! Nihoyat, o'zining kimligini bildi. O'zligini anglashga o'tdi. U umuminsoniy san'at bo'lgan baletni tushuna boshladi! Muhabbatga oshno ko'ngil beixtiyor san'atga talpindi. San'atga oshno ko'ngildan yomonlik chiqadimi? Balki qahramonim qisqa yashagandir, lekin u haqiqiy inson bo'lib yashadi. Gap yillar miqdoridami yoki ularning mazmun-mohiyatida? E'tibor bergan bo'lsangiz, baletga muhabbat oxir-oqibat qahramonimning do'stiga ham o'tdi. Mana shu emasmi san'atning kuchi!

Darvoqe, hazrat Navoiyning mashhur g'azalini (*"Parim bo'lsa, uchub qochsam ulustin to qanotim bor, Qanotim kuysa uchmoqdin, yugursam to hayotim bor..."*) o'ttiz yillar burun yodlab, zavodda shovqin-suronlar orasida baqirib aytib yurardim. O'shanda ko'ngilda nimadir tug'ilgandi. Tan olaylik, hazratning bir misrasi ba'zan bitta roman yozishga arzigulik mushohada, rag'bat, hayajon beradi...

– 2010-yilda *"Daryo"* romanini yozdingiz. Umuman, roman haqida, romanchilikka qo'l urishingiz haqida gapirib bersangiz.

– Biz Qo'shrabotdan Sirdaryoga, cho'lni o'zlashtirishga ko'chirma bo'lgan oilalardan birimiz. Bolaligim Sirdaryo bo'ylarida o'tgan. Cho'ldagi tinimsiz mehnat, qurilishlar, turfa fe'l-atvorli, turli millatga mansub odamlar, hayratangiz voqealar.

Har qanday daryo, bilasiz, sirtidan sokin bo'lib ko'rinadi, sal quyiroqqa tushsangiz, girdoblarda qolib ketasiz. Hayotimiz ham shunday. Asar yozilishidan oldin daryo bo'yiga bordim, baliq yetishtiruvchilar, brakonyerlar bilan gurunglashdim.

Xullas, aksariyat qismi o'zim ko'rgan-bilgan qahramonlar, o'zimni hayajonlantirgan hodisotlar bo'lgani uchunmi, asar quyulib kela boshladi. Yoza-verdim, hajm katta bo'lib ketdi. Shubhasiz, asar qimmatini hajmda emas, aytiladigan gapda. Qahramonlarning hayotini ochib berish orqali ko'ngildagi gaplarni o'quvchiga yetkaza olsang. O'quvchi buni

qabul qilsa, his etsa, unga ham yuqsa tuyg'ularing... Ancha vaqt tashlab qo'yib, so'ng o'qib chiqsam, nazarimda, roman janriga mosdek.

Roman asosida ko'p qismli serial ham yaratildi, tasvirga olish jarayonlarida o'zim ishtirok etishga harakat qildim.

Bundan oldin *"Bankir"* va *"Kasofat raqamlar"* deb atalgan romanlar yozgandim. Birinchisi kitob bo'lib chiqqan, ikkinchisi yaqinda *"Yangi asr avlodi"* nashriyotida chop etiladiganga o'xshab turibdi.

– *Ijodingizni fantastik asarlardan boshlagansiz. Keyinchalik realizmga o'tib ketishingizga nima sabab bo'lgan?*

– Fantastika ajoyib janr-da. Xayolotning cheksiz parvozi. O'qib ham, yozib ham rohatlanadi kishi.

Aniq fanlarga qiziqishim sabablimi, yoshligimdan ilmiy fantastik asarlarni ko'proq o'qirdim. Aytaylik, *"Jahongir"*, *"Odam amfibiya"*, *"Professor Douelning boshi"*, *"Ko'rinmas odam"* va hokazo. Keyinroq ancha-muncha fantastik asarlarni o'zbekchaga o'girdim ham. Fantastik asarlarimdan iborat ikkita kitobim chiqdi.

Biz adabiyotga kirib kelgan davrlar fantastikaga qiziqish kuchli edi-da. Yozuvchilar uyushmasida alohida to'garak ham bor edi, shunga qatnab turardim.

Ayniqsa, ilmiy fantastikani yaxshi ko'raman. Jahon tarixida ko'plab olimlarning buyuk kashfiyotlariga aynan fantastik asarlarda qalamga olingan ilmiy-texnik yangiliklar sabab bo'lganligini ham unutmaylik.

Yana bir misol. Xitoy keyingi o'n besh yilda ta'lim tizimiga aynan fantastik asarlarni ko'proq o'qitish tajribasini kiritdi. Bu qanday ko'lamdor samaralarga olib kelganligini hammamiz ko'ribilib turibmiz.

O'zimga kelsak, o'tgan asrning to'qsoninchi yillarida hayot shu qadar mo'l-ko'l ajoyib-g'aroyib, mantiqli-mantiqsiz, aql bovar qilmas, hatto fantast yozuvchilarning xayoliga kelmagan voqeliklarni qalashtirib tashladiki, ularni realistik usulda tasvirlashdan boshqa yo'l qolmadi.

– *Tarjima qilish yozuvchidan qanday mahorat talab qiladi? Robin Sharmaning “O’lsang kim yig’laydi?” asari tarjimasiga qay turtki bilan kirishdingiz? Kimdir sizga bu borada taklif berdimi yoki ko’z ostingizga olib yurgandinigizmi?*

– Yuqorida ham aytib o’tdim, ancha-muncha roman-qissalarni, hikoya-novellalarni, she’r-dostonlarni rus tilidan o’zbekchaga o’g’irishga to’g’ri kelgan. To’g’risi, buyam bir maktab. Ayniqsa, tarixiy asarlar tarjimasini alohida qunt, e’tibor va bilim talab qiladi. Shu bilan birga, bu jarayonda qalam charxlanadi, jumlagi aynan mos tushadigan so’zni yoki uning muqobilini tez topish ko’nikmasi shakllanadi.

Sharmaga kelsak, nashriyotlardan biri shu kitobni tarjima qilib berishimni so’rab qoldi. Avval o’qib chiqay, dedim. Qarasam, ajoyib asar, deyarli har sahifasida donishmandlik, ulkan hayotiy tajriba va zalvorli xulosa mujassam! Mashhur faylasufning so’zlari bilan aytsam, “Mazkur kitob – zamonaviy kishilar uchun xaloskor kuchdir. U bizga hayotning qanchalar bebaho ekanligini yana bir bor eslatadi”. Kitob o’quvchiga tushunarli, jo’n emas, sodda tilda yozilgan. Xullas, yayrab tarjima qildim.

– *Asar yozganda yozuvchi o’zining va o’quvchining hafsalasini pir qilmasligi uchun ko’proq nimalarga e’tibor berishi kerak?*

– Bu borada hammamiz biladigan, ammo amal qilishimiz qiyin bo’lgan haqiqatlar ko’p. Ijod azobini, bilasiz, yurakdagi tish og’rig’i deyishadi. Unga chidash juda qiyin. Ilhom kelganda yozish kerak. Yozganda ham o’ziga ishonib yozish kerak. Abdulla Qahhor aytganidek, yozganlarining kerakmas joyini qaychilab tashlashga ozgina insof va adolat ham kerak. Ko’ngil ehtiyojidan tug’ilgan asargina o’zingizning ko’ngil tuyg’ularingizga javob beradi. Yig’lab yozilgan asar o’quvchini yig’latadi. Kulib yozilgan asar o’quvchini kuldiradi. Asar darddan, aytilmoqchi bo’lgan gap iztirobidan tug’iladi.

Yozayotgan yoki yozib bo’lgan asaringiz o’zingizning hafsalangizni pir qilyaptmi, yaxshisi, vaqtida uni tashlab yuboring, o’quvchiningiz, o’zingizniyam qiynamang.

– *Bugungi kunda qaysi ijodkorlarning asarlarini o’qib turasiz, sizningcha kimlar o’zbek adabiyotida o’z o’rniga ega?*

– O’zimdan kelib chiqib aytaman. O’zingma’qul ijodkorlarni aytaman, albatta. Bugun men qayta-qayta o’qiydigan yozuvchilarimiz kamchilik. Ko’proq Abdulla Qahhorning muxlisiman. Jahon adabiyotini o’qishga harakat qilaman. Stolimda hamisha Dostoyevskiy asarlari turadi. Bugungi adabiyotimizga kelsak, shubhasiz, Erkin A’zamning qayta-qayta o’qiladigan, har safar odamni hayratga soladigan asarlari bisyor. Bu qadar so’zga e’tibor, bu qadar o’zgacha uslub... Erkin akadan tashqari Isajon Sultonning ko’p asarlarini qayta-qayta o’qiyman, uning tili sofligiga, boyligiga, ayniqsa, tabiat tasvirlarida mohirligiga havas qilaman. Bu haqda kichikroq maqola ham yozgandim. Nihoyat, Nazar Eshonqul asarlari bot-bot o’qiladigan ulug’ yozuvchilarimizdan biri. Zamonamizda shunday yozuvchilar borligi – bizning baxtimiz. Biz ular bilan faxrlanishimiz, asarlarining qadriga yetishimiz kerak, deb o’ylayman.

– *Siz doim ijoddasiz: adabiyotda, dramaturgiyada, kinoda. Mana shularga ulgurish uchun g’ayratni qayerdan olasiz? Ijodkorlikni sizdek saqlash uchun nima qilish kerak?*

– Qaysi bir suhbatdayam aytib o’tgandim shekilli, negadir o’zimni dangasaroq, qimmatli vaqtining ko’p qismini behuda ishlarga sarflaydigan odam deb o’ylayman. Hayot-da bu... “Puanquare” chiqqanidan so’ng atay Namangan-dan muallifni izlab kelgan otaxon ishxonamizda kechgan bir soatlik gurungimizdan so’ng “Bu yumushlarning hammasini tashlab, tog’-poqqa chiqib keting-da, tuzukroq bir narsa yozing”, degandi. Shu maslahatni ko’p eslab turaman...

Baribir ko’proq kitob o’qisam deyman. Dunyo adabiyotida durdona asarlar shunaqa ko’pki,

qani endi vaqting yetsa-yu, ularni qayta-qayta o'qisang, lazzatlanib tarjima qilsang. Hech bo'lmasa o'zing uchun. Ammo... Mayli, yaraga tuz sepmaylik.

Oz-moz ishlashimga esa, shukurki, uyda shart-sharoitlar yetarli. Shuning uchun asosan uyda, kechasi ishlayman.

– *She'r va kino hayotingizda qanday o'ringa ega?*

– Tabiiyki, ko'plar qatori yozishni she'rdan boshlaganman. Ularning ayrimlari tuman, viloyat gazetalarida chiqqan ham. She'r yoshlikka yarashsa kerak, talabalik davrimda ham she'r-dostonlar qalashib ketgan. Lekin, to'g'risi, o'zimni shoir hisoblamayman. Garchand bitta she'r kitobim chiqqan bo'lsa ham. Shunchaki havas-da bu... Lekin bu havas hayotda qo'l kelib qoladi. Masalan, kinossenariy qabul qilinganida saundtreklarga she'rlarni o'zim yozib beraman.

Kinoga o'tsak. Kinoni kim yaxshi ko'rmaydi. Maktab paytidan kinoga havasim boshqacha edi. Aktyorlar, rejissyorlar haqida katta-katta albomlarim bo'lgan. Menda aktyorlik salohiyati yo'q, shuning uchun bor-yo'q orzuyim kinossenariy edi. Alal-oqibat shu istagim amalga oshdi. Dastlab, "Kichkina odamlar" filmi chiqdi. Keyin ishlar o'z-o'zidan yurishib ketdi.

– *Yaxshi yozuvchi yaxshi publitsist bo'lib shakllanadimi?*

– Ruslarda bir hikmat bor: "Iste'dodli odam hamma sohada iste'dodli". Davrlar bo'ldiki, adabiyot emas, publitsistika birinchi o'ringa chiqdi. Shunda ham publitsistlarning oldingi safida iste'dodli yozuvchilarimiz bo'lishdi.

Publitsistika – ko'ngil tuyg'ularini, voqelikka munosabatni, aytilmoqchi bo'lgan dolzarb gapni tezroq o'quvchiga yetkazish vositasi. Yaxshi yozuvchi, albatta, yaxshi publitsist bo'ladi. Unutmaylik, yozuvchi – xalq vijdoni. Vijdon esa hamisha uyg'oq va bezovta. Vijdonan, kuyib-

pishib, dard bilan yozilgan publitsistik maqola yozuvchining shaxsiyatini, fuqarolik pozitsiyasini ham ko'rsatadi. Nekrasov ta'biri bilan aytganda, shoir bo'lmasliging mumkin, ammo grajdanin bo'lishing shart.

– *Millatimizning bugungi va o'n besh yil keyingi ma'naviy qiyofasiga chizgilar berolasizmi?*

– Har nechuk, ertangi kunimizda ko'proq ijobiy o'zgarishlar bo'ladi, farzandlarimiz, nevaralarimiz ajib zamonga shohid bo'lishadi degan nekbin ilinlar bilan yashaymiz. Aks holda hayotning qizig'iyam qolmasdi. O'n besh yildan keyin... millatimiz nazari to'q, ta'bir joiz bo'lsa, inson bu hayotga kun ko'rish uchun emas, ma'naviy yuksalish, parvoz uchun kelishini to'laqonli tushunib yetgan xalqqa aylanar.

– *Sizningcha, qaysi sohalar bugun e'tibordan chetda qolyapti?*

– Birgina misol bilan cheklansam. Nazarimda, sanoatga aylantirilgan kino san'ati sohasi butkul o'z holiga tashlab qo'yilgandek. Xususiyy telekanallarda shunaqangi filmlar, seriallar namoyish etilyaptiki, besh-o'n daqiqa tomosha qilsangiz, bas, yoqa ushlab qolasiz, "dod" deb yuborasiz. Bunaqangi rasvo, millatni yerga uradigan, ko'p sonli tomoshabinlar ma'naviyatini balchiqqa chaplayotgan "asar"larni kimlar suratga olyapti va nima uchun, bularni kimlar efirga olib chiqyapti va qay maqsadda? Nima, bu kanallarda badiiy kengashlar, muharrirlar yo'qmi? Axir bunday fahsh, razolat va xiyonatni targ'ib etuvchi filmlar, seriallar millat ma'naviyati uchun asta-sekin portlovchi minaga aylanmaydimi...

O'tgan asrning oxirlarida mamlakatimizni "sariq matbuot" bosib ketdi. Endi uning o'rnini "sariq televideniye kanallari" egalladi chog'i...

Shunga, ancha bo'lib qoldi, o'zimizning telekanallarni tomosha qilmayman.

– *Samimiy suhbatingiz uchun rahmat.*

Nimadir yo‘qoldi...

Hikoya

– O‘g‘lingga ayt, uxlaganidan keyin o‘zi karavotiga chiqib yotsin! So‘loqmonday bolani ko‘tarish yoqmay turibdi...

Nazarali uyqu aralash gapirindi. Xotini “piq” etib kulib yubordi.

– Uyg‘oqligida karavotiga o‘zi chiqib yotolmagan go‘dak uxlaganida qanday chiqadi?

– Boshimni qotirma, men majlisdaman... – dedi Nazarali yana g‘udranib...

Xotini hayron: bu odamga nima bo‘lgan? Kuni bilan xayoli parishon yurdi, gap-so‘zidan ma‘ni qochgan. O‘ngidami-hushidami – bilib bo‘lmaydi. Chol bilan g‘idi-bidi aytishganidan beri shu ahvol. Esiyam kirdi-chiqdi. Dorixonadan o‘rtanchasining ichketarini to‘xtatadigan hapdori olib keling deb tayinlasa, bozorga borib, giyohfurushdan allaqanday gijja dori ko‘tarib keldi. To‘rt tom naridagi hamsoyanikiga ma‘rakaga qichqirib kelishganini aytsa, adirga – xo‘roz urishtirgani ketibdi.

Ayoli labini tishlaganicha, birpas eriga tikilib turdi. So‘ng uyqusi qattiq bolani inqillaganicha ko‘tarib, joyiga yotqizdi.

Dasturxonni yig‘ishtirib, ovqatdan qolgan suyaklarni yaloqqa to‘kdi. “Bobik, bobik” deya itni chaqirdi. Doim nishxo‘rd isini olsa, likonglab keladigan itdan darak bo‘lmadi.

“Tavba, it ham yo‘g‘-a. Qayerlarda sang‘ib yuribdi ekan...”

Ayoli qorong‘i hovli burchaklariga qaray-qaray qaytib kirdi.

Tuni bilan Nazarali alahsirab chiqdi.

Nuqul: “Kechiring, ota, kechiring...” – deydi xirillab.

Xotinini tok urganday bo‘ldi. Miyasiga yarq etib kelgan fikrdan qo‘rqib ketdi: “Tavba, ishqilib, chol topilsin... Bo‘lmasa...”

Ayol qo‘rqqanicha bor edi. Ikki kunki, Nurmat ota yo‘q. Bolalari avvaliga otamiz arazladi, deb indashmadi. Onasining vafotidan so‘ng yolg‘izlikdanmi, ancha o‘zgarib qolgan, injiqligi tutganda, dunyoni boshiga ko‘taradi.

Jasur KENGBOYEV

1985-yili tug‘ilgan.

O‘zbekiston davlat jahon tillari universitetida tahsil olgan.

“Iste‘dod maktabi” VII respublika yosh ijodkorlar seminarida ishtirok etgan. “Ko‘hna belbog‘”, “Yurakning bir cheti” nomli to‘plamlari chop etilgan.

... O'sha kuni ertalab otasining xomush bo'lib hovlida kuymalanib yurganini sezdi. Yuz-qo'lini yuva turib avvaliga ko'nglida ho'v bolalik paytlaridagi kabi hayiqishga o'xshash narsa paydo bo'ldi, keyin esa o'zidan-o'zi g'ijini "yosh bolamanmi endi" deb yuzini chetga burdi. Lekin sezdirmaslikka harakat qildi, yoniga borib salom berdi. Otasi alik olgach, bepisandroq ohangda so'radi:

– Tinchlikmi, ota?

– Tinchlik, tinchlik. Faqat... Bolam, bir narsani aytсам, ko'nglingga olma. Bir hovlida yashaganimiz bilan xuddi dunyoning ikki chekkasida kun ko'rayotgandekmiz, – dedi Nurmat ota xomtok qila turib.

"Obbo", – dedi Nazarali ichida bir g'ijinishga o'xshash tuyg'u bilan, keyin esa o'zi bilmagan holda boshini keskin bir siltab, otasiga tikildi.

– Ota! – dedi dag'al bir tovushda.

– Nima qil deysiz, nega bunday deyapsiz?

– E, qiziqsan-da, men senga nimani ham qil deb aytardim? – qo'lidagi tokqaychini so'riga qo'yar ekan, siniq jilmaydi ota. – O'zing bir o'ylab ko'r, men shu to'rtta molning orqasidan kunimni dashtda o'tkazyapman. Kech kelib, seni hech bir ko'rmayman. Hali to'yda, hali u yerda... Ertalab turib ham men bilan biron marta holing qanday demaysan...

– Ota, men ham o'ynab yurganim yo'q. Shu tirikchilikni deb tinim bilmayman. Bu yoqda nevaralaringiz ham katta bo'lib qoldi...

– Eh, bolam, bolam, qizishma, – dedi otasi negadir uning yuziga qaramasdan osmonga tikilganicha. – Kecha onang rahmatli tushimga kiribdi. Negadir bezovta... Rahmatli o'zi bilan mehr-oqibatniyam olib ketganga o'xshaydi.

Onasini eslab, Nazaralining ham ko'ngli birdan yumshadi, otasini quchoqlab olgisi keldi. Ammo... Ammo, ichidagi o'jarlik bunga yo'l bermadi.

– Sizga o'zi nima yetishmayapti, ota? – dedi birdaniga avzoyi o'zgarib. – Non-choyingizdan kamchilik bo'lmasa, ust-boshingiz yuvilgan bo'lsa... Ha, bitta mening sizdan hol-ahvol so'ramaganim shunchalik og'ir botyaptimi?

Otasi indamadi, mung'aygan bir qiyofada og'ilxona tarafga yurib ketdi. Nazarali uning orqasidan bir muddat qarab turdi, keyin esa ichini kemirayotgan shaytoniy vasvasaga yana berildi: "Bu kishi uchun kenjasidan boshqa bolasi odam emas. E... Odam qarisa, go'dak bo'lib qoladi, degani chin ekan. Otam ham go'dakka o'xshab, ming'ir-sing'ir qilaveradi. Ha, mayli, o'ziga kelib qolar".

“Kecha onang rahmatli tushimga kiribdi. Negadir bezovta... Rahmatli o'zi bilan mehr-oqibatniyam olib ketganga o'xshaydi.”

"Hammasiga o'zim aybdorman, – deya o'yladi Nurmat ota. – Ro'zg'or, ish deb yurib, vaqtida tarbiyasiga qaramadim. O'ylovsiz, berahm chiqdi. O'g'lim uchun men bir podachiga aylandim. Bir piyola choy ichib keting, deyish ham xayoliga kelmadi-ya..."

Nurmat ota shunday alamli o'ylar bilan tuz totmasdan eshagini to'qimlab, qushirilgan og'il eshigini ochdi.

... O'sha kuni namozshom payti dashtdan podaning o'zi qaytdi. Mollarning ortidan chol minib yuradigan qora hangi qulog'i shalpayib, shalvirab kirib keldi. Egar-jabdug'i qiyshaygan, bo'shagan ayil tagidan to'qimi osilib yotibdi.

O'g'illarning ko'ngliga g'ulg'ula tushdi. Bir-biriga tikilib, boshlari gangib qolishdi.

– Otam qayerda qoldi ekan? – deya so‘radi kenja o‘g‘il Sanjar.

– Bilmayman... – to‘ng‘illadi to‘ng‘ich o‘g‘il Nazarali.

– Yo araz urdimikan?

– Men qayerdan bilay?..

– Xudo saqlasin-u, biror kor-hol bo‘ldimikan? – dedi o‘rtancha o‘g‘il Normat bezovtalanib. – Izlasak-chi, aka?

O‘g‘illar maslahat soldi. Katta o‘g‘il otani qidirmasdan, kutishni maslahat berdi.

– Nega qidirmas ekanmiz? – deya tutoqib ketdi kenja. – Otam kelmasa, uyda qanday chida-a-ab o‘tiramiz?

– Otam yosh bola emas, – dedi Nazarali asabiylashib. – Keladi-da. Qayergayam borardi. Qolaversa, arazlaydigan nima yomon ish qildik biz? Ertalab bekordan-bekorga urishdi o‘zi. Indamadik-ku...

– Baribir-da, aka. Sizlarni bilmadim-u, men otamni izlab kelaman...

Nurmat ota ham, rahmatli ayoli ham, mehribon bo‘lgani uchunmi, kenjani ko‘proq suyib, unga boshqacha qarashar edi.

Kenja o‘g‘il kattalarning gapiga quloq solmadi. Adir tomon ketdi. Yo‘l bo‘yi podadan qaytayotgan cho‘pon-cho‘liqlar uchradi. Ulardan otani so‘ray olmadi. Eshitgan quloq malomat qiladi, elga gap oralaydi, deb o‘yladi...

U yog‘i adir adog‘igacha, bu yog‘i Kemtik kanaligacha bordi. Otaning qorasiyam ko‘rinmadi.

Suruvga qo‘shilib ketmasligi uchun qishloq odamlari molini beriroqda – adir etaklarida boqardi. O‘t-xashak kamaygan paytlardagina mollarni kanaldan suv kechtirib, olisroqlarga haydab ketishardi. Kenja otaning uzoqlarga ketib qolmaganiga ishondi.

G‘ira-shira bo‘lsa-da, qo‘lini manglayiga soyabon qilganicha, uzoq-uzoqlarga tikildi. Dashtda ora-sira o‘tlab yurgan ushoq mollar ko‘rinadi, onda-sonda o‘yinga andarmon bo‘lib, kech qolgan eshakli cho‘pon bolalarning

qiyqirig‘i quloqqa chalinadi. Yengilgina mayin shamol esadi.

Poyu piyoda yuraverib, kenjaning tinkasi quridi. Tomog‘i qaqradi. Cho‘pon bolalardan suv olib ichdi. Noiloj yurak yutib otasini so‘radi. Bolalar cholni bugun emas, kecha ko‘rishganini, eshagini yetaklab, podani qayirib yurganini, ammo salom berishsa, alik olmaganini aytishdi.

Kenjaning bezovtaligi ortdi.

Bir tomondan otani izlab topolmayotganidan yuragi siqilsa, ikkinchi tomondan padarining nega arazlagani, kimdan xafa bo‘lgani va nima uchun uyga qaytmaganini o‘ylab o‘yiga yetolmayotgani g‘ashligini badtar orttirdi.

Otasi arazlagan bo‘lsa-ku mayli, arazi tarqasa, hammasi iz-iziga tushib ketar. Ammo biror kor-hol yuz bergan bo‘lsa-chi? Eshak bekordan-bekorga o‘zi kelmaydi-ku. Poda ham egasiz qaytdi. Nurmat ota hech qachon molning o‘zini qo‘yib yubormagan edi.

Otasi endi uyga qaytmasa-chi? Odamlar nima deydi?

“E, – deya o‘yladi kenja, – odamlarning gapi bilan nima ishimiz bor. Otam topilsa bo‘ldi. Lekin topilmasa-chi? Xudo ko‘rsatmasin-u... Yo‘q-yo‘q, unday bo‘lmasin. Biz unda kim degan odam bo‘lamiz? Odamlar cholni bolalari xarob qildi demaydimi? Keksaygan chog‘ida boshiga ko‘tarib, uyginasida parvarishlab o‘tirish o‘rniga yetmish yoshdan oshgan odamga mol boqtirib qo‘ydi, mana endi... deb malomat qilmaydimi? Eng yomoni, cho‘pon ota o‘z uyi – o‘lan to‘shagida emas, dashtda o‘lib qolibdi, deyishmaydimi...”

Kenjani ter bosdi. Xayol bilan bo‘lib uzoq yurib qo‘ygan ekan, biyday dashtda yolg‘iz o‘zi qolibdi. Atrof-javonibda hech zog‘ ko‘rinmaydi. Qishloq ham olisdan xuddi oq qog‘ozga tekkan qora nuqtadek xira tortib qoldi.

Otdan esa darak yo‘q. Endi nima bo‘ladi? Qanday topadi?

Kenjaning xo'rligi keldi.

– Ota-a-a?! – deya qo'lini karnay qilib chaqirdi. Ufqqa tutashib ketgan biyday dashtda ovozi ojizona chiqqanday, qay manzilda gandraklab yurgan otasi eshitishi tugul, besh-olti qadam narida mullato'rg'ay ham pinagini buzmay pitirlab turganini ko'rib, alami keldi. So'ng bor kuchi bilan yana baqirdi: – Ota-a-a-a...

El bekorga otasi achchiq olma yesa, o'g'lining tishi qamashar, demas ekan.

“Qur ketdi – qut ketdi degan ekan qadimgilar, – dedi kenja bo'g'zi achishib. – Uydan halovat ketdi, ota. Isnodga qoldirmang-da endi...”

Kenja borgan sari oyoqlarida majol qolmayotganini his qildi. Tashlayotgan har qadami omonatlashib, tizzalari bukilib-bukilib ketaverdi. To'rt tomonga alanglayverib, ko'zlari toliqdi. Uydan chiqqaniga qancha bo'ldi, bilmaydi, ammo qishloqdan juda olisladi, madori ketib, og'zi quruqshadi. Bir payt ortiga qarab, tun zulmatining biyday dashtni egallab olayotganini angladi va qandaydir vahm bosdi. Xayolida qishloq butkul ko'zdan g'oyib bo'lganday, go'yo yer sharining noma'lum nuqtasiga, kimsasiz manzillarga yetib qolganday tuyuldi. Na tirik jon bor, na bir sas-sado. Bolaligida onasi rahmatlining “shom paytida jin-ajinalar chiqib, o'yinni boshlaydi” degan gaplarini beixtiyor eslab, vahimasi yana ortdi.

Bu qo'rqinchli o'ylar kenjaning ko'nglini battar qora qildi, g'o'ldirab kalima qaytargancha tepalik ustida bir muddat tek qotib qoldi. Tevarak-atrofga qarab alam bilan o'yladiki, mana, tinkasi quriguncha izladi, ammo otasini topa olmayapti. Yana oldinga qarab ketavergani bilan foyda bo'larmikan? Bu tomonlarga katta suruv boqadigan cho'ponlar ham unchamunchaga kelavermasligini o'ylab, battar umidsizlandi. Qorong'ilik enib, oy nuri nim shu'la taratib turgan dashtga sinchiklab nazar soldi. Bu alag'dalikda dasht ham ko'ziga xuddi otasi misol yolg'iz, g'arib va bechorahol ko'rinib ketdi.

Nazarida, bekorga ovora bo'lyapti. Otasini, balki, boshqa tomonlardan izlagan ma'quldir. Televizorda ko'rgan: detektiv kinolarda izquvarlar yo'qolgan odamlarni yetti uxlab tushingga kirmagan joylardan qidirib topadiku. Boshqalarning izlashini bilgan odamlar ham “yo'qolish”ning yo'lini doim puxta o'ylaydilar: hammaning xayoliga keladigan, bir o'ylashdayoq izlab kelinadigan joylardan umuman boshqa tomonga bekinadilar.

Shunday ekan, ehtimol, akalari, yaqin qarindoshlar bilan otani boshqa tomondan – u topinib borishi mumkin bo'lgan o'zga manzillardan qidirishi kerakdir. Balki, otasi tushmagur podaning ketidan eshakni yolg'iz qo'yib yuborib, o'g'illarni chalg'itmoqchi bo'lgandir. Shu yo'l bilan kun sayin oqibati yemirilib borayotgan, onasidan keyin otaga mehri kamayib, qarigan chog'ida umrning yolg'izlikka g'arq qilishi muqarrar tashlandiq puchmoqlariga uloqtirishi mumkin bo'lgan farzandlarining esini kiritib qo'yishni niyat qilgandir. Bu niyatga yetish uchun ataylab daladan qaytish paytini mo'ljallab, podani uyga qarata haydab yuborib, o'zi boshqa joyga ketgandir. Balki, sanoqda qolgan to'rt-besh eski qadrdon oshnalarinikiga gurunnga borgandir.

Bu yorug' xayollar kenjaga biroz bo'lsa-da umid berdi, tetik qildi. Yana o'ylab qoldi: otasining oshnalarini yo'qlab boradigan odati yo'q edi, shu uchun ba'zida teng-to'sh chollar o'zlari daraklab kelishardi. Demak, oshnalarinikidan izlashdan ham ma'ni yo'qday.

Kenja uyga qaytib borgunicha qay ahvolga tushishini taxmin qilib, birdan yuragi orqaga tortib ketdi. O'zini tasavvur qilib ko'rdi: shalpayib, ezgin bir ahvolda qishloqqa, uyga kirib bordi... Akalari... qanday xotirjam o'tirishibdi ekan-a... Arava sinsa – o'tin, ho'kiz o'lsa – go'sht deb o'ylaydigan bo'lib qolgan og'alarining o'zini tutishlari kenjani ranjitgani rost, hozir ularning oldiga borib, otamni qidiraylik, qidirmasak bo'lmaydi, desa

qanday javob olishini o'ylab ijirg'anib ketdi. Ayniqsa, ertalab Nazaralining bejoligi ko'nglini og'ritgan edi. Otasi ehtimol, og'alarining ana shu behurmatligidan ranjigandir, qadring yo'q joydan qoch deya uydan bosh olib ketgandir.

U otasi bilan Nazaralining gapi qochib qolganini hali bilmas edi.

Kenja umidsiz bir ahvolda orqaga qaytishga qaror qildi. To'lin oy dashtni sutday yoritib turgani shomdagi vahimalarni yo'qotdi, lekin ichki qo'rquv uni charchatgan edi. Jiqqa ter bo'lib ketganini sezmagan holda ichi kuyib yerga o'tirib qoldi, sal o'ziga kelgach, uyga qarab yo'lga tushdi. U qishloqqa tun yarmida oyog'ini sudraganicha, holdan toyib kirib keldi. Butun qishloq hali shirin uyquda. Har zamonda itlarning akillashi eshutilishini aytmaganda, olam bus-butun, suv quygandek jimjit. Bo'lar ish bo'ldi – bunday chog'da og'alarini uyg'otish yaxshi emas. To'ng'illab, asabni buzishgani qoladi.

Ertalab akalar kenjani o'rtaqa olishdi. Kenja ko'zlari qizarib ketgan, qovog'i soliq, xunobi oshgan ko'yi akalariga yuzlandi.

– Agar otamni topmasak, nomusga qolamiz, – dedi.

– Sen qidirib ketuvding, topolmabsan-ku, – dedi Nazarali o'smoqchilab.

– Topolmagan bo'lsam ham qidirdim... – dedi kenja.

– Endi nima qilamiz, aka? – deya o'rtaqa qo'shildi o'rtancha o'g'il.

– Bilmadim, Normat, bilmadim, – dedi to'ng'ich. – Yo biz ham izlasakmi, a, nima deysan, kenja?

– Shuni aytaman-da... qarindoshlargayam xabar qilib, ko'pchilik bo'lib izlamasak, keyin kech bo'ladimi, deb qo'rqyapman, aka, – dedi kenja.

– Ularga nima deb aytamiz? – dedi Nazarali.

– Borini. Rostini aytamiz...

– Baloga qolamiz-ku? Mol yo'qolsa, hamma tushunadi. Bu qishloqda hali biror marta odam yo'qolmagan bo'lsa...

– Aka... Siz otamni o'ylayapsizmi yo o'zingiznimi? – dedi kenja kuyinib. Hozir kimdir yana bir og'iz gapirsa, kenja yig'lab yuborishi tayin edi.

– Bo'пти, – dedi Nazarali. – Unda erta kunni kech qilmaylik...

Maslahatni bir joyga qo'yib, kayvoni xeshlarga xabar berdilar.

Birpasda ota jamoatdan o'n chog'li odam to'plandi. Amakilar kela solib aka-ukalarni koyishga tushib ketdilar, xumordan chiqib so'kkanlari ham bo'ldi. Aka-ukalarning qovog'i zilday osildi.

So'ng qishloqdan chiqib, olislaguncha elga bildirmaslikka, oldinma-ketin, yakka holda qidirishga qaror qildilar.

Kenja belboqqa non o'rab, idishga suv soldi.

Eshakni jabduqlayotgan edi, allaqayerdan paydo bo'lgan iti hurdi. Ikki kunki, ko'rinmagan it odatdagidan boshqacha hurganday bo'ldi: uzun-qisqa uvilladi. Kenja itga razm soldi, jonivor ozib-to'zib ketibdi. Tabiatan yuvosh, lekin yomon odamni bir chaqirim naridan taniydigan, niyati buzuq kishilarni uyga yaqinlashtirmaydigan itning bor-yo'qligi hammaning esidan chiqqani g'alati.

Kenja qoziqni sug'urayotgan edi, it kelib oyog'iga suykaldi. Kenja tur, ket, dedi. It dumini oyoqlari orasiga qisib, yana suykalmochi bo'lib keldi. Kenja rahm qildi. Engashib, itning boshini siladi. It kutilmaganda shimi pochasidan tishlab tortqiladi. Kenja uni tishlamoqchi deb o'ylab zarb bilan tepib yubordi. It g'ingshiganicha tokzorga qarab qochdi. Tok tagidan mo'ltirab qarab qoldi.

Quyosh bir qarichcha ko'tarilgan, qarindoshlar asta-sekin yo'lga tushib, qishloqdan olislab borishar edi. Hammaning yuzi tund, Nurmat otani qidirish qandaydir bir noxushlik bilan tugamasaydi, degan hadik va xavotirda edilar.

Dashtda ham mol siyrak, cho'ponlar har joy-har joyda ot-eshagining qozig'ini

qoqib, o'zlari xurjun ustida chaqchaqlashib o'tirishardi.

– Ha, bo'lalar, hormangizlar! – dedi kekxa cho'ponlardan biri.

– Assalomu alaykum, Bo'ri buva! – dedi Nazarali. Qolganlar ham imlab salomlashdi.

– Ertalabdan to'da bo'lib, nima izlab yuribsizlar?

– Otamni ko'rmadingizmi?

– Kimni? Nurmat buvanimi?

– Ha...

– Ko'rmadik. Tinchlikmi o'zi? Buvaga nima qildi?

– Kecha dashtdan qaytmadilar. Shunga... izlab yuribmiz...

– E, chakki bo'пти-ku, – dedi cho'pon boshini sarak-sarak qilib.

Shu mahal cho'ponning gavdasi histori qo'chqorday keladigan ola iti hura boshladi. Hamma yarq etib Olapar hurayotgan tomonga qaradi. Olisda dumini likillatib oshig'ich kelayotgan o'zining itini kenja darrov tanidi. Itini zimdan kuzatib turdi. It hash-pash deguncha yaqinlashdi. Bo'ri cho'ponning Olapari unga qarab, orqa oyoqlari bilan yer tirnagancha, junini tikkaytirib, huraverdi. Kenjaning iti parvo qilmadi, vajohat bilan to'g'ri kelaverdi. Ikki o'rtada jang bo'lishidan hadiksiragan cho'pon Olaparni chaqirdi. Olapar egasiga so'zsiz itoat etdi.

It to'g'ri kenjaning oldiga kelib, pochalariga suykaldi. Shimidan beozor tishlab yana tortqiladi.

Kenja angraygan ko'yi itning nima qilmoqchiligini bilishga qiziqdi.

– Ertalab ham tishlamoqchi bo'luvdi, tengini beruvidim, – dedi kenja.

– Shu jonivor-ku, bir narsani biladi-yov, – dedi amakisi Nazaraliga qarab. Nazarali yelka qisdi.

– Bu o'zi bir it bo'lsa, – dedi Normat. – Nimani bilardi?

– It – aqlli jonivor-da! – dedi Bo'ri cho'pon.

– Izidan yurib ko'ringlar-chi, balki, Nurmat otaning oldiga olib borar...

Cho'ponning gapi ma'qul ko'rindi. Itga ergashib ketaverishdi. Ammo jonivor mutlaqo boshqa tomonga – Besh qir tarafga qarab yura boshladi.

– E, bu tomonda nima qilamiz? – dedi

Normat. – U yoqqa hech kim mol boqmaydi-ku?

– Mol boqiladigan taraflardan chiqmadi-ku, borib ko'raylik-chi, bir gap bo'lar... – dedi amaki.

Shu tariqa peshinga qadar it boshlagan tomonga qarab yuraverishdi. It oldinda, bir zaylda yo'rtib borar, xuddi odamlar ergashyaptimi-yo'qmi, deya xavotir olganday, onda-sonda orqasiga qarab qo'yardi.

Qarindoshlar itga ergashib holdan toyishdi.

Charchagan oyoqqa ozroq dam beraylik desa, it hadeb oldinga boshlar, yurishdan to'xtamasdi.

Chor-nochor ortidan ketaverishdi.

Chamasi bir soatcha vaqt o'tib, it yanada jadallashdi. Endi unga ergashish oson emas edi. Hammaning tinkasi qurigan, oyoqlari og'rib, zo'rg'a qadam tashlar edi.

Bir mahal it yugura boshladi. Hamma hayron: bu itga nima bo'lgan o'zi? Qayerga ketyapti?

Halloslab kelayotganlar taqa-taq to'xtashdi. Bu mahal it ikkinchi qirdan ham oshib, ko'rinmay qolgan edi.

– Oyoqda jon qolmadi-ku, – dedi amaki.

– Amaki, chidang, oz qolganga o'xshaydi, – dedi Normat. – Itimizga yetaylik. U bekorga yugurmayapti chog'i...

Yura-yura qirga chiqishdi. Ne ko'z bilan ko'rsinlarki, qir ortida bir yakka daraxt turibdi, tagida nimaningdir qorasi ko'rindi. It uning yonida cho'kkalab o'tirib olgan edi.

Hammaning ko'ngli yorishib ketdi.

Nahotki, Nurmat ota bo'lsa!

Qarindoshlar ildamlab yetib kelishdi. Rost ekan, Nurmat ota daraxt tagida yotardi!

– Ota-a-a! – deya baqirib yubordi kenja o'g'il.

Yugurib kelib yuztuban yotgan otani qo'li bilan o'ngardi. Nurmat otaning yuzi tuproqqa belangan, burnidan qon ketib, qotib qolgan, ko'zlari yumuq, ayanchli bir tarzda behush yotardi.

Buni ko'rgan o'g'illarning yurak-bag'ri ezildi. O'g'illar bir-biriga achingannamo qaradilar. Qarindoshlar aka-ukalarga sinovchan tikilib qoldilar.

It esa cho'kka tushgan holda, qimirlamay kuzatib turar edi.

Nurmat otaning yuziga suv sepdilar. Ota hushiga keldi. Qo'ltiqlab ko'tarmoqchi bo'lishgan edi, ota dodlab yubordi:

– Oyog'im!!

Kenja sekingina oyoqni silar ekan:

– Nima qildi, ota? – deya so'radi

yig'lamsirab.

– Eshakdan yiqildim, bolam, – dedi ota ingranib.

Daraxt shoxlaridan sindirib, Nurmat otaning oyog'ini qo'lbola taxtakachladilar.

Otani egarga o'tqizdilar. Orqasiga o'g'illar galma-gal mingashib, ushlab yurdilar.

Nurmat otani to'g'ri qishloqda nomi chiqqan Gulmat tabibga olib bordilar. Tabib inqillab yotgan Nurmat otaning singan oyog'ini dokaga asal bilan tuxum sarig'ini aralashtirib o'rab, avaylabgina gips qilib qo'ydi.

Otani uyga olib kelib, qalin to'shakka yotqizdilar. Qariya inqillab yotdi. Amakilar Nurmat otaga nasihat qilganday bo'ldi. U indamadi. Atrofni to'ldirib o'tirgan bolalariga ham, kelinga ham so'z qotmadi.

... Oradan bir haftacha o'tibgina Nurmat otaning qovog'i ochildi.

Hech kim eslatmasa ham, so'ramasa ham bolalariga dashtdagi voqeani gapirib berdi.

Eshakdan qaltis yiqilib, oyog'i singanida og'riqdan dunyo ko'ziga tor ko'rinib ketgani, atrofda odam bo'lmagani uchun hech kim unga yordam berolmagani, eshagi ham mollarga qo'shilib uyga ravona bo'lgani, ikki kecha-yu ikki kunduz oyog'ini qimirlatolmay, og'riqdan chinqirgani, oxiri taqdirga tan berib, kimsasiz joyda o'limini kutib yotgani, sekin ko'zlari yumilib yulduzchalar paydo bo'lgani, ular orasidan ayoli – bolalarining onasi ko'rinish berib, ko'zlarida yosh bilan imlab chaqirganidan guring berdi.

Yana o'sha azoblar ichida yotganida iti yonidan ketmay, tunning etni junjiktirar salqinida pinjiga kirib, isitib qo'riqlab chiqqani, hushdan ketib, ko'zini ochganida ham birinchi bo'lib ko'ziga shu iti ko'ringanini aytdi.

– Iya, ota, birinchi itnimas, bizni ko'rdingiz-ku, – dedi Normat.

Nurmat ota o'tkir nigohlarini o'rtanchaga qadab:

– E, shunaqami, sizlarni ko'rdimmi... – dedi talmovsirab. – O'zimam nimamdir yo'qoldi-yov, dedim-a...

O'g'illar bir-biriga taajjublanib qarab oldilar.

Kelin dasturxonga ovqat olib kirdi. Ota yostiqdan boshini ko'tarib, bir qoshiq sho'rva ichdi. Qaqrab ketgan lablari sho'rva yuqidan moy bo'ldi.

– Go'shtlaridan oling, ota, – dedi Nazarali beo'xshov tarzda mehribonlik qilib.

Ota sho'rvaga qoshiq urar ekan, horg'in ovozda:

– Go'shtni chiqarib itga beringlar, – dedi. – Bir xil bolangdan it yaxshi ekan...

Shu mahal tashqaridan Nurmat otaga qo'shilib ikki kun qorasini ko'rsatmagan itning zo'raki hurib qo'ygani eshitildi...

Jasoratning yuz yili

Jasorati, har qanday sharoitda ham haq soʻzni ayta olishi, eʼtiqodiga xiyonat qilmasligi hamda sokin tuygʻular aks etgan sheʼriyati bilan tanilgan shoir Shukrullo shaxslikning shonli yoʻlini bosib oʻtgan ijodkordir. Beshafqat oʻlim biroz sabr qilganida oqsoqol shoirimiz Shukrullo bu yil yuz yoshni qarshilab, toʻliq bir asrdan koʻproq yashagan ilk oʻzbek ijodkori sifatida tan olingan boʻlardi. Shu holida ham Shukrullo domla mavlono Lutfiy yoshiga yetib kelgan yagona oʻzbek adibi sanaladi. Shoir bir zamonlar nafaqat Oʻzbekiston, balki barcha postsovet oʻlkalarida ham mashhur ijodkor edi. Ammo oqsoqol adibimiz bugungi oʻzbek oʻqirmanlari va adabiyotshunoslari tomonidan tushunilishga muhtojdir desam, xato boʻlmaydi. Negaki, avlodlarning almashinishi, milliy tafakkurdagi tub evrilishlar xalqning adabiy didini ham tamomila yangiladi. Natijada, kechagina binoyiday tuyulgan ifoda bugun gʻoyat gʻarib koʻrinishi ajablanarli emas. Har qanday ijodkor ham tuygʻu odami sifatida bitiklarida, avvalo, oʻz koʻngli royishlarini aks ettirsa-da, baribir oʻzgalar tomonidan ham tuyilish va tushunilishni istaydi. Chunki chin ijodkor koʻngil dardlari bilan oʻrtoqlashish chidab boʻlmas zaruratga aylangandagina qoʻliga qalam oladi.

Sanʼatkor uchun badiiy adabiyotning bosh vazifasini notoʻgʻri belgilash, uning ifoda yoʻsinini tayin etishda xato qilish esa fojidadir. Shukrullo aka va u kishi mansub ijodkorlar avlodi ana shunday qismatni boshidan kechirishga mahkum boʻlganlar. Har qanday odam oʻz avlodi aurasida yashaydi. Davr qobigʻini yorib chiqish hammaning ham qoʻlidan kelavermaydi. Buning ustiga, tabiatan taʼsirchan boʻlgani sabab ijodkor shaxsga davrning nuqsi boshqalarga qaraganda kuchliroq urishi ham bor gap. Maʼlumki, muayyan bir davrda yashab turib, undan tashqarida boʻlish, uning taʼsiriga berilmalik deyarli mumkin emas. Ayniqsa, davr odamning fikr-u oʻylari,

Qozoqboy YOʻLDOSH,
pedagogika fanlari
doktori, professor

1949-yili tugʻilgan.
Sirdaryo davlat
pedagogika
instituti (hozirgi
GulDU)ning Oʻzbek
filologiyasi fakultetini
tamomlagan.
Adabiyotshunoslik
va adabiyot oʻqitish
metodikasiga
oid kitoblar,
darsliklar va besh
yuzdan ziyod ilmiy
maqola muallifi.

his-tuyg'ulariga ham daxl qiladigan, zug'um o'tkazadigan bo'lsa. Sho'ro tuzumida yashagan ijodkorlarning birinchi avlodi, nisbatan erkinroq zamonlarda, chin badiiy so'zning ta'mini tuyib, adabiy izlanish lazzatlarini ta'biga singdirib shakllangan edilar. Shuning uchun ularning eng "qizil" bitiklarida ham kishining yuragini jiz etkazadigan nimadir bo'lardi. Chunki ular adabiyotning, birinchi navbatda, san'at ekanligini tuyib ulg'ayishgandi.

Qatag'on haddi a'losiga ko'tarilgan, umuman, odamning, jumladan, ijodkorning shaxsi ham sariq chaqaga olinmaydigan, ulkan Ittifoqdagi necha millionlagan odamlar ruhan sindirilgan, yolg'on so'zlash axloq, yalang'och shiorlarni qofiyaga solish poeziya, soxta tuyg'ularni tasvirlash san'at sanalgan davrda ijodkor sifatida shakllangan butun bir avlodga ifodada yalang'ochlik, mavzuda jo'nlik virusi atay yuqtirilgan edi. Ular buni istamagandilar, biroq shunday bo'lishga mahkum etilgandilar. Bu davrda asl vazifasi ko'p ma'noni ifodalashdan, turlicha jilolanishdan iborat bo'lgan badiiy so'z aniq bittagina ma'noni anglatishga majbur etildi. Badiiy asar shunday yozilishi kerak ediki, undan, qanchalik istamasinlar, hech kim hech qanday ikkinchi ma'noni topolmasligi shart edi. Bunday ifoda badiiy bo'lmasdi, albatta, ammo xavfsiz hisoblanardi. So'zining salgina o'zgacha tushunilishiga yo'l qo'ygan o'nlab boshqalar "xalq dushmani" sifatida jismonan yo'q qilinganini ko'rgan boshqalar jo'n, ochiq va yalang'och yozishga, binobarin, imkon qadar adabiyotning joni bo'lmish obrazli ifodadan qochishga majbur edilar.

Shuning uchun ham Sharof Rashidov, Turob To'la, Rahmat Fayziy, Ibrohim Ra-

him, Said Ahmad, Ramz Bobojon, Asqad Muxtor, Shukrullo, Po'lat Mo'min, Akmal Po'lat, Sarvar Azimov kabi yozuvchilar o'z ijodiy imkoniyatlarini to'la namoyon eta olmay yashab o'tdilar. Negaki, ularning didi siyosiy xatoga yo'l qo'ymay, ruxsat etilgan g'oyaviy haqiqatlarni hamma bir xil tushunadigan yo'sinda bayon etish talabi bilan shakllantirilgan edi. Bu avlod shaxs sifatida tarkib topayotgan paytda kommunistik mafkura odamning fikr-u tuyg'ulariga ham andishasizlarcha xo'jayinlik qilgan bo'lsa, ijodkor sifatida qaror topayotgan vaqtda adabiyotning missiyasi siyosatga yugurdaklik qilishdan iborat qilib qo'yilgan edi. Bu ijodiy avlod iste'dodsizligi tufayli emas, balki talantini to'la namoyon etish jismoniy jihatdan ham xatarli bo'lgani uchun o'z ijodiy imkoniyatini to'la ishga sola olmadi.

Ularning ehtiyotkorligi aslo ortiqcha emasligini o'tgan asrning 40-yillari oxiri va 50-yillari boshida ayni shu avlodning bir qancha vakillari uzoq yillarga qamalgani ham ko'rsatib turadi. Jumladan, shoir Shukrullo ham millatchi sifatida yigirma besh yilga ozodlikdan mahkum qilingan edi. Afsuski, ehtiyotkorlik va cho'chish tufayli kelib chiqqan majburiy jo'nlik faqat tashqi jihatgina bo'lib qolmadi. Ulkan xavotir yillar davomida bu avlodning ichki mohiyatiga ham aylanib ulgurdi. Menimcha, bu hol faqat o'zbek adabiyotigagina tegishli holat bo'lib qolmay, umumittifoq miqyosidagi xususiyat edi. Hali adabiyotshunoslik ilmi bu avlod ijodiy taqdiridagi fojiani teran ilmiy tadqiq etishi kerak bo'ladi.

Har qanday sharoitda ham ijod g'oyat betakror va o'ziga xos kechimdir. Shuning uchun Shukrullo aka mansub avlodni ham birday tushunish, tushuntirish va baholash mumkin emas. Chunki qi-yofasiz bo'lishga majburlik ham ba'zan chinakam ijodkorlarni o'zligidan mahrum eta olmasa, ba'zilarni tanib bo'lmaydigan holatga soladi.

* * *

Shukrullo 1921-yilning 2-sentyabr kuni Toshkentning Olmazor mahallasida tug'ilgan. Otasi Yusufxo'ja nafaqat shahar, balki Turkiston o'lkasida mashhur emchi edi. Yetti

yillik maktabni tugatgan tirishqoq Shukrullo 1935-yilda pedagogika bilim yurtiga o'qishga kirib, 1938-yilda uni bitiradi. O'n yetti yoshli yigitcha Qoraqalpog'istonga ishga yuboriladi va u yerda boshlang'ich sinf o'quvchilariga saboq beradi. 1939-yilda Nizomiy nomidagi Toshkent pedagogika institutiga sirtidan o'qishga kiradi va uni 1944-yilda bitiradi. Shu yillarda o'qish bilan birgalikda Toshkentning turli maktablarida o'qituvchilik qiladi. Oliy ma'lumotli bo'lgach, O'rta Osiyo davlat universiteti (SAGU)ning aspiranturasiga o'qishga kiradi va ayni vaqtda O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida maslahatchi bo'lib ishlaydi (1945–1949-yillar). 1949–1965-yillar oralig'ida muayyan uzilishlar bilan O'zbekiston davlat nashriyotida muharrirlik qiladi.

1949-yilda yosh shoarning "Birinchi daftar" nomli ilk kitobi bosilib chiqadi. Shu yili Hamid Sulaymon, Mirzakalon Ismoilij, Shuhrat, Mahmud Murodov hamda aka-uka Alimuhamedov singari taniqli shaxslar bilan birga millatchilik va sovetlarga qarshi targ'ibotda ayblanib, qo'lga olinadi. O'n besh oy davom etgan tergov natijasida Shukrullo yigirma besh yillik qamoq hamda yana besh yillik barcha huquqlardan mahrumlik jazolariga hukm qilinadi. Zulm-zo'raonlikka bo'yin egishni istamagan shoir

Norilsk qamoqxonasida yuz bergan isyonda qatnashadi. Shukrullo 1955-yilga kelib, Stalin vafotidan keyin ozod etilgan.

Shoir sermahsul ijod qilgan.

Uning "Qalb qo'shiqlari" (1949), "Hayot ilhomlari" (1959), "Umrin boricha" (1960), "Inson va yaxshilik" (1961), "Inson – inson uchun" (1964), "Zarralar" (1973), "Suyanchiq" (1977), "Yashagim keladi" (1978), "Sening baxting" (1988), "To'kilgan dardlarim" (2001) kabi she'riy to'plamlari e'lon qilingan. Shuningdek, 1958-yilda bir jildli, 1973-yilda ikki jildli, 1981-yilda uch jildli saylanmalari chop etildi.

Shukrulloning "Chollar" (1948), "Rossiya" (1956), "Ikki qoya" (1964), "26-tong otari" (1966), "Gul va otash" (1972), "Ko'ngil chirog'i" (1975), "Asr bahsi" (1985) va boshqa bir qator dostonlari o'z vaqtida tilga tushgan edi. Shukrullo bolalarga bag'ishlab she'r va ertaklardan iborat "Bahor sovg'asi" (1962), "Yulduzlar" (1964) nomli kitoblar yaratgan. Uning "Xatarli yo'l" (1962), "Tabassum o'g'irlari" (1964), "To'ydan keyin tomosha" (1980), "O'g'rini qaroqchi urdi" (1982) singari pyesalari turli teatrlarda namoyish qilingan. Adibning "Javohirlar sandig'i" (1983) esse kitobida ustoz yozuvchilarning ijodiy tajribalari to'g'risida bahs yuritilgan, "Kafansiz ko'milganlar" (1989) avtobiografik romanida qatag'on davri dahshatlari, "Tirik ruhlar" (1999) roman-xronikasida jadid Ubaydulla Xo'jayev hayoti va faoliyati tasvirlangan. 1994-yili shoarning "Qasosli dunyo" publististik maqolalar to'plami chop etilgan.

Shukrullo Karlo Gotssining "Baxtiyor gadolar" pyesasi hamda Sh.Petyofi, T.Shevchenko, Q.Quliyev va boshqa ko'plab shoirlarning she'rlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Uning asarlari rus, arab, turk, ozarboyjon, qoraqalpoq, qozoq, qirg'iz tillarida nashr etilgan.

Shukrullo adabiyot ravnaqi yo'lidagi xizmatlari uchun 1977-yili O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, 1981-yili O'zbekiston xalq shoiri

unvonlari egasi bo'lgan. 1994-yili Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Respublikasi Davlat mukofoti laureati, shu yili "Do'stlik" ordeni, 1999-yili "El-yurt hurmati" ordeni bilan taqdirlangan.

Shoir Shukrullo 2020-yilning 19-iyulida 99 yoshida vafot etdi.

* * *

Shukrullo o'ziga xos ovoz hamda tasvir yo'nalishiga ega ijodkor sifatida yetmish yildan ortiqroq qalam surdi. Lekin keyingi yillarda u kishining ijodiy qiyofasida jiddiy yangilanish sodir bo'ldi. Shukrulloning shaxs va ijodkor sifatidagi o'ziga xosligi shundaki, o'zi zarur deb hisoblagan vaqtda, uzoq yillar davomida amal qilib kelgan ayrim badiiy qanoatlaridan voz kechib, yangi estetik tamoyillarga tayanishga kuch topa bildi. Qartayganda ijodiy a'mollarini o'zgartirishdan malollanmagani uchun egamanlikdan keyin shoirning bitganlarida yangi belgilar ko'zga tashlana boshladi.

Shukrullo akaning yozganlari u kishining tabiatan qiziquvchan, o'zini jamiyat tashvishlaridan chetga tortmaydigan odam ekanini ko'rsatadi. U hamisha adabiyotga faqat ko'ngil ermagi, tuyg'ular o'yini emas, ulkan bir ijtimoiy yumush deb qarab keldi. Shuning uchun kishi ijodga o'zini to'liq bag'ishlashi, ilhom otashida yonishi kerak deb hisobladi. Oqsoqolning "Javohirlar sandig'i" asaridagi: *"Ilhom qalangan ho'l o'tin emas, ...necha vaqtdan beri qizishib, bir shamol yelpishi bilan gurullab yongan olov"*, degan fikrida ham adabiyotda iz qoldirmoq uchun ijodkor o'zini unga to'la bag'ishlashi kerakligi ta'kidlangan.

Adib hamisha ezgulikka intilgan va uning tantanasiga ishongan odam. Bu xususiyat uning 1941-yili yozgan *"Istaymanki, olam hamisha*

Bahor chog'i, tongotar bo'lsin", degan to'xtamidayoq namoyon bo'lgandi.

Doimo tinchlig-u xotirjamlikka intilib yashagan shoir uzoq umri mobaynida talay dolg'ali hodisalarni boshidan kechirdi. Shu sabab asarlarida tinchlikka erishish orzusini ko'p tasvirladi. Lekin u qabriston tinchligini emas, balki hayot barq urib yashnab turgan erkin hayotdan hosil bo'ladigan sobit tinchlikni tilaydi. **"Istak"** she'rida shoir bu jo'ndagi qarash-u tuyg'ularini shu tarzda ifodalaydi:

*Suvlar shildirasin, qushlar sayrasin,
Olam suv quygandek, mayli, bo'lsin tinch.
Zindoniy tinchlikdan lekin asrasin,
G'animlar solmasin ko'ngilga qo'rqinch!*

Negaki, "Taqdir" she'rida ta'kidlanganidek, *"Qo'rqib yashashlikning o'zi ham o'lim"*. Shukrullo ko'ngildagiday yashay bilmaslik yashamaslikdan yomon ekanini teran his qiladi va ta'sirli ifoda etadi.

Odam ko'p ko'rib, ko'p bilgani sari kam bilishini anglab boraveradi. Shuning uchun ham Shukrullo agar o'tgan asrning 50-60-yillaridagi she'rlarida o'quvchilariga qanday yashash va hayotni qay tarzda yo'lga qo'yishni o'rgatishga uringan bo'lsa, hozirgi she'rlarida tiriklikning barcha past-balandini ko'rgan donishmand shoir sifatida birovga yo'l ko'rsatish emas, o'zini taftish

qilishga, o'z ko'ngil olamini qadam-baqadam tekshirishga urinadi. Shoir o'zi kuzatgan hayot haqiqatlarini bilgichlik bilan g'oyat sokin, lekin yuragidan o'tkazib ifoda etadi. Shu bois, uning ko'pchilik she'rlarida poetik muddao she'rning avvalidayoq o'rtancha qo'lday ko'zga tashlanib turmaydi. She'rni o'qigan kishi undagi ifodalari haqida o'ylab ko'rishga, tasvirdan ma'no keltirib chiqarishga majbur bo'ladi.

Shoirming **“Qarg'alar”** deb atalgan she'rining na nomi va na tasvir yo'nalishi unda gap mehr-oqibat haqida borishini anglatadi. Shukrullo she'rda qo'rqinchli mozor va uning tegrasiidagi og'ochlar boshiga qo'ngan qarg'alarning ko'ngillariga titroq solguvchi manzarasini chizadi:

*G'arib oqshom cho'kdi asta mozorga,
Hatto ma'yus kabi bulutli osmon.
Terak tepasida o'ltirar qarg'a
So'nib qolgan shamning so'xtasisimon.*

Shoirming ruhini bezovta qilib, qo'liga qalam tutqazib, shunday sovuq manzarani chizishga undagan narsa *“So'nib qolgan shamning so'xtasisimon”* qarg'a timsolidir. She'rda bir-biriga tiriklikda mehr ko'rsatmay, o'lgandan keyin qo'rqinchli go'ristonga ham keladigan odamlar qarg'aga o'xshatiladi: *“Ammo o'lganda-chi, bo'lib mehribon, Mozorga kelamiz qarg'a singari”*. Aytish kerakki, bu she'rda badiiy tasvir va undan kelib chiqadigan poetik ma'no asosli uyg'unlashtirilgan.

Shukrullo aka izlanishdan bo'yin tovlamagani, o'rganishdan qochmagani uchun ham bugungi she'riyatga xos tasvir uslubini bir qadar o'zlashtira bildi. Bu hol uning insoniy sezim va ruhoniyy tuyg'ularni moddiylashtirib ko'rsatishda yangicha yo'llar ochganida namoyon bo'ldi. Shoir ba'zi she'rlarida sababni ko'rsatib o'tirmay, oqibatni tasvirlaydi. Chunki u haqiqiy sababni bilish ko'p hollarda insonga buyurilmay, faqat Yaratganning o'zigagina ma'lumligini anglab yetadi. Bu xil anglash uni-

ng ko'ngliga qanoat tuyg'usini soladi. Shu bois **“Iz”** she'rda: *“Yana bahor keldi! Qolgan umr ham O'tadi sezdirmay, erigandek qor”*, der ekan, ko'klam kelganda, qorning sezdirmay erishini inson umrining bildirmay o'tib borayotganiga o'xshatadi.

Shukrullo qator she'rlarida ijtimoiy tafakkuri yangilangan millatning sezimlarini, tuyg'ularini anglashga, buning uchun

“

*“Senga hech kim bo'hton ham
qilmaydi, Sen hali yolg'on nimaligin
bilmaysan, qalbing pok. Sen
uxlaganingda hech kim seni bezovta
qilmaydi, Men yig'lashim kerak-ku”*

o'zgalarning hissiyotini ular kabi tuyish va ifodalashga intiladi. Bu hol undan shu vaqtga qadar o'z ijodiy tajribasida foydalanib kelgan tasvir vositalarini yangilash, ifoda yo'sinlarini tubdan o'zgartirishni talab qildi. Ma'naviy-axloqiy evrilishlar kesishgan davrning talabini to'g'ri anglagan shoir she'rlarining ifoda tarzini yangilashdan og'rinmaydi. Quyidagi tasvirlar ana shu yangilanishlar mevasi o'laroq paydo bo'lgan:

*Quyosh botib shafaqdan
Olam yonardi go'yo.
Ayriliqdan, firoqdan
Senga tor bo'ldi dunyo.*

*Yig'lama, ko'zyoshingdan
Ko'ksimga tushdi otash.
Olam shafaqdan emas,
Uni yondirgan ko'z yosh.*

Bu o'rinda shoirming majoz bilan fikrlayotgani, borliqni ko'ringaniday emas, balki tuyil-

ganiday aks ettirishga uringani yaqqol ko'zga tashlanadi. Shoir **"Rashk"** she'rida: *"Shaftoli gulining rangi oq pushti, Oshiqlar qalbiga endi o't tushdi"*, deb yozar ekan, misralarda aks etgan holatni hamma uchun yagona universal hayotiy reallik deb da'vo qilmay, qismda butunni, tomchida daryoni aks ettirishga urinadi.

Shoir ruhida nafaqat odamlar, balki bepoyon olamdagi barcha narsalar zohir etgani kabi o'zini ham hech narsadan ayro ko'rmaydi. Shu bois hech ikkilanmay, daraxtning yaproqlarini o'zi bitgan maktublar, ularning sirli shitirlashini esa, dard-u sevinchlari sifatida taqdim etaveradi:

*Sen meni sog'insang, daraxtlarga boq,
Yelpingan har yaproq mening xatlarim.
Quloq sol. Kuylagan yaproqmas mutloq,
Mehr qo'y, u mening sevinch, dardlarim.*

Ma'lumki, ijodkor qanday obrazni qalamga olmasin, aslida, o'zini tasvirlaydi. Har bir odamga olam boriday emas, balki o'sha odamning holat-u kayfiyati ko'targaniday ko'rinadi. Nitshe aytmoqchi: *"Dunyoda mening tasavvurlarimdan o'zga hech narsa yo'q"*. Shu bois ham insonning haqiqat haqidagi to'xtamlari o'ta nisbiydir. Binobarin, keksa odam nafaqat yoshligi, balki bolaligini yozayotganda ham keksaligini ifodalayotgan bo'laveradi va aksincha. Shukrulloning **"Kayf"** she'ridan olingan quyidagi qatorlarda keksalikdan ozorlangan kishining yoshlikdagi go'zallikni qo'msagan kayfiyati muhrlangan:

*Qushlar ovozigaga hamohang, hamroz,
Qani chuldiragan tiniq ariqlar?
Qani o'sha yillar, qani o'sha yoz?
Nazarimda, qushlar kuylamas, yig'lar.*

Bu parchada yoshligi olislarda qolgan kishi holati aks etgan. Shuning uchun ham bir zamon

bog'dan o'tgan qizlar sochining hididan mast bo'lib yurgan ta'sirchan lirik qahramonga bugun qushlarning shodon sayrashini yig'i bo'lib tuyiladi. Chunki u – qaytmas bo'lib ketgan yillarni qo'msayotgan o'ksik qalb egasi. She'rda ijtimoiy fojia yo'q, lekin shaxsiy yo'qotishning juda ulkan va samimiy, ortiqcha navozishlardan xoli chin ifodasi bor.

Ayni vaqtda, ko'pni ko'rgan oqsoqol shoir dunyoning bevafoqligi, umrning o'tkinchiligiga kayvonilarcha bag'rikenglik bilan yondashadi. Qalamga olinayotgan tuyg'ular g'oyat chigal, ruhiy vaziyat qaltis, lekin Shukrullo atay sodda ifoda yo'sinini tanlaydi. Hayotning ko'p sinovlaridan o'tgan tajribali odam sifatida o'qirmani: *"Dunyo go'yo qizil yo sariq olma, Bu yaxshi, yomon deb yonini olma. ...Ko'ngildagin aytib baloga qolma!"* deya ogohlantiradi.

Shoir she'rlarida tabiatni tasvirlar ekan, avvalo, odam ko'nglini, sezimlarini ko'zda tutadi. Shoir uchun kuz shunchaki fasl emas, u inson umrining muayyan bosqichi ramzi. Shu bois Shukrullo kuz manzarasi tasviriga kutilmagan qo'shimcha ma'nolar yuklaydi. Kuzning tarovatsizgina ko'rinadigan belgilaridan go'zal joziba, epkinli harorat topadi:

*Yaproqlarni to'kdi ertangi shamol,
Dimoqqa urildi kuzning havosi.
So'ramasdan kelar ba'zida ne hol?
Boshlanib qoladi tarnov navosi.*

She'rda kuzga o'zbek dehqonining nazari bilan qaralganligi uchun yomg'ir bevaqt yoqqanday tuyulgan aks etadi. Shukrullo ayrim she'rlarida yilning xazon fasli bo'lmish kuzni inson umrining xazon pallasiga muvoziy sanamaydi. Uni g'oyat jozibali, tarovat-u husnga to'la bir fursat tarzida tasvir etadi. Zero, nafaqat yilning, balki umrning kuzi ham o'ziga xos go'zallikka to'la ekanidan bo'lsa kerak, odamning yashagani sari yashagisi kelaveradi.

Shoir g'oyat ingichka bir nigoh bilan og'ochlarni tark etishga tayyor bo'lib turgan omonat yaproqlarni ketayotgan qo'noqqa o'xshatadi:

*Tizilishib turar kuzgi yaproqlar,
Go'yo bular yo'lga otlangan karvon.
Yozgi safarini tugatdi ular,
Bog'larimda bo'lib yoz bo'yi mehmon.*

Nekbin tuyg'uli shoir ketish fasli bo'lmish kuzning tarovati tasviriga hayotga muhabbat, kechirilayotgan kundan rozilik tuyg'ularini joylay biladi: "Bezanish, muhabbat, atrof oltin rang, Bir nafas quvonib kim olmas bahra? Kuzgi yaproqlarda bir dunyo ohang, Go'yo olam qo'shiq, rang to'la sahna".

Shukrullo ayriliq tufayli chekkan chuqur iztiroblarini ham ta'sirchan yo'sinda poetik ifodalay biladi. Chunonchi, shoirning "**Rasul Hamzatovni xotirlab**" deb nomlangan she'rida odam odamga tirgak, suyanch ekani g'oyat samimiy tarzda ifoda etilgan. Shoirming bu she'ri yaqin do'stini yo'qotgan odamning ko'ngilni bo'shatish istagi sifatida tabiiy ravishda tug'ilgani uchun ham undagi har bir tashbih nishonga aniq tegadi. Unda Shukrulloning samimiy shaxsiyati to'la namoyon bo'lgan:

*Kechagina, Rasul, salomatlikka
Qadah ko'targandik qoldirmay yuqin.
Mana endi menga qoldirib ketding
Sog'inch, ayriliqning tog'dek zil yukin.*

So'nggi misradagi "tog'dek" so'zi o'quvchiga ayriliq yukining zalvorini sezdiradigan o'xshatish ekanidan tashqari, Rasul Hamzat bir umr kuylagan tog'larni esga tushirishi, ya'ni dunyodan o'tgan shaxsning ramzini anglatgani bilan ham ayricha poetik ahamiyat kasb etgan.

Oqsoqol shoir uncha-muncha poetik eksperimentlardan cho'chi-

maydi. Undagi bu xususiyat Rasul Hamzatning "**Nabiram Shahrizodga**" nomli nasriy she'ri tarjimasida namoyon bo'ladi. Xayoliy savol-javobga qurilgan bu mansurada bobo bilan nevaraning taqdirleri muvoziy qo'yib tasvirlanadi. She'rda yig'loqi nevaraga uzun hayot yo'lini bosib o'tgan boboning ota-ona haqida gapira turib: "Axir sening otang bor, onang bor. Men allaqachon otamdan ham, onamdan ham ayrilganman, Sen emas, men yig'lashim kerak", do'stlar xiyonatiga to'xtalib: "...necha marta do'stlarim xiyonat qildi, Mening dushmanlarim bor. Men yig'lashim kerak", urush dahshatlarini boshidan o'tkazganini aytib: "Sen urush dahshatini, odamlarning qanday o'lganlarini ko'rmagansan. Qancha do'stlarim u yerlarda qolib ketishdi, Men yig'lasam arziydi", tuhmatga qolganidan zorlanib: "Senga hech kim bo'hton ham qilmaydi, Sen hali yolg'on nimaligin bilmaysan, qalbing pok. Sen uxlaganingda hech kim seni bezovta qilmaydi, Men yig'lashim kerak-ku", degan ta'kidlari o'ta ta'sirli ifoda etilgan. She'rning birgina so'nggi, asarning poetik mohiyatini o'zida aks ettirgan bandi seryig'i nevara tilidan beriladi:

Buvajon, sen hammasini boshdan kechirib bo'lding, shukr qil.

Mening boshimda hali bular turibdi.

Sen aytganingdek, yolg'on, xiyonat, urush yana takrorlansa-chi?

Buvajon, sen shunday qilginki, sira-sira takrorlanmasin.

She'rda yosh avlodning zimmasida ham o'ziga yarasha ijtimoiy-ma'naviy yuk borligi ta'kididan tashqari, kattalarning kelajak oldidagi mas'ulligi ham aks etgan. She'rda shoir Shukrulloga ham o'rtoq tuyg'ular tasviriga olingani uchun mansuraning tarjimasini original yanglig' jaranglaydi.

Shukrullo she'riyati faqat ko'ngil navozishlari ifodasi emas. To'g'rirog'i, shoirming poeziyasi ko'ngil to'lg'onishlarini aks ettiradi, lekin uning ko'ngli faqat

o'zigagina tegishli bo'lmay, ko'plarning qalbi bilan tutashib ketgan. Bu hol shoirning manzara she'rlarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Shukurullo chizgan poetik manzaralar aniq, ta'sirchan va ko'pma'noli ekani bilan e'tiborli:

*Chirt-chirt uziladi bog'larda yaproq,
Daraxtlar yuk tashlab tortibdi yengil.
Maysalar ichida suvlar qo'ng'iroq,
Bir orom kayfida yayraydi ko'ngil.*

She'rdagi hosilidan qutulgach, qomatini tiklagan mevali og'ochlar, maysalar ichida shoda-shoda qo'ng'iroq bo'lib jilvalangan kuzgi shudring tasviri o'z holicha ham ta'sirli. Lekin shoir uchun kuz manzarasini chizishning o'zi muddao emas. U mevali og'ochlarning bu holatidan hayotiy ma'no chiqaradi:

*Tevarak bog'larda to'kilar yaproq,
Mehnatkash daraxtlar tiklaydi qaddin.
Yo'lovchi, bir nafas sen ularga boq,
Sening gerdaymakka bormikan hadding?!*

Agar oldinlari Shukurullo o'z she'rlarida barcha fikrini ochiq aytgan bo'lsa, keyingi yillarda ishora qilish, imlash, o'quvchining tasavvuriga ishonish mayli ustuvorlik qilgan. She'rlarining birida yozgi bog'da sayragan bulbullar, og'ochlar soyasida rohatlangan mehmonlar obrazlari shunchaki yo'l-yo'lakay tilga olinadi. Bir qarashda, she'rning zamirida hech qanday tagma'no yo'qday tuyuladi:

*Yoz ketdi. Daraxtlar so'lg'in tus oldi,
Neningdir dardida rangi za'faron.
Sayragan bulbullar qayga yo'qoldi?
Qani soyasida bo'lganlar mehmon?*

*Ko'm-ko'k liboslari yerga to'kildi,
O'g'ri urgan kabi qoldi yalang'och.
Bulbullar o'rniga qarg'alar keldi,
Endi soya solmas mevasiz og'och.*

Bu tasvirlar shoir bilan birga o'qirman ruhini ham bezovta qiladi. Chunki u "soyada mehmon bo'lganlar" va "sayragan bulbullar" ko'rgan yaxshiliklariga yarasha oqibat qaytarmagan kishilar ramzi ekanini sezganday bo'ladi.

Shukurulloning ayrim she'rlarida bilmay qilingan gunoh uchun ham javob berish kerakligi ta'kidlanadi. Shoirning "Daraxt qaydan bilsin dor bo'lishini" satri bilan boshlanadigan "Qarg'ish" she'rida shu holat aks ettirilgan. Uch bandlik she'r quyidagi ayanch manzara tasviri bilan nihoyalanaadi: "Qo'nalg'a qilmasdi, qo'nmasdi qushlar, Go'yo qon isidan bezib qochardi. Yog'ayotgan yomg'ir go'yo qarg'ishlar, Begunoh ko'z yoshlar bo'lib oqardi". Bu satrlar go'yo og'och haqida. Lekin shoir tabiatni odamdan ayri ko'rmaydi. Chindan ham atrof javonibning qanday ko'rinishi, uning o'zidan ham ko'ra ko'proq, bizning tasavvur va kayfiyatimizga bog'liqdir. Qachonlardir qilingan yomonlikka vosita bo'lgani uchun hamon jazo tortayotgani tasvirlangan og'och og'ochdan ko'ra, odamdir. Lekin shoir buni ochiq aytmaydi, qissadan hissa chiqarishga, o'git berishga urinmaydi.

Shukurullo – hayotda ham, ijodda ham samimiy edi. Bu fe'l uni she'riy haqqoniyat yo'lidan yurgizadi. Shu bois bitganlarida pardoz, jimjima kam uchraydi. Shoirning keyingi yillarda yozilgan she'rlaridan biri "Mendan gina qilma, mendan ranjima", deb boshlanadi. Menga ushbu chaqiriqning qanday hayotiy asosi borligi, she'r nima munosabat bilan yozilgani ma'lum emas. Zero, she'rxon uchun muayyan bir she'rning kim va nima uchun yozilganidan ko'ra, qanday yozilgani muhimdir. Menga bu she'r o'zining hozirgi holi va imkoniyatini juda yaxshi biladigan hamda bundan xijolat chekmaydigan o'tog'asi kishi kayfiyatining chin manzarasi bo'lib ko'rindi:

*Qarib oqibati qolmabdi dema,
Sen ko'rgan daryolar ayqirib tindi.
Yetdi qirg'oqqa ham omonat kema,
Afsus va nadomat ortilar endi.*

Umrining shomi sari borayotgan shoir tuyg'ularining samimiyligi, bu izhori dilda zarra bo'lsin yolg'on, xo'jako'rsinlik, donishmandlik da'vosi yo'qligi kishini rom etadi. Bu satrlarda qirg'oqqa yaqinlashgan omonat umr kemasiga afsus-nadomat yuklari ortilajagi g'oyat samimiy, ulkan bir insoniy dard, qoim bardosh hamda sokinlik bilan ifoda etilgan.

Shunisi e'tiborga loyiqki, shoir she'rlarida unar-unmasga kayvonilik qilmaydi, yo'l ko'rsatishga urinmaydi. Ba'zan shoirona nigohi ilg'agan biror poetik manzarani chizish bilan kifoyalanadi. Uning bir qator bitiklari lahzani mangu-likka muhrlay olganining o'zi bilan poeziyadir. Chunonchi, Shukrullo bir she'rida tabiatning o'ta aniq va qo'rqinchli manzarasi tasvirini quyidagicha beradi:

*Osmonda boshlandi bulutlar jangi,
Birdan tevarakni bosdi gulduros.
Hatto cho'chib o'chdi quyoshning rangi,
Bo'ron olib kelgan dahshatdan bexos.*

Oldinlari shoir bunday vahimani daromaddan so'ng biror ijtimoiy parallelni keltirgan va undan xulosa chiqargan bo'lardi. Shukrullo bu gal she'rni peyzaj tasviri ekanicha qoldiradi va asar yakunida: *"Bulutlarni yorib balqidi quyosh, Shodlikdan barglarda miltilladi yosh"* tarzidagi go'zal holat manzarasini beradi.

Shoir **"Bahor kechasi"** deb atalgan she'rida ko'klam tunini hech bir ijodkor nazari ilg'amagan yo'sinda tasvirleydi: *"Quyosh botib ketdi. Bir tutam nuri Varrak dumlariga ilashib qoldi"*. Milliy poeziyamizda Toshkent ko'klamining bundan ham samimiy va koloritli qilib chizilgan she'riy manzarasi yo'qdir. Shoir bu she'rida poetik kayfiyatidan kelib chiqib, ko'klamgi tafsillarning hammasi va har birida go'zallik, nur, ezgulik ko'radi va o'z tuyg'usini o'quvchilarga ham yuqtiradi. She'rni: *"Qanday*

odam sevmas umr bahorin! Qalblarni bir umr tark etma, sevgi!" – tarzidagi da'vat bilan tugatadi. Bu ifodada yalang'och chaqiriq bo'lmagani uchun ham o'quvchiga kuchli ta'sir qiladi.

Shukrullo ko'p qirrali shaxsiyat egasi edi. Demakki, uning ijodi ham serqirra bo'lgan. Adibning dostonlari, romanlari, publitsistik

Haq va xalqni degan, har qanday sharoitda ham adolat va haqiqatga xiyonat qilmagan ijodkorning barcha qirralari tadqiq etiladi.

maqolalari, esselari, son-sanoqsiz suhbatlari atroflicha ilmiy tahlilga munosib. Biz otaxon shoirimizning birgina she'riyati yuzasidan o'z qarashlarimizni bayon etdik. O'ylaymizki, umrining so'nggi daqiqasiga qadar faqat Haq va xalqni degan, har qanday sharoitda ham adolat va haqiqatga xiyonat qilmagan ijodkorning barcha qirralari tadqiq etiladi. Zero, Shukrullo manfaatga egilmagani, o'z iste'dodini nafsi-ga xizmat qildirmagani bilan Qaysin Quliyev, Mustay Karim, Rasul Hamzat, Chingiz Aytmatov singari badiiy so'z gigantlarining hurmatiga sazovor bo'lgan, 2015-yili Turk dunyosining yil odami deb rasman tan olingan yirik shaxsiyat egasi edi.

Shukrullo ijodini o'rganish, adabiyot tanuv ilmi uchun foydali bo'lganidek, juda uzoq yillar taqiq va cheklovlar sharoitida yashagan san'atkorning bitiklariga xos qirralarni anglab yetish o'qirmanlarga yoqimli tuyg'ular bag'ishlaydi va kekxa adibning navqiron poetik bog'i mevalaridan bahramandlik ularda shaxslik tuyg'ularini kuchaytiradi. Haq yo'lida bir asr yo'l bosgan shoir Shukrullo shaxsiyati va ijodi bilan avlodlarga o'mak bo'lajak.

Ikrom OTAMUROD,

*O'zbekistonda xizmat
ko'rsatgan madaniyat xodimi.*

*1951-yili tug'ilgan.
"Sopol siniqlari", "Sen", "Ichkari
va tashqari", "Istarim",
"Yobondagi yolg'iz daraxt",
"Qush", "Huviyyat" kabi kitob
va dostonlari, "Ruhimning
qayg'usi", "Ko'nglim o'zing",
"Tavr", "Tag'azzul", "Xaritaga
tushmagan joy", "Muqaddar"
singari kitoblari chop etilgan..*

***

... Tasalli
mening
ruhimdadir.
Ruhim o'zimning
tegrasidagi chidamini,
o'ziga qiladi
Sabr...

***

... Hur harorati
borliqqa
qo'ndirib,
boylanib borar
tabiatning
bag'rin qizdirib...

Men tufroqning bir gardiman...

***

... Vaqt kelib,
bordi-yu
o'zlingni topsang,
o'zlingning
o'zligidir
o'zliging
o'zlik...

***

...Sayyoraga
uchar edi
raketa,
benihoya
ro'y berardi
tezlikda dardi...

***

... Kangu
maydonidagi
sira,
gavdaga yugurayotgan
harakat
intig'i...

***

...Daraxt,
ko'kka
tikasan
nigohingni,
daraxt –
yerga singdirasan
ohingni...

***

...Zaminga
ildizini
singdirar maysa,
yomg'irning
qatida qovushib...

***

... Taajjublanib
qoladi to'rg'aylar
og'ir havoda...
To'rg'aylar – ramz siroti,
to'rg'aylar doimo uchar
Sog'inch makonida...

* * *

Bir zumda
to'xtamoq
bo'lmas,
ehtimol...

* * *

...Sadoqat
ruhi
yashnaydi –
ishonchning
xislatida...

* * *

...Yer siynasida
taqdir tuzuvchi
iqlim
bo'ladi intizor...

* * *

...Bahorning kunlarida
shunday
aylanadi
sabo
salqini...

* * *

... Men –
tufroqning
bir
gardiman.
Horg'in
ko'ksim
tavallosi
siyrib-siyrib
boradi

doimo
yolg'iz...

* * *

...Chirildoqlar
chirillaydi
xo'rsinib:
giyohlarning
butalarning,
yantoqlarning,
yulg'unlarning
hilqiga ko'nib...

* * *

...Men boraveraman
intiq-intiq
ufqqa ilashib.
Ufq tanho...

* * *

...Odam
tosh
qoyasida
turibdi,
umr xotirasida
o'ltirib...

* * *

...Bo'shliqda
behaddir,
cheksiz
surat oqimi...

* * *

...Tunning
zulmatida
charaqlar hilol,
charaqlar quyosh
kunning royida...

* * *

...Yarashiq yashaydi
muddatsiz
hayotning o'ziga...

* * *

...Bir xil hol,
bir xil tus,
bir xil sira,
bir xil asno
toraytirib-toraytirib
boraverar
kenglikni...
...Nogoh...

* * *

...Sarob...
...Sahro...
...Sukut...
...Yo'rig'ida tirg'alib tovlanadi...
...Sukut...
...Sarob...
...Sahro...
...Tovlanadi yo'rig'ida tirg'alib...
...Sahro...
...Sukut...
...Sarob...
...Tirg'alib tovlanadi yo'rig'ida...

Mag'lubiyatidan *q'alaba*

Hikoya

Xoliyor SAFAROV

1983-yili tug'ilgan.
Samarqand davlat
universiteti O'zbek filologiyasi
fakultetini tamomlagan.
"Oy botmagan kechalar",
"Qanotsiz qushlar", "Nomus
va hayot" nomli to'plamlari
chop etilgan.

Ravshanning otasi og'ir xastalikdan vafot etgach ikki opasi bilan uni onasi yolg'iz o'zi katta qildi. Ravshan bir amallab kollejni bitirdi-yu, ro'zg'or tashvishini batamom yelkasiga oldi. Mana o'n yildirki duradgorlik bilan mashg'ul. Uylanib uch farzandli bo'ldi. Ammo yuragida bir armon bor: otasi o'g'lining olim bo'lib, el ichida shuhrat topishini orzu qilgan edi. Onasi buni bot-bot eslab turadi. Mushtipar endi armonlarining ushaliishini nevaralaridan umid qiladi. Ravshanga garchi olimlik nasib etmagan bo'lsa ham, onasini xursand qilish o'yida. Qo'li ishdan bo'shagan paytlari darhol kitobga yopishadi. Ko'rgan kishi ustachilik asbobi kabi uning qo'lidan kitob tushmaganidan hayratlanadi. Dunyoning ishlari qiziq ekan. Bir kuni omadi chopdi. Uning uchun hayot tarziga aylangan adabiyotlardan test savollariga osongina javob berib, intellektual teleo'yinda qatnashish imkoniyatiga ega bo'ldi.

O'g'lining kayfiyati chog'ligi sababini bilishga qiziqqan onasi:

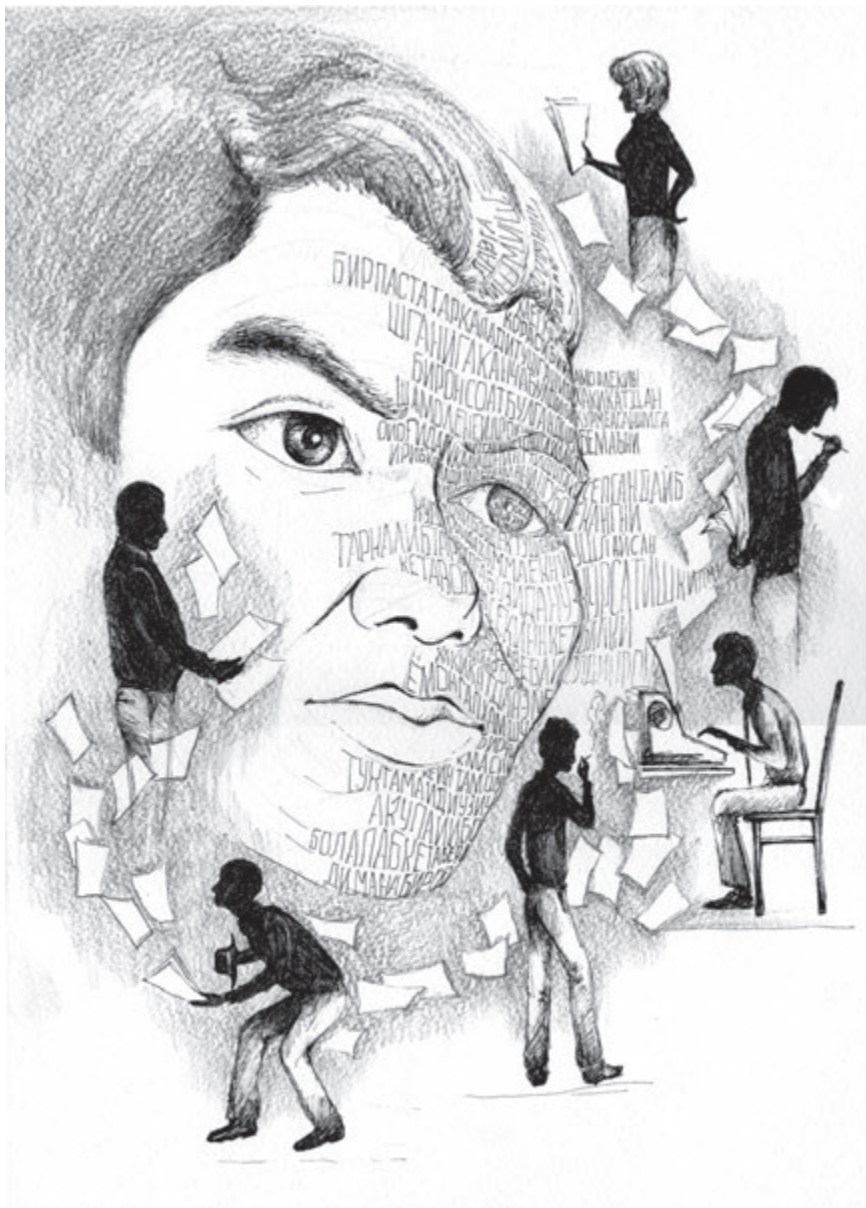
– Yo, tavganddan ketay! Tinchlikmi? – deb so'radi. – Yo'l bo'lsin?

– Siz chiroyli kiyinib oling, bugun televizorga chiqamiz. Men yosh olimlar teleo'yinida qatnashadigan bo'ldim. Ularning hamma savollariga to'g'ri javob berganim uchun endi teleo'yinda ham o'zimni ko'rsatishim kerak. Bilib qo'ying, diplomsiz olimman, o'g'lim oliy dargohda o'qimadi deb, bundan buyon o'kinmasangiz ham bo'ladi.

– Kelin ham boradimi? – ona ko'zoynagini olib, "kuh-kuh" deya ro'molining uchi bilan oynalarini arttdi-da, qaytadan taqdi.

– Hozircha bu keliningizga syurpriz! Ikkalamiz boramiz. Tez tayyor bo'ling!

– Syurprizing ham bor bo'lsin, bolam...– Ona shunday deya, dasturxonga duo qildi va sekin o'rnidan turdi. – Bir nimalarni boshlab yurasan-da...

Ro'zg'orlari yo'g'on cho'zilib, ingichka uziladigan mahal-dagidek doim kemtik bo'lgani uchun Ravshan oliygohda o'qiy olmadi. Otasining orzu-umidlari o'zi bilan birga yorug' olamni tark etdi. Tirikchilik tashvishi Ravshanni ro'zg'orga mixlab qo'ydi. So'ng ota kasbi- duradgorlikni boshladi. O'n yildan

oshdi, shu kasb bilan ro'zg'or tebratadi.

– Iloyo, shularning boshi omon bo'lsin. Boriga shukr...– deya ona sipo kiyinib olganidan g'alati kayfiyatga tushib, o'zini noqulay his etsa-da, o'g'lining ra'yini qaytarmaslik uchun ko'zlarini noma'lum bir nuqtaga tikib kuta boshladi.

Ravshan bir mahal shoshilganicha kostyumshim kiyib uydan chiqdi. Onaning yuragi zirq etdi. “Bolam bechora-ya, ro'zg'orni deb shuncha yildan beri yangi liboslari ham kiymay qo'rgan ekan-a”. Bosh qotirib o'g'lining po'rim kiyingan holatini eslay olmadi.

– Ona, ketdikmi?
– dedi kulib. – Qarang, mening ham kuyovlik kostyumim.

Kelin ona-bolaga qarab hayron bo'lganicha eshik kesagasiga suyanib qolaverdi.

Katta ko'chaga chiqib, taksiga o'tirishgach, tuman markaziga qarab ketishdi. Mashinada odam ko'pligi uchun ona boshqa gapirmadi, ro'molining uchi bilan yuzini yashirgan kishi bo'lib oldi. Mashina katta bozor yonida to'xtadi.

– Bozorda ishing bormidi? – dedi o'g'luga.

– Yo'g'-a, Toshkentga shu yerdan jo'naydi.

Televideniye binosi ostonasiga yetib borishganda onaning yuragi hapriqdi. Negadir shoshib ham qoldi.

– Ha, bolam-a?! Shu darding bor ekan, oldinroq aytganing-da? Men kelinga issiq non yoptirardim. Qaymoq olardim. Eh...

– Ona-ye, qo‘ying... Keyin ularning siz bilan menga muhtoj joyi ham yo‘q.

– Xudoga shukr, muhtojlik demadim, mehr-oqibat. Ha, bolang ko‘p bo‘lgur-a!

Ravshan onasining bu kabi mehribonligidan bir sevinsa, bugungi intellektual o‘yinining qanday o‘tishini o‘ylab, hayajonlanib ham ketardi.

– Qani, yuring-chi, ichkariga kiraylik.

Kirishlari bilan bir xizmatchi Ravshanni pardoixonaga boshladi. Qancha vaqt o‘tgani-ni ham chamalay olmagan ona g‘alati joyda o‘ng‘aysizlanib turganda xizmatchi bilan kelayotgan o‘g‘lini ko‘rib kulgidan o‘zini to‘xtatolmay qoldi.

– Yo, tавbangdan ketay! Bolam, xotinlarga o‘xshab, betingga nima surkab chiqding? – derdi kulganicha.

Xodim ularni studiyaga boshlab borganida ona-bola dovdirab qolishdi. Ona bu yerdagi ohanjamani ko‘rib hayratda, Ravshanning yuragi hapriqadi.

– Keyingi ishtirokchi tayyormi, boshlaymiz!

Allaqayerdan momaqaldiroqdek ovoz eshitildi. Ona-bola ovoz qayerdan keldi, nogoh anglamay qoldi.

– Keyingi ishtirokchi– Ravshan Tojimurodov.

– Ha, ishtirokchi shu yerda! – intellektual o‘yin muallifi oppoq ko‘ylagi yoqasini to‘g‘rilay-to‘g‘rilay yugurib kelib, Ravshanni sahnaga yetakladi. Yo‘l-yo‘lakay o‘yin tartibi, o‘zini tutishi, qanday gapirishini tushuntirgan bo‘ldi.

Ravshan hayajonda. Tushundim-tushundim deya ketma-ket bosh irg‘ar, ammo hamon o‘zini qo‘lga ololmay dovdirardi. Nogoh onasiga qaradi. Onaizor bir chekkada hayron turib qolgan.

– Onajon, siz mana bu yerda bemalol o‘g‘lingizni tomosha qilib o‘tiring. – Muallif yigit onani katta bir monitor qarshisiga o‘tirg‘izib qo‘ydi.

Ona omonatgina bo‘lib, kursiga cho‘kdi. Ro‘parasida yonbosh yotqizilgan xontaxtaday ekran, unda o‘g‘li ko‘rinib turibdi. U hali-hamon

hayajonda: goh iljayadi, goh jiddiy tortadi, xijolatdan tinimsiz alanglaydi.

– Iloyo, yuzing yorug‘ bo‘lsin, bolam... – Ona beixtiyor pichirlab, duo qilishga tushdi. So‘ngra ko‘zlarini ekrandan olib, studiyaga tikilib-tikilib qaradi. Nihoyat, topdi. O‘g‘lini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rib ham tursa bo‘larkan. Ammo masofa uzoqligi va studiyada bir xil yorug‘lik bo‘lmagani uchun ko‘zi qamashdi. Ol-didagi ekran qulay ekan. – Yo, tавbangdan ketay. Hali, o‘yin boshlangani yo‘g‘-u, elburutdan bolamni televizordan ko‘rsatyapti... Shu turishlarini otasi rahmatlik ko‘rmadi-da...

Onaning ko‘ksidan nimadir chirt uzilgan-dek bo‘ldi. Jempering cho‘ntagidan dast-ro‘molcha olib, ko‘zoynagini artgan bahonada yonoqlarini sidirdi.

Butun el ko‘radigan katta bir sahnada noo‘rin harakat qilib qo‘ymayin degan andishada muztargina bo‘lib o‘tirdi. Shu payt yana momaqaldiroq gumburlaganday bo‘ldi.

– Boshlovchi, ishtirokchi, tayyormisizlar? Kameralar?!

– Ha, tayyormiz! – Ravshanning qarshisida, qora fonda, ekranga ko‘rinmay turgan sipo boshlovchi yigit javob berdi.

Yana bir bora rejissyor Ravshanga studiyaning qayeridan chiqib kelishi va qayerda to‘xtashini uqtirdi.

– Tushunarlimi?

– Tushundim...– Ravshan hayajonini bildirmaslik uchun tomoq qirib qo‘ydi.

– Hayajonlanmaymiz, kayfiyatni ko‘tarimiz, boshlaymiz! Marhamat!

Ravshan epchil harakatlanib rejissyor aytgan joyga borib turdi. Boshlovchi odatiy so‘zlarini gapira boshladi.

– Assalomu alaykum, hurmatli teleto-moshabinlar, “O‘zbekiston tarixi” telekanalining aziz muxlislari, tarix fanining bilimdonlari! Siz sevib tomosha qiladigan “Evrka plyus” intellektual o‘yining navbatdagi soni yana efirda. Bugun o‘zining tarix faniga oid bilimlarini sinab ko‘rish maqsadida kelgan yana bir

ishtirokchi– Ravshan Tojimurodovni studiyaga taklif etamiz! Marhamat!

Ravshan studiyaga viqor bilan chiqib keldi. Boshlovchining so'roviga ko'ra, o'zini tanishtirdi, kasb-korini aytdi.

– Ko'ryapsizmi, intellektual o'yinimizda qatnashish uchun ishtirokchining kasbi yoki lavozimi muhim emas. Muhimi, uning ishtiyoqi va o'ziga bo'lgan ishonchi! – boshlovchi Ravshan haqida to'liqlanib gapira ketdi. – Demak, bugungi ishtirokchimiz maktab o'quvchisi, talaba yoki tarix fani bilan shug'ullanib yurgan o'qituvchi ham emas. Oddiy duradgor! Ammo bilimdon uchun maydon keng! Ko'nglim sezyaptiki, bugun o'yinimiz har qachongidan ham qiziqarli bo'ladi!

– Ilohim shunday bo'lsin...– Bir chekkada e'tiborsiz qolgan ona ekranga qarab pichirlab duo qildi. – Bolaginamning yuzi yorug' bo'lsin!

Ona to'liqlandi, yuragi to'lib ketdi, o'g'li-dan faxrlandi: "Kelinni ham olib kelish kerak ekan... erini shu holatda bir ko'rsin edi... Bu yerga kelish har kimning ishi emas!"

O'yin boshlandi. Birinchi shartda ishtirokchiga tarix faniga oid o'rta darajadagi o'nta savol beriladi. Ishtirokchi kamida oltita savolga javob bersa, keyingi bosqichga o'tadi.

Boshlovchi savol beraverdi, Ravshan javob qaytaraverdi.

Boshlovchi so'rayverdi, Ravshan bilgani-cha aytaverdi. Bilmasa, "bilmayman, javobim yo'q", deyishdan ham tortinmadi.

O'g'li to'g'ri javob berganda, ona ko'klarda uchdi, hali mahobatli tuyulgan studiya kat-alakday bo'lib qoldi, javob berolmasa, "Hah, yo'qchilik qursin-a, bolaginamni vaqtida o'qitolmadim. Ola xurjun yelkasiga og'irlik qilib yotibdi..." deya nadomat chekdi.

– Ravshan Tojimurodov, siz berilgan o'nta savolning yettitasiga to'g'ri javob berdingiz! – Boshlovchi mamnuniyat bilan birinchi shart

natijalarini e'lon qildi. – Sizni ikkinchi shartga o'tganingiz bilan tabriklayman!

Intellektual o'yinning ikkinchi shartida ishtirokchiga beshta test savoli beriladi, javob variantlarini o'ylab ko'rish uchun bir daqiqadan vaqt ham taqdim etiladi.

– Tayyormisiz? – so'radi boshlovchi.

– Tayyorman! – Ravshan shunday dedi-da, onasi haqida o'yladi. "Onam bir joyda uzoq vaqt o'tirolmasdi, toliqib qolmadimikan?.."

Mushtdekkina bo'lib o'tirgan onaning o'ylari o'zi kabi kamtar, o'zi kabi mehribon edi: "Bolaginam maktabda a'loga o'qirdi. O'qiganlari yodidan chiqmagan bo'lsin-da... Elning oldida yuzginasi yorug' bo'lsin-da..."

Boshlovchi birinchi savolni o'qidi.

– Diqqat, savol: mamlakatimiz poytaxti nechanchi yilda Samarqanddan Toshkentga ko'chirilgan? – Boshlovchi bir nafas tin oldi-da, so'radi:– Savol tushunarlimi?

– Tushunarli. – Ravshan yengil tortdi, yelkasidan nafas oldi. Boisi savolning javobini bilardi.

– Savol tushunarli bo'lsa, javob variantlarini o'qiyman... "A" variant: 1925-yilda, "B" variant: 1930-yilda, "S" variant: 1935-yilda, "D" variant: 1937-yilda...

Boshlovchi javob variantida o'qigan yillar Ravshanning qulog'iga deyarli kirmadi. Uning kollejni bitirib, bir idoraga ish so'rab borgani ko'z oldiga keldi. O'shanda idora rahbari unga bepisandlarcha qarab, "O'zi kollejlaringda normalniy dars berishadimi? Yo umrlaring paxta hasharida o'tib ketganmi? Sizlar hoynahoy nechanchi yilda poytaxt Samarqanddan Toshkentga ko'chirilganiniyam bilmasanglar

*Hazrat Mir Alisher Navoiy
yashagan xonadonda Mirza Bobur
necha kun yashagan?*

kerak...” degandi. Ravshan chindan savolning javobini bilmasdi. Yer chizib qolgandi. Qabulxonadan mulzam bo‘lib chiqqach, uyga kelib, bobosidan so‘raganini esladi: “Bolam, shuniyam bilmaysanmi, 1930-yilda ko‘chirilgan. O‘sha yili onam rahmatlik dunyodan o‘tgan edi”, deb siniqqina jilmayib qo‘ygandi bobosi.

– Vaqt tugadi, marhamat, javobingiz...–
Boshlovchining so‘zlari Ravshanning xayollarini to‘zg‘itib yubordi.

– 1930-yil.

– Barakalla! Siz aniq javob berdingiz. – Boshlovchi o‘yinni davom ettirdi. – Tayyor bo‘lsangiz, keyingi savolni o‘qiyman. Diqqat, savol: Buxoro amirlaridan qaysi biri “Qassob amir” nomini olgan? Variantlar... “A” variant: Amir Shohmurod, “B” variant: Amir Haydar, “S” variant: Amir Olimxon, “D” variant: Amir Nasrullo...

Variantlar aytildi, ammo Ravshan yana xayolga cho‘mdi. O‘shanda kollejda o‘qirdi. Shanba oqshomi edi... Hali to‘yiga bir yil ham bo‘lmagan opasi yarim kecha yig‘lab keldi. Eri uribdi. Opassining ko‘zlari ko‘karib, yuzi qontalash bo‘lib ketgandi. Onasi homilador qizining ahvolini ko‘rib rosa ezilgan, kuyovdan yozg‘irgandi. Ammo oradan ko‘p o‘tmay pochchasing o‘zi kirib keldi. Uning ko‘zlari qizarib, yuzi devorday oqarib ketgan. Unga onasi: “Bor, ko‘zimga ko‘rinma! Ojizaga qo‘l ko‘taradigan nomard erkakka bu yerda joy yo‘q!” deb urishib bergandi. Pochchasi o‘shanda ostonada turib, birgina gap aytdi: “Meni kechiring, menga bir gap bo‘lsa, qizingiz sizga omonat...” “Bu nima deganing?” dedi qo‘rqib ketgan onasi. “Kecha bir qo‘shnimiz qizingizga ola qaragan ekan. O‘zi shunday dedi. G‘unajin ko‘zini suzmasa, buqa ipini uzmaydi, deb avvaliga qizingizni ayblab urdim. Qizingiz qochib ketgach, o‘sha g‘ar ko‘zning oldiga qaytib bordim. U iflos mast ekan. “Zo‘r xotining bor-da...” dedi irshayib. Meni laqillatganini bilib qoldim. Qo‘ynimdagi pichoqni qanday oldim, qanday urdim, bilmayman... Meni kechiring... Menga bir gap bo‘lsa...

qizingiz shu yerdan ketmay tursin...” “Bu rashkchi qassob kuyovingiz yoshi o‘tib bosilsa mayliydi... Ba‘zan Amir Nasrullo bo‘p ketadi!” degandi tog‘am.

– Hurmatli ishtirokchi, vaqt tugadi. Marhamat, javobingiz...

O‘sha manzarani ko‘z oldiga keltirib turgan Ravshan birdan o‘ziga keldi va javob berdi:

– Amir Nasrullo.

– Bu aniq javobmi yoki taxminmi? – so‘radi boshlovchi Ravshanni chalg‘itmoqchi bo‘lib.

– Aniq. – Ravshan qat‘iyat bilan dedi.

– Rostini aytсам, meni hayron qoldiryapsiz. O‘yin boshida hunarmandman degan edingiz. Sizga qoyil qolyapman!

Ravshan sir boy bermadi.

– Qandaydir o‘zimga tanish savollar tushyapti, – deb qo‘ydi.

– Diqqat qiling, keyingi savolni o‘qiyman, – dedi boshlovchi. – Agar shu savolga ham to‘g‘ri javob bersangiz, siz to‘g‘ridan to‘g‘ri uchinchi shartga yo‘llanma olasiz. Diqqat, savol: hazrat Mir Alisher Navoiy yashagan xonadonda Mirza Bobur necha kun yashagan? Savol tushunarli bo‘lsa, variantlarni o‘qiyman. “A” variant: 10 kun, “B” variant: 15 kun, “S” variant: 20 kun, “D” variant: 25 kun.

Ravshan o‘zini bu qadar omadli deb bilmasdi, ammo bugun toleyi kuldi. Bu savolning javobini ham biladi. U kollejda o‘qib yurganida onasidan pul so‘ramaslik uchun ko‘pincha mardikor ishlardi. Ba‘zan shanba kunlari ham ishga ketib qolardi. Buni biladigan guruh rahbari uning qoldirgan darslarini hisoblab yurgan ekan, aprel oyining boshlarida xonasiga chaqirdi va necha soat dars qoldirganini aytdi. “Bu turishda o‘qishdan haydalib ketasan!” deb dag‘dag‘a qildi. Ravshan o‘shanda shanba kunlari, ba‘zan boshqa paytlarda ham mardikorchilik qilib turishini yashirmadi. “Unday bo‘lsa, mendan senga yordam. Bizning hovliyam picha ish bor. Erta shanba-yakshanba shuni qilib bersang, baholaringni to‘g‘rilatib qo‘yaman”, dedi o‘qituvchi. Ravshan rozi bo‘ldi. U domlasining uyida

ikki kun ishladi– tomorqa ag'dardi, gul o'tqazdi, pomidor-bodring ekdi, boshqa ishlarini qildi. Hatto ham-momini ham ta'mirlab berdi. Ishni saranjomlab ustoz-shogird dasturxon boshida tanovul qilishar ekan, o'qituvchi bir gapni aytdi. "Bobur Mirzoni bilasan-a? U Alisher Navoiy-ni qattiq hurmat qilar, ustoz deb bilardi. U bilan ko'rishishni orzu qilardi, ammo orzusi ushalmadi. Shunday bo'lsa ham, Navoiyning uyida ustozining xotirasiga ko'milib, yigirma kun yashaydi. Uning asarlari-dan bahramand bo'ladi. Sen ahmoq mening uyimda ikki kun yashading. Ilm olmagan bo'lsang ham, tomorqamdagi ishlardan bahramand bo'lding. Xafa bo'lma, sen Bobur, men Navoiy emasman..."

– Vaqt tugadi, marhamat, javobingiz...

Ravshan o'sha voqeani eslab ham alami keldi, ham quvondi.

– Bobur Mirzo Alisher Navoiyning uyida yigirma kun yashagan.

– Ofarin! Siz meni butunlay lol qoldirdingiz. – Boshlovchi yigit hayratini yashirolmadi.

– Balki, tomoshabinlar ham sizga qoyil qolishayotgan bo'lsa ajab emas. Barakalla! Sizga shunday bilim, ta'lim-tarbiya bergan ustozlaringizga rahmat!

– Onamga rahmat aytсам maylimi? – deya so'radi u shoshgancha.

Bu so'zni eshitgan ona karaxt, qarshisidagi ekranga tikilgancha duo qilardi.

– Voh, bolam-a... Onang aylansin. Sendek o'g'lim borligidan boshim osmon.

– Hurmatli ishtirokchi! – Boshlovchining so'zi onaning xayollarini to'zg'itib yubordi. – Siz uchta savolga to'g'ri javob berib, uchinchi shartga yo'llanma oldingiz. Yana ikkita savolimiz qolib ketdi. Ularni ham o'ynaymizmi yoki to'g'ridan-to'g'ri keyingi shartga o'tamizmi?

Ravshan bo'ynini cho'zib onasiga qaradi. Onasi stulda bukchayib o'tiribdi. Bellari ham og'rib ketgan bo'lsa kerak...

“

*Onaning yuragi to'lib borar,
quvonchdan ko'z yoshlarini tiya
olmasdi. – Topding! Men g'aribni
qanday xursand qilish yo'lini topding!*

– Men onam bilan kelganman. Onam qiy-nalib qolmasin deyman. Mumkin bo'lsa, key-inga shartga o'tsak degandim...

Bu gapdan onaning ko'ngli tog'day ko'tarildi: "Bolaginam-a, iloyo, umringdan baraka top".

– Mayli, siz nima desangiz shu! – Boshlovchi ham hayajoni va ehtiromini yashirmadi. – Onani e'zozlagan farzandning istagini biz ham bajaramiz. Aslida ham, siz keyingi shartga o'tishga to'la haqlisiz.

– Rahmat.

– Demak, uchinchi shartni boshlaymiz.

Teleo'yin muallifi yugurib keldi-da, Ravshanning oldiga bir varaq qog'oz qo'ydi. Unda allaqanday xarita bor edi. Xaritaki, tasvirlar, shakllar bor-u, birorta yozuv yo'q. Bir joyiga yulduzcha belgisi qo'yilgan. Qog'ozga ko'z tashlagan Ravshan jilmayar ekan boshlovchi dedi:

– Uchinchi shart shundan iboratki, qo'lingizda yozuvsiz xarita bor. Hozir xarita bilan bog'liq savol beriladi. To'g'ridan to'g'ri javob bersangiz, bugungi o'yin g'olibi bo'lasiz va superfina ishtirokchisiga ham aylanasiz. Agar javob berishga qiynalsangiz, variantlar olishingiz mumkin. To'g'ri javobni variantlar orqali topsangiz, bugungi o'yin g'olibi bo'lasiz, ammo superfina ishtirokchisiga aylanmaysiz. Tushunarlimi?

– Tushundim... – bosh irg'adi Ravshan.

– Unda diqqat qiling, savolni o'qiyman. Xaritada yulduzcha bilan belgilangan davlatda qachon konstitutsiya qabul qilingan? Savol tushunarlimi?

– Ha...– Ravshan jilmaydi.

Qog'ozga ko'zi tushgandayoq ko'z oldiga yoshlik damlari kelib jilmaygandi. To'qqizinchi sinf davrida geografiya darsida to'polonchi bir sinfdoshidan muallim xaritadan Italiyani ko'rsatishni talab qilgan edi. O'quvchi bilmagan o'shanda. Shunda o'qituvchi "Ko'rinishi etikka o'xshaydi", degan edi. Sinfdoshi shunda ham topolmagach, muallim "eslab yur" deya etigi bilan bir tepib xaritani rosa tushuntirgan edi. Ravshan shularni eslab, yozuvsiz xaritada davlatni topdi, ammo uning konstitutsiyasi qachon qabul qilinganligini tush ko'ribdimi?

– Yordam olaman, – dedi sir boy bermaslikka urinib.

– Marhamat, tanlash ixtiyori sizda! – bidirladi boshlovchi. – Diqqat qiling, javob variantlarini o'qiyman... "A" variant: 1945-yilda, "B" variant: 1946-yilda, "S" variant: 1947-yilda, "D" variant: 1950-yilda,

Variantlar o'qildi, ammo Ravshan garang-sib turaverdi.

– Marhamat, javobingiz...

Ravshan o'ylanib xijolat tortdi. Qizarib ketdi.

– Xaritada davlat Italiya! Buni bilaman, ammo konstitutsiyasi qachon qabul qilinganini bilmayman...– dedi sekingina.

– Ah, bolam-a... – ekranga tikilib turgan ona o'ksindi.

– Taxmin ham qilib ko'rmaysizmi? – so'radi boshlovchi.

– Uchinchisi, "S" variant bo'la qolsin.

– Qoyilman! Siz g'alabaga erishdingiz, tabriklayman. Garchi o'yin g'olibi bo'lsangiz ham, superfinalga chiqolmadingiz. Baribir bizni hayratda qoldirdingiz. Hozir hunarmandchilik bilan shug'ullansangiz-da, chuqur bilimga ega ekanligingiz ma'lum bo'ldi. Sizning kelgusi ishlaringizda omadlar tilayman. Marhamat, endi teleo'yin haqidagi fikrlaringizni, yaqinlaringizga dil izhorlaringizni aytishingiz mumkin.

– Men...– Ravshan tomoq qirib oldi. – Mening bu o'yinda qatnashishim, bir tasod-

if. Rosti, hammasini onam uchun qildim. Onamni xursand qilish uchun shu ishga qo'l urdim. Aslida, men maktabda ham yaxshi o'qiy olmadim, kollejda ham yetarli bilimga ega bo'lmadim. Chunki men otamning vafotidan keyin ro'zg'or ishlariga ko'milib qolgandim. Yashirmayman, kollejda dam olish kunlari mardikor ishlardim. Chunki onam mening o'qib yurishimga pul topib bera olmasdi. Men shunga majbur edim. Ammo onam doim men uchun kuyib-yondi, men va ikki opam uchun tomog'idan qisdi, yangi-yangi libos kiyishdan o'zini tiydi. Bizni ayadi. Men tarixni yaxshi bilaman, deya olmayman, ammo qiziqaman. Bu o'yinda qatnashishim sababi bilimlarimni sinash emas, onamning quvonchini ko'rish uchun edi... Shuning uchun bu yerga onamni ham olib keldim. Men bugun bir niyatimga yetdim. Mayli, yutqazdim, ammo onam zarracha quvongan bo'lsa, yutug'im shu!

– Bugun boshim ko'kka yetdi, bolam... – o'ziga-o'zi pichirladi ona.

– Qoyil! Qoyil! – Boshlovchi boshqa gapirolmay qoldi.

Studiyaadagi qo'shimcha nazorat ekrani qarshisida o'g'lining so'zlarini tinglab turgan ona ro'moli uchini yuziga bosganicha hiq-hiq yig'lardi. Shu paytgacha ko'zlarini ekrandan olmagan uchun e'tibor bermagan ekan, uni teleo'yin muallifi bilan keyingi ishtirokchilar o'rab olishgandi. Nogoh yuragi qalqib ketdi.

– Yo, tavbangdan ketay...

– Onajon?! – Ravshan yugurib kelib onasini quchoqlab oldi.

Onaning yuragi to'lib borar, quvonchdan ko'z yoshlarini tiya olmasdi.

– Topding! Men g'aribni qanday xursand qilish yo'lini topding!

Ona-bola bir-birini qo'yib yuborishni istamas, ko'z yoshlarini tiya olishmas, atrofdagilar bunday noyob lahzani jimgina kuzatishar, rejissyor bunday noyob lahzani tasvirga olish haqida tasvirchilarga tinmay ishora qilardi...

O'zbek tili va men...

“Yoshlik” tahririyati hamisha yoshlarning fikr-mulohazalarini bilishga, bugungi muammolarni ularning nigohi bilan ko'rishga intiladi. Shu maqsadda kichik so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma yoshlarning o'zbek tiliga munosabati va mas'uliyatining nechog'li ekanligini ko'rsatishga xizmat qildi.

Diyora HAMIDULLAYEVA,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

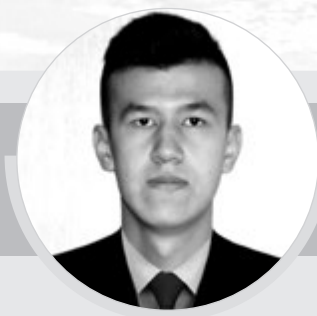
- O'z kasbining ustasi bo'lishda o'zbek tilining o'rni qanday?
- Fikrimcha, inson o'z ona tilini yaxshi bilmay turib qaysidir sohaning chin mutaxassisi bo'lishi dargumon. Har qanday kasbda o'zbek tili muhim o'rin egallaydi. Chunki aholining 80% dan ortig'i o'zbek tilida so'zlashadi. Har qanday holatda ularga noqulaylik tug'dirmaslik uchun shu yurtida yashaydigan barcha kasb egalari, albatta, o'zbek tilida talab qilingan bilimga ega bo'lishi lozim.

Dilrabo TOSHMATOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti talabasi

– Ingliz, rus, turk tillarini bilish bugungi kunda hech kimni hayratlantirmay qo'ygani. Ammo suhbat chog'ida bir necha tilni qo'shib gapirishni ham oddiy holat sanaysizmi?

– Tengdoshlarim orasida bunday holatga tez-tez guvoh bo'laman. Nazarimda, buning asosiy sababi xorijiy tillarni bilishimizni atrofdagilarga ko'z-ko'z qilish. Boshqa tomondan esa, o'z tilimizning imkoniyatlarini bilmaymiz. Badiiy asarlar kam o'qiyamiz. Oqibatda o'zbekcha muqobili bo'la turib o'zga tildan foydalanamiz. Bir suhbatda ikki-uch tildan foydalanamiz-u, asli bittasini ham qoyil qilmaymiz.

Behruz TOSHPO'LATOV,
Xalqaro Vestminster universiteti talabasi

– Ko'chalardagi xato yozilgan joy nomlari va e'lonlarning ko'pligiga sabab nimada? Bu muammolarni hal qilishda qanday yechim bor deb o'ylaysiz?

– Bu ommaviy savodsizlik urchib borayotganining yaqqol ko'rinishi. Bugungi kunda bunday xatoliklarni hatto mashhur brend mahsulotlarda uchratyapmiz. Yaqinda, "Bliss" sharbatini sotib oldim. Unda shunday jumla bor: "Boytilgan multimeva" (Aslida, "boyitilgan" bo'lishi kerak). Reklamalarga va mahsulot sifatiga mablag' sarflayotgan korxonalar, nazarimda, uning nomlanishiga ham yetarlicha e'tibor qaratganda bunday kichik, ammo qo'pol xatoga yo'l qo'yilmagan bo'lardi.

Hozirgi kunda ta'lim yo'nalishi qanday bo'lishiga qaramay, o'z sohasidan ancha yiroq bir ish bilan mashg'ul insonlar kam emas. Shu sababli e'lonlarda xatolik ko'p va bu ayanchli holat. Kichik narsadek ko'rinsa-da, barchasi o'z ishining ustalari tomonidan bajarilsa, nur ustiga nur bo'ladi, menimcha.

Dildora HUSANOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti
talabasi

– Sizdan o'z vataningizda xorij tilida savol so'rashsa, javobni qaysi tilda berishni afzal ko'rasiz?

– Agar xorijlik kishi mening tilimni bilmaganligi sababli mendan o'z tilida savol so'rasa, aytaylik, ingliz savol bersa, men bu tilni bilganligim bois o'sha tilda javob berishni afzal ko'raman. Yoxud boshqa tillarda ham shunday. Chunki bu ikki millat o'rtasida muloqotni yuzaga chiqaradi va uning sizga hamda sizning tilingizga bo'lgan hurmatini oshiradi. Ammo ba'zan O'zbekistonda tug'ilib, umr bo'yi shu yerda yashab ham o'zbek tilini o'rganmagan boshqa millat vakilining savoliga, albatta, ona tilimda javob bera-man. Tushunmay qolsa – uning muammosi.

Sabina ALIQULOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

– Ommaviy axborot vositalarida shevaga xos so'zlari-dan foydalanishlariga munosabatingiz?

– Sheva tilni boyitadi, ammo ommaviy axborot vositalarida shevaga xos so'zlaridan foydalanishlarini yoqlamay-man. Chunki bu dasturni boshqa til yoki sheva vakillari ham ko'radi. Bunda o'zbek adabiy tili to'g'risida xato fikrlar va qarashlar yuzaga kelishi mumkin. Ko'rsatuv yoki turli videolar oynai jahonga chiqar ekan, albatta, adabiy til qoidalariga amal qilinishi kerak. Axir OAV xos odamlarga emas, butun mamlakat aholisi uchun mo'ljallangan.

Nilufar ABDUHOSHIMOVA,
O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar
universiteti talabasi

– Qaysi tilda fikrlasang, shu madaniyat vakilisan. Kelajakda farzandingizni qanday tilli maktabda o'qitasiz?

– Til va madaniyat bir-biri bilan bog'liq tushunchalar. Albatta, farzandlarim o'z tilini hamda o'z vatanining tarixini bilishini xohlayman. Shu sabab ularning o'zbek tilida ta'lim olishlarini lozim deb bilaman. Axir, bu boshqa tillarni o'rganishga to'sqinlik qilmaydi-ku.

Rauf Parfi

she'rlarining o'q chizig'i

Go'zal MATYOQUBOVA

1974-yili tug'ilgan. O'zbekiston Milliy universitetining O'zbek filologiyasi fakultetini tamomlagan. "Sukunat jarangi", "Uchayotgan yaproq soyasi", "Shabada qirg'og'i" nomli she'riy kitoblari chop etilgan. "O'zbek modern she'riyati", "Yoshlar kitobi", "Anor" to'plamlariga she'rlari kiritilgan.

She'r – ruhning silkinishidir. Shu bois unda botiniy keskin burilishlar, uzilishlar, qaqshatqich urilishlar – hamma-hammasi aks etadi. She'r – poetik yolg'onning eng rost, eng mukammal shakli. Biz she'r o'qiyotganda uning izmiga tushamiz, lirik qahramonning dard-u dunyosiga qorishib ketamiz. Undan bosh chiqarib tashqi olamga nazar tashlaganda esa tamoman boshqa bir manzaraning guvohi bo'lamiz. Shunda shoirning botiniy va jug'rofiy mamlakati o'rtasida kontrast tafovutni ko'ramiz. Botiniy mamlakatda shoir o'zi xohlaganday o'ylashi, tafakkur qilishi, yashashi mumkin, jug'rofiy mamlakatda esa yo'q. Chegaralar, qonunlar mavjud.

She'r yozguvchi va she'r o'qiguvchilar ko'pincha ikki olam orasida ikki odam bo'lib yashaymiz: she'ming ichida boshqa, she'rdan tashqarida

tamoman boshqa bir odamga evrilamiz. Biroq bizning bu mulohazalarimiz Rauf Parfi shaxsiga tegishli emas. Chunki Rauf Parfining she'rda hayotdagidek va hayotda she'rdagidek yashab o'tganini tarixiy dalillar tasdiqlaydi.

Rauf Parfi ijodi davomida ozod insonni kuylab o'tgan shoirdir. Uning she'rlarining tarhi, memorial ko'rinishi va ichki bezaklari ham ozodlik, erk, vatan, umumturkiylik degan yaxlit bir chiziqdan o'tadi. Rauf Parfining she'rlarini kuzatar ekansiz, erk va ozodlik kurashchilari bo'lgan jadidlarga bag'ishlangan asarlarga tez-tez duch kelamiz. Shoir dunyoning qaysi burchida bo'lmasin, vatan uchun kurashgan, Ozodlik uchun jon bergan insonlarga bag'ishlab asarlar bitadi.

"Rauf Parfi she'riyatining asosiy mavzusi bu – shaxs erki, Vatan mustaqilligi va Turkiston, turk dunyosining birligidir; XX asr turk odamining abadiy shuurini, keskin foje ruhiyatini muqaddas turkiy tilda ifodalashga jazm etgan va murodiga yetgan jasoratli she'riyatdir", – deydi filologiya fanlari doktori, professor No'mon Rahimjonov "Sakina" kitobiga yozgan so'zboshisida.

Rauf Parfi xalqning bir bo'lagi sifatida, olov ichida turib olov haqida she'r bitgan shoirdir.

Mana shoirning “Vatan haqida Bernd Iyentshga maktubim” she’ri:

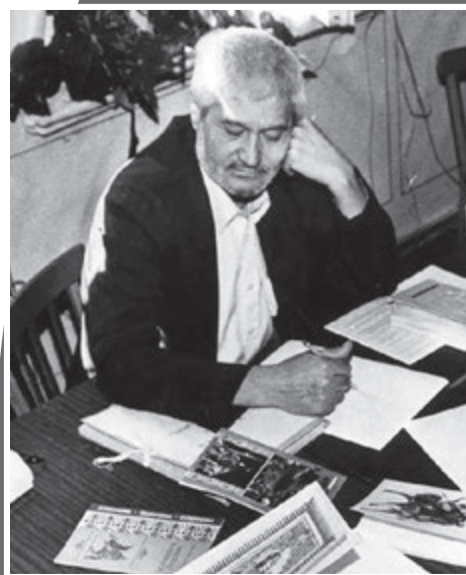
*Vatan haqida senga, Bernd,
Shu maktubni yozayotgan paytim
Tashqarida qor yog‘moqda ezgin-ezgin,
Oppoq-oppoq, lo‘ppi-lo‘ppi. Nelarni yog‘ar qor?
Taxayyul yog‘ar. Taxayyul otiga mingan osmon.
Bernd, bunday yashash axir, ko‘p qiyindir balkim.
Bernd, balkim xastalagan bizni bemavrid
Yigirmanchi asr, deb nomlangan og‘riq.
O‘tinaman, balandparvoz so‘zlar, deb o‘ylama tag‘in,
Ehtimol, yechib tashlashimiz kerakdir qora ro‘molini
dardli xotirotning munqlug‘ boshidan.*

Bu minbarlarda hayqirib o‘qilgan she’rlardan keskin farq qiladi: misralarda og‘riq bor, dard bor, iztirob bor. Go‘yoki shoir olmon ijodkori bilan hasratlashuv bahonasida Vatanning o‘tmishini, kechmishini, u haqdagi tushunchalarini she’rga singdiradi. Bu she’rning tag ma’nosida otlarning dupuri, odamlarning hayqiriqlari, tanklarning ovozi bor. Oppoq, lo‘ppi-lo‘ppi yog‘ayotgan qor ertangi baxtli va osuda hayot uchun bashoratday taassurot qoldiradi. Xullas, Vatan haqida hayqirmasdan turib ham go‘zal va ichkin she’r yozish mumkinligini Rauf Parfining ushbu she’ri isbotlab beradi.

Rauf Parfi ijodida o‘tgan asr jadidlariga bag‘ishlangan yoki bevosita ulardan iqtibos keltirib yozilgan she’rlar anchagina. Shularning o‘ziyoq Rauf Parfi fikran va ruhan jadidlarga yaqin ekanini, jadidlar davomchisi sifatida maydonga otilib chiqqanini anglatadi.

Uning millat dardida yozilgan she’rlarining har birida o‘zining shoirlik, insonlik e’tiqodiga qarshi bormagan. Shu bois bularni chin ma’nodagi qahramonlik va jasorat namunalari deyish mumkin. Rauf Parfi nima uchun o‘z she’rlarida jadid adabiyoti va jadid namoyandalariga tez-tez murojaat qiladi? Avvalo, g‘oyaviy maslakdoshlik, tafakkur davomchiligi maqomi va qaysidir jihatdan buni tasavvufdagi uvaysiylikka qiyos qilish mumkin.

Olim Ibrohim Usmonov “Tasavvufda uvaysiylik yo‘li” nomli maqolasida uvaysiylik

haqida shunday yozadi: “Uvaysiylik – bir kishining o‘zi zohiran ko‘rmagan shaxs yoki bir guruh shaxslardan ma’naviy bog‘lanish orqali ilm olishi va buning natijasida paydo bo‘lgan yo‘nalishni anglatuvchi tasavvuf istilohi, tariqatlarda sayr-u suluk bir shayx rahbarligida amalga oshiriladi. Shu bilan birga, istisno hollarda shayxsiz ham Haqqa erishish mumkin. Bu yo‘lga uvaysiylik deyiladi.”

Rauf Parfi ijodda, adabiyot va millat yo‘lidagi amallarida jadidlar ruhoniyatiga g‘oyibona bog‘lanishni kuzatish mumkin.

Shoirning “Abdulhamid Sulaymon Cho‘lpon” “Usmon Nosir”, “Ona Turkiston”, “Abdurauf Fitrat” kabi she’rlari jadidlarga, ya’ni jadidlar ilgari surgan ma’naviy-ma’rifiy, milliy g‘oyalarga bag‘ishlangan. Ularning har birida millatni asrlar davomida tashvishlantirib kelgan o‘ylar she’rning o‘q chizig‘idan o‘tadi. Shoirning “Abdulhamid Sulaymon Cho‘lpon” deb nomlangan she’ri:

Shularning o'ziyoq Rauf Parfi fikran va ruhan jadidlarga yaqin ekanini, jadidlar davomchisi sifatida maydonga otilib chiqqanini anglatadi.

*1. Ona tilim, sen ruhimning qanoti,
Abut turk nafasi, Oltoy chechagi.
Xun davridan omon qoldi G'iroting,
Qutlug' Enasoyning ezgu ertagi.*

*O'rxun bo'ylarida toshga aylanding,
Ko'klarga sanchilding. Turon bo'lding Sen.
Mangulik safarga qachon shaylanding?
Qachon bu alamga – kuchga to'lding sen?*

*Porloq osmoningda quzg'unlar uchdi,
Evoh, yog'iymlaring soldi yag'moni.
Yog'iymlaring jigari qoningni ichdi.*

*Jigari-qon jarangi tutdi jahonni,
Onasen. Kechirding, qonidan kechding,
Biroq kechirmading aslo yolg'onni.*

She'r Abdulhamid Cho'lponga bag'ishlab yozilgan. Biroq she'rning asosiy mazmuni til to'g'risida – uringan, suringan, tarix dovullarida qolgan ona tilining o'tmishi va kechmishini kuylaydi. Shoir "Jigari-qon jarangi tutdi jahonni" deya she'rni botiniy hayqiriqqa to'ldiradi. E'tibor qaratadigan bo'lsak, shoirning jadidlarga bag'ishlangan she'rlarida bir mushtaraklik – yagona Turkiston qayg'usi bor. Ozodlik, hurlik g'oyalari ana shu tushunchalar ortida birlashadi.

Muvaffaqiyatli jihati shundaki, Vatan, millat haqida yozilgan she'rlarda, shoirlar har doim o'zlari asosiy planga chiqib madh etadilar yoki hayqiradilar. Rauf Parfi esa she'rlarning ichiga singib ketadi. Uning dardi, og'riqlari ko'rinadi, o'zi ko'rinmaydi,

ovozi yurakni tilib-tilib o'tadi, biroq o'zi she'rning tubiga sho'ng'ib ketganki, ko'zga tashlanmaydi. Aniqrog'i, shoir bizni she'r bilan yolg'iz qoldiradi, har qadamda o'z-o'zini ko'z-ko'zlamaydi, o'zi bo'y ko'rsatmaydi. She'rning asl va haqli shavkati ham ana o'shanda bo'lsa, ehtimol.

*1. Ajab mudhish qora tun kafan tutar,
Bir zamon tinmaydir izg'irar shamol.
Daryo ko'piradir, odamni yutar,
Ul go'zaldir, ul – irganchdir, ul – xayol.*

*Riyozat qamchisi kabi savaydir,
Ulkan yomg'ir buzg'un tanizorimni.
Ulug' Turkistonni kimlar sevmaydir?!
Fir'avnlari sevmas mening borimni.*

Bu shoirning 1994-yili yozilgan "Abdurauf Fitrat" she'ridan olingan. Shoir yurtning og'ir ahvolini she'rda gavdalantirar ekan, o'ziga xos ifoda yo'sinini topadi. Uchta qismdan iborat ushbu she'rning har bir qismi alohida sonet shaklida yozilgan. She'r Fitrat yashagan zamon chizgilariday

tuyilsa-da, aslida unday emas. Unda 1994-yilgi xalqning uygʻonmagan gʻururi, dong qotgan shaʼni, pinakdagi matlabi oʻz ifodasini topgan. Shoir “Tokay, uygʻonmassan, ay qonli Turon” deya asrlar boʻyi qonga botgan ona Turkistonning qaygʻuli qiyofasini aks ettiradi. Bir qahramonlik, bir jasorat istayotgan lirik qahramonning shaxd-u shijoati sheʼrda botiniga qarab tobora oʻsib boradi. Shu bois, biz Robindranat Tagor aytmoqchi “Deraza ortidan bir mungligʻ Hindistonni” emas, Oʻzbekistonni, Turonni, Turkistonni koʻramiz. Vatani, millat dardi esa oʻsuvchi, ulgʻayib boruvchi darddir, Ogʻriqdir.

Rauf Parfining vatani, Turkiston qaygʻusi mavzusidagi sheʼrlarini oʻqir ekan, ularni har birimiz oʻz tengdoshimizning, eng yaqin odamimizning hasratiday qabul qilamiz. Negaki, ular juda samimiy, yashash tarzimiz kabi oddiy. Ular Vatani haqida Arshni tavof qilib keyingina sheʼr yozish kerak degan qotib qolgan tushunchalarni isloh qilib, goh yalangoyoq, goh qorni och bolaning ahvoli ruhiyasiga singishib ketganimiz – sheʼrlarni taqdim etadi. Shoirning psixologik priyomlari shu qadar noyobki, Vatani haqida muhabbat haqidagi sheʼrni oʻqiganday ichki bir yorishish, qoniqish bilan mutolaa qilamiz. Ular bizni yuzakilikdan, soxtalikdan, yasamalikdan, sheʼrning yon-atrofida daydoshdan xalos etadi. “Aytilgan soʻz, otilgan oʻq” degan maqol ham aynan Rauf Parfi sheʼrlariga xosdek. Chunki shoir soʻzni shunchaki ishlatmaydi, shunchaki baland pardalarda gapirmaydi. Biz sheʼrning ichida topgan Rauf Parfiyimiz hayotda uchratganimizdan

”

Eʼtibor qaratadigan boʻlsak, shoirning jadidlarga bagʻishlangan sheʼrlarida bir mushtaraklik – yagona Turkiston qaygʻusi bor. Ozodlik, hurlik gʻoyalari ana shu tushunchalar ortida birlashadi.

farq qilmaydi. Uning vatanparvarligi oʻz bolasini turli balolardan asrayotgan onaning bolajonligi bilan birdek. Onaning bolajonligi qadar rostdir, sofdir uning vatanparvarligi.

Rauf Parfi uchun Vatani jugʻrofiy tushuncha hosil qilmaydi. Dunyoning qaysi burchida boʻlmasin, qiynalgan, zulmga yoʻliqqan odam borki, uning vatandoshidir. Uning “Karlo Kaladze diyorida”, “Mikalenjelo sevgisi”, “Viktor Xaraning soʻnggi qoʻshigʻi”, “Pablo Neruda oʻlimiga” kabi har bir sheʼrida Rauf Parfi uchun Vatanning cheki va chegarasi boʻlmaganligini koʻrish mumkin. Uning sheʼrlariga singigan turkchilik gʻoyasi, Turkiston, Turon mavzusi esa, vatanning chegaralanishi maʼnosida emas, qadimiy tushunchalarning asrab-avaylanishi, qadriyatlarga munosiblik mazmuniga koʻchadi.

Biz maqolamiz boshida Rauf Parfi ijodini maʼnaviy va ruhiy tomondan jadid adabiyotida ilgari surilgan gʻoyalar, tushunchalar va jadidcha tafakkur yoʻlqinining davomi sifatida talqin qilgan edik. Millatni milliy parokandalikdan, maʼnaviy talotumlardan asrab qolish sari yoʻl Rauf Parfi sheʼriyatida yanada keng quloqch yoydi, takomillashdi. Zotan Rauf Parfi ijodi jadidchilik XX asming birinchi choragida tugatilgan degan fikrlarni puchga chiqaradi. Jadidchilik va jadidona gʻoyalar XX asr oxirida ham Rauf Parfi sheʼriyati misolida oʻzini yangi bir qiyofada koʻrsata oldi.

**Jamoliddin
BADALOV**

1989-yili tugʻilgan.
Fargʻona davlat
universitetining Oʻzbek
filologiyasi fakultetini
tamomlagan.
Respublika yosh
ijodkorlarining Zomin
seminari ishtirokchisi.

Onam

Kelgunimcha yoʻl qarab,
Uyqusi oʻchgan onam.
Yarim tunmi yo sahar
Darvoza ochgan onam.

Oʻlim – qisqa judolik,
Jovdirab jannatda ham
Bolam qani, Xudo, deb,
Darvoza ochgan onam.

Tushlarimda shovullar chinor...

Qanisan?

Kalta kiyib, lak qoʻyar dunyo,
Koʻylagi uzunim, qanisan?
Tillaman deb nak urar kimyo,
Qoʻllari uzugim, qanisan?

Bir zamon, bir vaqtlar ketgandim,
Qoʻlingni siltablar ketgandim,
Chaqirsang, ildamlab ketgandim,
Ovozi huzunim, qanisan?

Yosh edim, shoʻx edim, hovliqqan,
Yuragim zoʻriqqan, zoriqqan.
Yoʻl qarab koʻzlarim toliqqan,
Koʻzlari suzugim, qanisan?

Koʻz tashlar doʻst-dushman nonimga,
Doʻst-dushman poʻst tashlar yonimda,
Hammasi yodimda, yodimda...
Jonimga kuyugim, qanisan?

Kiftimda shaytonmi boʻylagan?
Kaftida oltinmi oʻynagan?
Oltinni oldimmi, oʻylamay?..
Soʻzlari tuzugim, qanisan?

Hayotim xattingdek qisqadir
Kiprigi uzunim, qanisan?
Odamdek yashashni istardim...
Hammadan luzumim, qanisan?

Menglixon qissasi

Maxtumquli – Haq qulin
Hiyla bilan yengdi Xon.
Yulib ketdilar gulin,
Gulira'no – Menglixon.
“Dedim: – Mohitobonim!
Dedi: – Go'yo Menglixon!”

Ko'zasi ketdi oqib,
Daryoda qalqib ketdi.
Menglixonni yuz otliq
Saroyga olib ketdi.
“Dedim: – Qo'yding armonga,
Dedi: – Ko'ngildur vayron”.

G'afatda qoldi qizlar,
Na dodga ulgurdilar.
Sho'rlik yigitni izlab,
Qishloqqa yugurdilar.
“Dedim: – O'larman endi,
Dedi: – Qolarsan omon”.

Manglaydagi bitikda
Har bandaning a'moli.
Keltirdilar yigitga
Menglixonning ro'yolin.
“Dedim: – Kipriklaring o'q,
Dedi: – Qoshlarim kamon!”

To'lgani shu paymona,
Ro'yo desa, rostdir kim.
Mushtin siqib, ro'yolni

Lablariga bosdi jim.
“Dedimki: – Libos kiymish,
Dedi: – To'ni zarafshon!”

Boshdan qum sochdi sahro,
Amudaryo to'lg'ondi.
Ko'rib qo'y, beor dunyo,
Yig'ladi mard o'g'loning!
“Dedim: – Tovus na joydan?
Dedi: – Joyi Hindiston”.

Judo bo'lib yoridan,
Elkezar oshiq qoldi.
Hasratidan, dog'idan
Bir mungli qo'shiq qoldi.
“Dedim: – Undan ber manga,
Dedi: – Istarmish bejon”.

Bu dunyoning koriga
Bardosh berar jonim yo'q.
Menglixonning holidan
So'z aytgali holim yo'q.
“Dedim: – O'lim bor senga,
Dedi: – Senga ham farmon!”

Hijroningda o'ldim-ay!
Yoshim artsam, yengim qon.
Kimga cho'ri bo'lding-ay!
Mungli xonim, Menglixon!
“Dedim: – Endi ketarman
Dedi: – Ketsang – bor omon!”

Savol

Yodingdami paxta, Yozyovon?!
Eslaysanmi eski shiyponni?
Shtab, qizlar, qiy-chuv, to'polon,
Dala-dashtlar yodingda bormi?

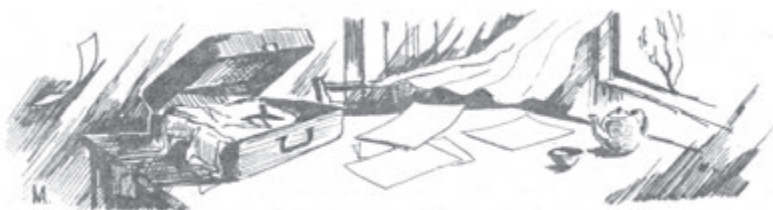
Mo'yqalamda chizilgan shafaq,
Bilqillagan dala yo'llari.
O, o'shanday zarif manzara
Hayotimda qaytib ko'rmadim!

Tutqatorlar qolganmi hozir,
Tebranarmi tunda shuvoqlar?
Olis-olis yoqlarda yonib,
O'charmikan milt-milt chiroqlar?

Esingdami, balog'at fasli,
Qizil boshmoq, sariq ko'ylaging.
Qo'ytikandan ayiqcha yasab,
Etagingga solib qo'yganim...

Quvonchimga qarishiq g'ussa,
O'ttizimda sochim oqardi.
Birov seni uchratdim desa
Ishongisi kelmas odamni.

Men nahotki aqldan ozdim,
Haqiqatan bormiding, nigor?!
O'sha kunlar bo'lganday rostdan
Tushlarimda shovullar chinor...

Muhayyo JABBOROVA,

*Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti
universiteti talabasi*

Nega o'z tilingizda *gapirmaysiz?..*

Til – millatning ruhi, ko'zgu-si, g'ururi!

Ko'chalarda qator tizilgan ovqatlanish shaxobchalari, do'konlar, go'zallik salonlari, barcha-barchasining nomi chet tilida. Nega? O'z tilimizdan shunchalik or qilamizmi? O'z yurtimizda chiqayotgan avtoullov nomlari biz tushunmaydigan so'zlarda. Nima uchun? Bizning tilimiz shunchalik qashshoqmidi, hatto o'z mahsulotimizga ot qo'yilmasak? Birgina Toshkent shahridagi mashshur dam olish markazlarini eslaylik: "Next" – (keyingi) degan ma'noni anglatadi; "Mega planet" – "katta sayyora" (mega – katta, planet – sayyora); "Media park" – (ommiy axborot vositalari maydoni). Bu manzillarni o'zbek tilida nomlashsa, odamlar borishmaydimi? Unda nega "Samarqand darvoza"

nomli shunday dam olish markazi bor? Birikmadagi ikkala so'z ham o'z tilimizda. U yerga boruvchilar soni boshqa joylardan kam emas!

So'zlashuvdagi tilimizda ruscha so'zni ishlatmasak, "madaniyatsiz" bo'lib ko'rinishdan qo'rqib, bilsak-bilmasak, ruscha so'zlashishimizni-ku aytmasam ham bo'ladi. Nega axir shunday? Nega tilimizga nisbatan g'ururni his etmaymiz? Nega boshqa tillarni undan ustun qo'yamiz? Nega milliy tilning milliy til sifatida qadri yo'q? Nega biz bunchalar loqaydmiz! Nega bizda tilga nisbatan hurmatsizlik qilganlar Fransiyadagidek jarima to'lamaydi?

Bizga nima? Dunyoni suv bosmaydimi, tilimiz ham yanada qadrsiz bo'lmaydimi, muhimi, bizning "tinch" yashashimizga bu lar daxl qilmaydi-ku!..

Ha, siz hozircha baxtli yashamoqdasiz, arosatda... Ammo kelajak-chi?! Qiziq, og'izda faxrga ko'milgan, amalda eski tos, eski hammom bu tilimiz yaqin kelajakda qanday ahvolda bo'lar ekan!

Fayoz AHMEDOV,
Toshkent davlat sharqshunoslik
universiteti talabasi

BIZ qachon bu *holga tushdik?*

Toshkent ko'chalarini kezar ekansiz, aksar tadbirkorlik faoliyatini olib boruvchi binolar nomi yoki e'lonlarni ko'rib, davlat tilining holiga achinadi. Agar o'zga sayyoradan kimdir kelib qolsa, bu yurtda asosan rus va inglizlar yashar ekan, deya tortinmay ayta oladi. Chunki bu vaqtda ko'chada o'zbek nomi ostida rusgami yoki boshqa millat vakiliga o'sha tilda yaltoqlanayotgan bo'ladi-da. To'g'ri, bu muammolarning g'ozini ancha yengil bo'lib qolganga o'xshayapti. Har safar shu muammolarni eshitaverib quloq ham bunga moslashdi, umuman e'tibor bermas darajaga keldik. Axir, biz o'zbek tilini o'rganib nima qilamiz, biron joyga ish so'rab borsak, rus tilini bilishimizni so'rayapti, chetga chiqish

uchun ingliz tili kerak, chunki yaxshi yashash kerak, deya har safar o'zimizni oqlaymiz, ammo...

Bobomiz sovet davrida yashab doston aytdi – sof o'zbek tilida, momomiz cho'pchak aytdi – sof o'zbekchada, otamiz kolxozda traktor haydadi, ammo u-da o'zbekcha qo'shiq aytdi, onamiz alla aytdi – o'zbekchada. Biz-chi?! Bugun yurtda xoinlar yuribdi. Ular o'z tarixining, kelajagining xoinlari, yomoni – o'z tilining xoinlari!

To'g'ri, tilimiz deya ko'p kerildik, qator-qator qarorlar chiqdi, til ravnaqi uchun, kitoblar yozildi til haqida jild-jild. Biz tilimizni keragidan ortiq darajada isloh qildik. Ammo...

Biz bu tilni sevishni o'rganmadik...

Gulrang UBAYEVA,

*Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti
universiteti talabasi*

“Tilingdan avval qalbingni tarbiya qil...”

Bir necha kundan beri tanamda qolgan bor hafsalamni yig'ib Mahmud Koshg'ariyning “Devoni lug'otit-turk” asarini o'qiyapman. Shunday o'qiyapmanki, shu vaqtgacha bearmon gapirib yurganim asar haqida aslida hech narsani bilmasligimni bilib o'qiyapman... Endiki, bu asar haqida og'iz ochishim ancha qiyin kechishini tushunib o'qiyapman. Qizarib-bo'zarib, bo'g'ilib o'qiyapman.

Kitobni o'qirkanman, qaysi bir qiziq kinoda ko'rganim “jinni qahramon” tez-tez yodimga tushadigan bo'ldi. Uning jinniligi - allaqancha telba-teskarilik, hangomalardan keyin oldindan o'ziniki bo'lgan narsalarini zo'rg'a tanib olar, “Iya, o'zimniki ekan!” deya yana dunyoni unuttirdi.

Ayni dam o'sha qahramon bilan sira farqim yo'qligini ham tushunib qoldim. Negaki men kunora eslab qolishga urinib, tilim kelishmay yurgan so'zlarning ko'pchiligi “o'zimniki” bo'lib chiqayotgandi. Qizig'i, shakli biroq qiyshaygan bu so'zlardagi go'zal turkiy ma'no deyarli o'zgarmay qolgan. Eng ajoyibi, “Devoni lug'otit-turk”da yo'q so'z va ma'noning o'zi yo'q edi!

Shunday mukammal merosimiz, ulkan boyligimiz bo'la turib, allaqanday ajnabiy

so'zlarni qarzga olib yurishimiz, ulardan “bezak” uchun, qay bir ma'noda dabdaba (aslida, sharmandalik) uchun foydalanishimiz g'alati.

Hamma uchun taniqli bo'lgan boyvachchaning ko'chada tilanchilik qilib turishi qanchalik kulgili bo'lsa, bugun avj olgan til borasidagi qilg'iliklarimiz ham tirmoqcha bo'lsin undan qolishmaydi.

Bir darsimizda ustoz aytib qoldilar: Yaponiyada bozor-o'charda nimadir xarid qilguncha yapon tilida so'ramasangiz, sotib o'tirishmas ekan. Buni eshitib “Devoni lug'otit-turk” asaridagi shu jummlar yodimga tushdi: “Turkiylar, agar ularning tilida gapirsang, gunohkor bo'lsang, gunohingdan o'tadilar, bandi bo'lsang ozod etadilar...” Bugungi kunda avra-astarigacha ajnabiy so'zlar bilan qurshab tashlaganimiz “turkiy” tilimiz bizga qaraganda anchayin “ibtidoiy” yashagan ajdodlarimiz davrida bunchalar ulug'langaniga qoyil qolasan kishi!.. O'sha odamlar shunchalik nozik his qila olgan masala bugunimizda chindan ham mavjudmi o'zi? Yaponiya rivojlanishiga, ulardagi izchillikka taqlid qilishga urinamiz-u, allaqachon yaponlarning o'zi qiyomini keltirib taqlid qilayotgan bobolarimiz amalini bajara olmaymiz. Unutganmiz!

Nilufar SA'DULLAYEVA

*Jizzax davlat pedagogika
instituti talabasi*

Mavlono Rumi yozadilar: "Tilingdan avval qalbingni tarbiya qil. Chunki so'z qalbdan kelib tildan chiqadi". Ming afsuski, qalbdan kelayotgan izhorlarini ham o'z ona tilida epaqaga solib ayta olmaydigan ziyolilari-mizni (aynan shu toifani) ko'rganingda o'ylanib qolasan...

Rumi y aytmoqchi: Ijtimoiy hodisa, avvalo, qalbda yuz berishi kerak. Qalbda shakllanmagan "Ijtimoiy hodisa"ni so'z qilib qonunga aylantiraverish esa salla havoda muallaq qolib, tanani boshdan judo aylashga o'xshab qolyapti...

Ko'p gap eshakka yuk edi. Hozir esa gap berib o'tirmasdan, shuncha-ki yozib qo'ya qolsangiz ham, zotdor otlardan tortib it-mushuklargacha ensasi qotadigan zamon. Shu sabab so'zimiz oxirida Mavlono orzu qilgan o'sha qalb tomon biroz yaqinlashishga urindik. Zero, qalb – Allohnik, deyishgan. Alloh esa bizni turkiy qavmda yaratganini unutilib qo'ymaylik.

Uyg'oq yuraklar

Bekatda avtobusni kutib turgandim... Avtobus kutibmi yoki boshqa biron sabab bilanmi yonimda ikki nafar o'zbek suhbatlashib o'tirar edi. Biri faqat o'zbekcha so'zlar, ikkinchisi esa har ikki gapning birida "зачем, зато, где, причом, дальше, дальни..." kabi so'zlarni ishlatardi. Biroq ruscha so'zlarni ham to'g'ri talaffuz qilolmayotgandi.

Ammo yonidagi o'zbekchani maromiga yetkazib so'zlayotgan suhbatdoshining oxirgi so'zlari tarsakidan ham battar bo'ldi:

– Men o'n besh yildan buyon Moskvada edim... Har kuni o'zbek tili yodimdan chiqmasligi uchun o'zbek tilida kitob o'qidim.

Mening anglaganim: uyg'oq yuraklarda Ona Vatan ham, ona tili ham hech qachon unutilmas ekan.

Avtobusim keldi. "Assalomu alaykum", – deb haydovchiga salom berib, o'rindiqqa o'tirdim.

Yo'qolayotgan *dunyo*

Ikki hikoya

Aziz NUR

1996-yili tug'ilgan.
"Mehrigiyo" she'riy
to'plamida, "Farg'ona
tomonlarda" yoshlar
bayozida ijodiy ishlari
chop etilgan.

– Biz Atlantidaga aylanib boryapmiz!

Roziya Ziyodning bu kabi ajabtovur gaplariga ko'nikib qolgan. Har holda o'zi ham adabiyot odami. Ziyodning boshqa bir olami borligini yaxshi biladi. Aslida, Roziyaning ko'ngli ham Ziyodning ana shu o'zgacha olamiga tushgan edi. Talabalikning ilk yili o'zidan bir kurs yuqori, doim xayolchan yuradigan bu yigitga avvaliga deyarli e'tibor qilmagandi. Bir kun devoriy gazetada chiqqan she'rlarini o'qib qoldi-yu... Bu qadar birda keskir, birda nafis satrlarni avval hech qayerda o'qimagan edi. Shu-shu zimdan bu yigitni kuzatadigan, yangi she'rlarini kutadigan, daftariga ko'chiradigan bo'ldi. Ammo andishadan hatlab bir qadam tashlamadi. Ko'ngliga tushgan bu yoqimli va otashin hisni kundaligidan o'zgasi bilmadi. Keyin taqdir bo'ldimi, tasodif bo'ldimi, kunlardan bir kun Ziyod qizni bezorilardan qutqardi...

– Rahmat!

– Arzimaydi! Bemahalda yaxshimi ko'chada yurishingiz?

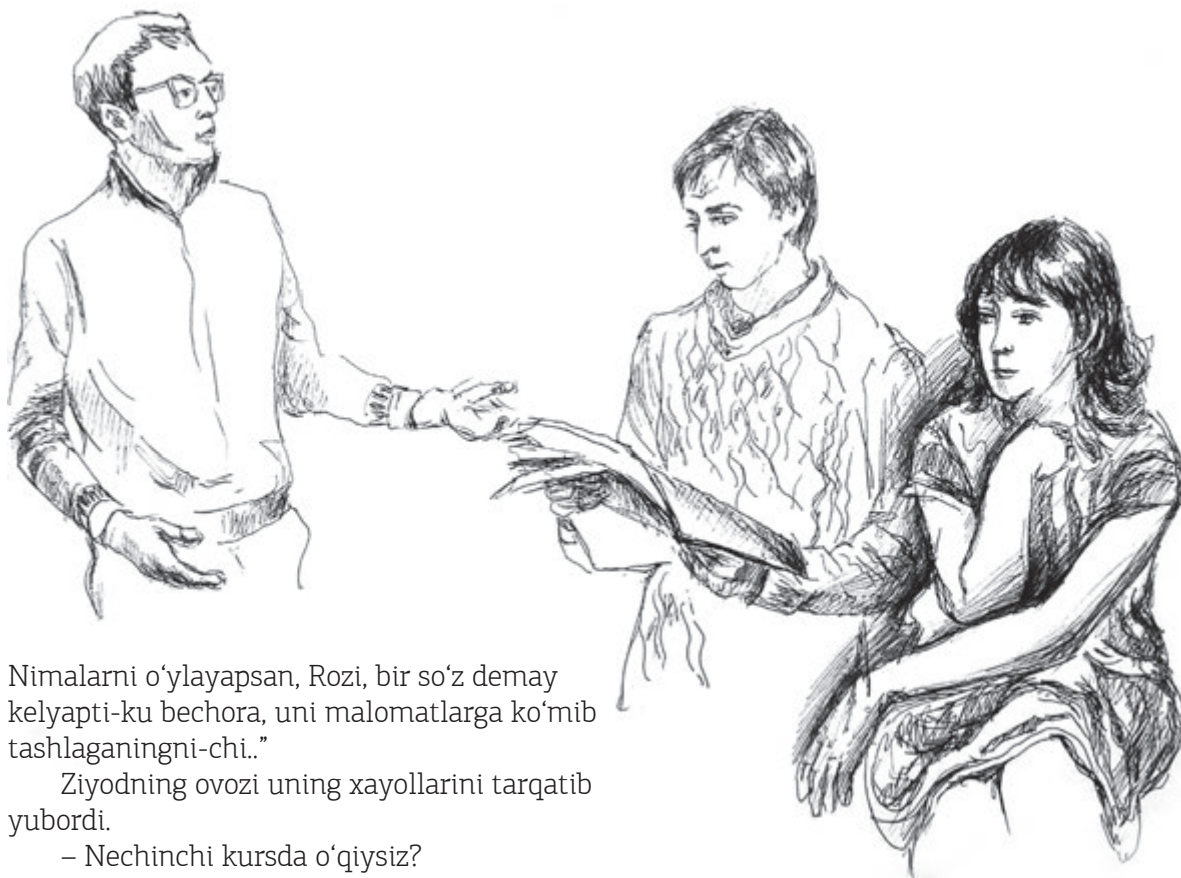
Roziya qizardi. "Nilufarnikida qolaversam bo'larkan. Nimagayam ko'nmadim-a?! Bir kun dars qilmasam, osmon uzilarmidi?! Endi men haqimda nima deb o'ylaydi?!"

– Dugonamnikidan qaytayotgandim – aybdor odamday pichirladi.

– Ha, mayli, qayerda turasiz, kuzatib qo'yaman? Yana shilqimlarga uchramasligingizga kafolat yo'q. Yaxshilikni oxirigacha qil deyishgan!

– Rahmat. Uncha uzoq emas, keyingi ko'chadagi universitet yotoqxonasida turaman, o'zim ketaveraman.

Ziyod "yuring" deb turavergach, jimgina ergashdi. Birga ketyapti-yu, boshida ming bir o'y charx uradi. "Yo tavba, nega rozi bo'ldim unga? Bir institutda o'qishimiz, she'rlarining ajoyib ekanidan boshqa narsa bilmayman-ku. Yaxshi shoir yaxshi odam deganimas-ku. Balki, yomon yigitdir. Xilvatroq joyda o'zi tegajog'lik qilsa-chi? Odamning olasi ichida bo'ladi, tashqaridan sipo ko'ringani bilan... Yo Xudoyim!

Nimalarni o'ylayapsan, Rozi, bir so'z demay kelyapti-ku bechora, uni malomatlarga ko'mib tashlaganingni-chi..”

Ziyodning ovozi uning xayollarini tarqatib yubordi.

– Nechinchi kursda o'qiyasiz?

– Birinchida.

– Qaysi fakultet?

– Filologiya.

– Menam filologiyada o'qiyman. Lekin avval sizni ko'rmagan ekanman.

– Ko'rgandirsiz, shunchaki e'tibor bermagansiz. Lekin men sizni bilaman. She'rlaringiz orqali.

Odatda, shoir zoti muxlisga duch kelsa, quvonchi toshadi, xursand bo'ladi. Ziyod bo'lsa, allaqanday xijolat tortganday biroz qizardi. Roziya uning she'rlari haqida shu qadar samimiy, to'liqlanib so'zlab ketdiki, xuddi bu gaplarni ming yildan buyon asrab kelganday, poyezdi ketib qoladigan yo'lovchiday tez-tez gapirardi.

– ... Ayniqsa, o'tgan hafta yozgan she'ringiz judayam ajoyib:

“Bir bo'sa ber, labim gullasin...”

Tiniq o'qiladi, naqadar sof! Iltijo ham, buyruq ham bor! Oshiqning zori qanchalar

go'zal ifoda etilgan... – Roziya birdaniga joyida to'xtab qoldi. Ziyodga qaradi-yu, yuzi lov etib qizarib ketdi. U Ziyodning yonida ekanini unutib qo'ygandi. Ovozini chiqarib, o'z-o'zi bilan Ziyodning she'rlari haqida to'lib-toshib so'zlashishga, tahlil etishga shu qadar o'rgangan ediki, bu safar ham she'r dunyosiga singib ketgach, o'z-o'zimga so'zlayapman deb o'ylagandi.

Ziyod ham buni sezdi, jilmayib qo'ydi. “Ajoyib qiz ekan!”

“Endiyam meni yaxshi qiz deb o'ylamaydi. Yuzim qursin! Yana aynan shu satrlar haqida gapirganimni-chi?” Shu bilan qaytib bir og'iz so'zlamadi, yetib borishganda “Rahmat” dedi-yu ichkariga yugurdi. Bir haftagacha o'zini “beyuz, besharm” deb ich-etini yeb yurdi. Bir haftadan keyin institut gazetasida yangi she'r chiqdi.

“Qani edi bir umr seni Uyinggacha kuzatib qo'ysam!”

Kechagiday esida, Roziyaning yuragi salkam to'xtab qolay degandi o'shanda...

* * *

– Biz Atlantidaga aylanib boryapmiz!

Roziya Ziyodga tikildi. Harqancha urinmasin, bu gap bilan Ziyodning nima demoqchi bo'layotganini anglamadi. So'nggi oylar davomida Ziyod bir satr ham yozolgani yo'q. Kechalari xira yorug' stol ustida o'tirib chiqadi. Kunduzi ko'zi qizarib ishga ketadi. Qaytib so'zsiz yana bir nuqtaga tikilib o'tiraveradi. Roziya angelaydi: "She'r og'rig'!" Ovutgisi keladi, eski she'rларidan o'qiydi, o'g'lini qiqir-qiqir kuldiradi. Ziyod bir muddat o'g'liga qarab jilmaygan bo'ladi-yu, yana o'z dunyosiga ko'miladi. Shunday odamning birdan "Atlantidaga aylanyapmiz" degan gapida qanday sir, qanday og'riq yotibdi ekan? Roziyaning ko'zlariga yosh to'ldi...

– Ziyod aka, balki, biror hafta ishdan dam olarsiz.

– Nega?

– Charchaganga o'xshaysiz.

– Ha, dam olaman. Lekin ishdan charchamadim.

– Unda nimadan?

– Odamlardan!

– Odamlardan?

– Ha, odamlardan, bir to'p olomondan charchadim, Rozi!

– Odamlar? Ular sizga nima qildi? Ular sizni hurmat qilishadi, kitoblaringizni o'qishadi.

– Yo'q, Rozi, yo'q! Bir paytlar shunday edi. Ho-o-ov o'sha bir paytlar. Hozir hammasi boshqacha yo men boshqachaman. Endi mening ko'ngil haqida yozganlarim ularga erish tuyuladi. Kitoblarim yillab do'kon peshtaxtalarida sotilmay turadi. Chunki odamlarning endi ko'ngil bilan ishi yo'q. Aslida, gap meni o'qimay qo'yishlari, kitoblarim sotilmasligida ham emas. Hamma gap yo'qolayotgan uchinchi dunyomiz – ko'ngilda. Biz Atlantidaga aylanib

boryapmiz. Tushunyapsanmi, Atlantidaga?!

Biz yo'qolyapmiz, haqiqiy inson sifatida yo'qolyapmiz, yuragimiz uxlayapti. Mana, hozir tashqariga chiq. Birorta insonni to'xtatib, "Men sizni yaxshi ko'raman" degin. Seni devona ataydilar. Vaholanki, sen shunchaki unga ko'ngil ochding, uni tanimasang ham, insonligi uchun, mana shu zaminda yashab kimlar uchundir foyda keltirayotgani, ehtimol, shifokor bo'lib davolayotgani uchun, ehtimol, quruvchi bo'lib kimgadir boshpana qurayotgani uchun yaxshi ko'rishingni aytasan, xolos. U bo'lsa, senga devona kimsaga qaraganday qaraydi, tilanchi deb o'ylab uch-to'rt so'm chiqazar hamyonidan. Ammo sen o'ylagan narsani o'ylamaydi... Atrofga qara, xiyonat, yolg'on, ig'vo, hasad... Men qo'rqyapman, Rozi, men o'zimni, ko'nglimni asrolmasam-chi?! Men ham Atlantidaga aylanib qolsam-chi?! Ichim changlanyapti. Ulardan qochishimiz kerak, uzoqlarga...

– Ichingizni odamlar emas, o'z-o'zingiz changlantiryapsiz. Siz qo'rqmang! Axir, sizga katta yurak berilgan! Odamlarni yomon ko'rmang, ulardan charchamang. Ulardan qochish emas, aksincha, ularning ana shu uyquga ketayotgan yuraklarini uyg'otish sizning vazifangiz emasmi? Sizga so'z berilgan, dadasi! Bu naqadar ulkan baxt va mas'uliyat ekanini mendan yaxshiroq anglaysiz-ku. Ko'ngillar yo'qolmayapti, ular yo'qotilyapti. Birgina samimiy tabassum, bitta yaxshi so'z, bitta dalda bilan ularni topish mumkin! Ko'ngilsiz deb siz ulardan qochsangiz, men ulardan qochsam, ular o'z-o'zini-da, insonlik nomini-da yo'qotish darajasiga borib qolmaydi deb kim aytadi?!

Roziya Ziyodning to'zg'igan sochlarini tekisladi.

– Dadasi, siz yozishingiz kerak!

Shu tun Ziyod uxlamadi, uxlolmadi! Necha oylardan buyon ko'ksini kuydirayotgan she'r shu tun tug'ildi...

*"...Hayqir, shoir, hayqiriqlaring,
Uxlab yotgan dilni uyg'otsin!"*

Baxt manzili

Yomg'ir yog'ib tursa, kimdir seni intizor kutsa-yu, uning qoshiga oshiqsang. Yo'llar uzunday tuyuladi, sen bo'lsa, yuraging sog'inchdan to'lib manziling sari ketaverasan... Bir paytlar, hayotim shovqin-suronga qorishgan yillarda shunday orzu qilar edim. Mana, hozir shu yo'ldaman. Faqat bir savol bilan: u meni kutayotganmikan?!

* * *

Hayotim shu qadar sokinki, ba'zan bu sokinlikda borligimni ham his qilmay qolaman. Atrofimdagilar "sizga havas qilaman" deyishadi. To'g'ri-da, havas qilarlik hayotim bor. Obro'-e'tibor, mansab, boylik... Ammo odamlar bilmaydigan, odamlar ko'rmaydigan narsalar-chi?! Ko'ngil bo'sh, yurak huvillagan, baxtning o'rni bo'sh. Shu bo'shliq qiynaydi. Aslini olganda hammasi yaxshi, baxtlidayman. Hayotim bir maromda, ishdan kelaman, "Keldingizmi" deydi ayolim. "Keldim" har kungiday javob. Va yana har kun takrorlanuvchi suhbat.

– Ovqatlanasizmi?

– Yo'q, qornim to'q. Farhod qani?

– Sizni kuta-kuta uxlab qoldi.

– Ha, mayli, sen ham dam olaver, men biroz ishlayman...

Itoat bilan xonaga kirib ketadi. Yetti yillik turmush, yetti yillik majburiyat, yetti yillik mas'uliyat. Faridaga onamning istagi bilan uylanganman. Bir ayolga, bir rafiqaga, bir onaga nimayiki kerak bo'lsa, unda hammasidan bor. Yana nima istayman, bu meni ham, uni ham yetti yildan buyon qiynab keladi. Anglolmas edim nima kerak ekanini, to u hayotimga kirib kelmaguncha.

– Ismim Latofat. Hayotdagi shiorim "Manzilga shoshganlar emas, to'g'ri yo'ldan

yurganlar yetadi". Chunki shoshqaloqlik odamni har doim adashtiradi. Men jamoa bilan tez kirishib ketish qobiliyatiga egaman, ishga mas'uliyat bilan yondoshaman. Ishga olsangiz, bor bilimim va kuchim bilan ishonchingizni oqlashga harakat qilaman.

Ochig'ini aytish kerak, u keldi-yu, ishxonamizda ko'p narsa o'zgardi. Xonamda, boshqa xonalarda anvoyi gullarning paydo bo'lishi, omborxonada necha yildan buyon chang bosib yotgan suratlar tozalanib, devorlarga ilinishi, avvallari horg'inlik va sukut ufurib turadigan xodimlar xonasidan eshitilayotgan kulgilarning bari Latofatning ishi. Ba'zi xodimlar bundan mamnun, ba'zi xodimlar bo'lsa, kechagina kelgan bu ayol bugun butun ishxonani qo'lga olganini, shu sabab g'ashlari kelayotganini ochiqdan-ochiq gapira boshlashdi. Tan olishim kerak, rahbarlikka, nima desam, so'zsiz itoat etishlariga o'rganganman. Ammo Latofatning o'zboshimchaligi, mening ayrim qarorlarimga qarshi chiqishi, hatto muhokama etishgacha borishi g'azabimni qaynatmas, aksincha zavqimni keltiradi. Tushuna boshladim, yillar

davomida odamlar ichida, ishxonada, oilada hukmfarmolikdan shunchalik zerikkanmanki, men o'zimga qarshi isyon etishlarini istagan ekanman. Bu isyondan rohat ola boshladim. Latofatdagi ana shu isyon meni unga bog'ladi. Ishxonadagi mish-mishlardan Latofatning turmushi buzilgani, bir farzand bilan onasining uyida yashashini eshitganimdan buyon uning quvnoq kulgisi ortida dard-u hasrat, iztirob ko'ra boshladim. Balki, bu bir imkoniyatdir, balki taqdir bizni bekorga uchrashtirmagandir. Uni qo'ldan chiqarmayman. Faridani ham, o'zimni ham bir umr qiynab o'tgandan ko'ra, hech yo'q Latofatga baxt bersam, Farida ham baxtini topib ketar...

– Farida, senda gapim bor?

– Nima gap, dadasi?

– Ajrashaylik! – Bir oydan beri bo'g'zimda tiqilib yurgan bu so'z shunchalar past ovozda chiqdiki, u eshitdimi, yo'qmi – bilolmadim.

– Ajrashaylik?!

Faridaga qaradim. U tosh qotgan, menga shunday tikilardiki, quyoshga tik boqish mumkin-u, bu nigohlarga dosh berib bo'lmaydi.

– Hazillashdingiz-a?!

Uning ko'zlaridan iltijo, qo'rquv, alam, qayg'u qarishib ketgan bir tomchi yosh yuziga sizib tushdi.

– Tushun, senga baxt berolmayman. Bir umr shunday baxtsiz yashamoqchimisan?

– Kim aytdi meni baxtsiz deb? Men baxtsizmanmi? Men baxtliman! Baxtliman, dadasi!

– Men baxtsizman, Farida, men!

U holsizgina o'rimdan turdi.

– Mayli, roziman...

– Hech qayoqqa ketishing shart emas, shu uy seniki.

U indamay yurib chiqib ketdi, biroz o'tib narigi xonadan yurakni ezadigan yig'i eshitildi. Uydan chiqarkanman, xafalik aralash quvonch bilan ishxonaga shoshdim...

* * *

Ishxonada ajrashganim haqidagi mish-mish tarqalib, bu ancha gap-so'z bo'ldi-yu, birov yurak yutib o'zimdanda so'ray olmadi. Har kun kimsasiz, huvillagan yangi uyimga qaytarkanman, endi uyda "Keldingizmi" deydigan ayolim o'rniga sukut va yolg'izlik quchoq ochib kutib oladi. Latofatga hali bir so'z aytolmadim, bir necha bor yolg'iz uchratib gaplashib olmoqchi bo'ldim-u, u har gal gapni buraverdi. Nima bo'lsa bo'lsin, bugun u bilan gaplashaman degan qarorga kelgan kunim shivalab yomg'ir yog'ardi. U ishdan qaytar chog'i har kuni bekatda avtobus kutadi. Eng qulay fursat shu. Yanglishmagan ekanman, bekatda o'ychan turgan Latofatning ro'parasiga borib mashina signalini chaldim.

– Latofat, o'tiring, olib borib qo'yaman.

– Yo'q, rahmat. Hozir avtobus keladi.

– Yo'lim o'sha tarafga axir, o'tiring.

U noiloj qolib asta mashinaga o'tirdi.

– Havo sovib ketdi, ustiga yomg'ir. Siz avtobus kutaman deysiz-a?

– Ha, sovuq, – tasdiqladi ohista.

– Latofat, bilasizmi...

– Bilaman... Mana shu suhbatdan qochishga urindim ancha payt. Afsuski... Asror aka, siz o'ylagan narsaning iloji yo'q. Bu xato.

– Baxtli bo'lish xatomi, sizningcha?

– Kimnidir baxtsizligi evaziga baxt topib bo'lmaydi.

– Biz ajrashdik.

Mashina oynasida nigohlarimiz to'qnashdi.

– Demak, rost ekan-da? Shiorim esingizdami? "Manzilga shoshganlar emas, to'g'ri yo'ldan yurganlar yetadi".

Hayotdagi shiorim "Manzilga shoshganlar emas, to'g'ri yo'ldan yurganlar yetadi".

Siz shoshib yo'ldan adashdingiz.
Bu yo'ldan baxt manziliga yetib
borolmaysiz. Men shunday
shoshqaloqlik qurboni bo'lganman.
Buning og'riq, iztiroblarini bila
turib yana qanday qilib sizning
ayolingizga ham buni ravo ko'rishim
mumkin?

– Ajrashishimga sabab faqat siz
emas. Biz baxtli emasdik avvaldan.

– Siz shunday hisoblaysiz.
Undan so'ratingizmi hech? Ayol
uchun erining ishdan qaytishi,
u bilan ko'cha aylanish, u uchun
ovqat tayyorlash, u uchun pardoz
qilishning o'zi baxt! Afsuski, erkaklar
buni tushunmaydi. Naqadar
xudbinsizlar! Baxtni boshqa yerdan
izlamang, oldingizdagi baxtni ko'ra
bilishingiz kerak... Yetib keldim, shu
yerda tushib qolaman.

Mashina to'xtadi, Farida
eshikni ochib tushishi bilan kutib
turgan o'g'li yugurgancha uning
bag'riga keldi. Shu tobda o'g'limni
qanchalar sog'inganimni his qildim.
Qulog'imda esa hamon Latofatning
gapi jaranglab turardi. "Naqadar
xudbinsizlar... Baxtni ko'ra bilish
kerak!" U haq edi. Baxtni uzoqlardan
izlabman, ko'z oldimdagi baxtni
ilg'amabman. O, Farida, qanchalar
munis, qanchalar yaxshi edi u!
Imkonidan ortiq baxt talab etdim
undan. Ko'z oldimga Farida... Faridam
keldi-yu, unga bergan ozorim uchun
o'zimdan nafratlanib ketdim.

* * *

Shivalab yomg'ir yog'ardi. Men
shoshar edim, o'z yo'limga, o'z
manzilimga, baxtim manziliga behad
shoshar edim. Faqat bir savol... u
meni kutayotganmikan?!

Nargiza YO'LDASHOVA

*1993-yili tug'ilgan.
Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini
mexanizatsiyalashtirish muhandislari
instituti o'qituvchisi*

Ulug' kasb

Oftobga o'xshar ustoz,
Olamga sochar ziyo,
U-la qilasiz parvoz,
Ochilar yangi dunyo.

Olam asli sinoat
Adolat yo'l – ma'rifat,
Bunda sabr-u qanoat,
Va ilmida karomat.

Ustoz – bitmas shijoat,
Bor mehnati matonat.
Mehnati ham ibodat,
Ibodati – mashaqqat.

Ustoz – hayot chashmasi,
Daryolar quyilar yer.
Bir xulosam qisqasi –
Kelajakka qanot ber.

Zulxumor ORIFJONOVA

*1997-yili tugʻilgan.
Toshkent davlat Oʻzbek tili va
adabiyoti universitetining Oliy
adabiyot kursi tinglovchisi.
Oʻzbekiston Yozuvchilar
uyushmasi tomonidan
“Birinchi kitobim” ruknida
“Sogʻinch suvratlari” maqolalar
toʻplami nashr etilgan.*

“Uygʻoq tushlar” turkumidan

I

Qayda edim,
bilmaysanmi?
Koʻzgularga qarab turib,
necha asr oʻtganini anglolmadim.
Jimligini yelkasida koʻtargancha,
necha yoʻllar oʻtganini tan olmadi,
bu kuzgacha..
Qay kunlarni yashab oʻtdik,
qay tunlarda tushlarimiz uygʻoq qoldi,
Yo bizgacha
bu tuproqda kimdir erkni tuyganmidi –
yillar toldi..
Yoritmasa endi quyosh
qarolarga boʻyalgan bu borligʻingni,
Koʻksingni och, hech yoʻq oʻtmish izlaridan,
sezib tursa, o, kimlardir borligingni,
borligimni!

Mening derazamni poylaydi qushlar...

II

Yelkam uzra ulkan togʻlar oʻsaverdi,
Suyanganim ular boʻldi qachon desang.
“toʻrt qarich yer,
toʻrtta devor –
koʻzingga surt, bular bari
sening uchun vatan”, desang,
Oʻz dunyomni dengizlarga uloqtirdim...

III

...Qayda edim,
bilmaysanmi?
Men bilganim peshonamga
ostonangni bosib oʻtmoq chizilmagan.
Axir men ham ayol edim,
bosh qoʻymoqqa maskan izlab,
sovuq yegan oyoqlarim izillagan.
Tushimda ham
tunlarimni
oqqa oʻrab yashab oʻtdim.
Ammo bu kun bir hovuch suv tutolmading
oʻchirmoqqa vujudimni yoqqan oʻtni...

qayda eding?..

***

Men yoʻlning boshida,
kaftimda
boʻgʻizlangan gulning yaproqlari jonsiz.
Dunyo ham bu kecha aftidan,
ufqlarga qadar tomonsiz.

To'xtagan hattoki qo'limda soat,
na yulduzga qarab, na oyga yolvorib,
bilolmam nechani ko'rsatmoqda vaqt.

Bog'larda egila boshlaydi shoxlar,
Men esa
tortilgan dorlardan, uzundan uzun,
yig'aman tanasiz o'zimni o'zim.

O'ngimni tushimda soylarga aytib
Qaytsam... daryoga aylanib –
o'zanlarga solmoq kimning istagi?
O, yo'lim tomonsiz, bori imkon deb,
Ming yilki o'zimga qanot izladim.

Izladim,
topmoqlik ilinji bilan,
ohanglar oqizib ketgan yo'llarni.
Taskinim, o'shanda ruhimni hech yo'q,
tutib qololmasdi sening qo'llaring. . .

* * *

Tun qay tomon og'ib borar,
tong qadarmi
shom qadarmi?..
Ko'kka boqsam yulduzlari ko'rinmas-u,
Ammo nurlar oqib borar...
Qarshimdagi yo xatarmi?
Ko'zlarimni uzolmadim ufqlardan –
Sharq-u G'arbning manglayiga qon yugurar.
Mudrayotgan yillarini uyg'otolmay
bir o'lkaning boshi uzra
asrlarki
tong yugurar.
O, bir tongki,
suvlar bosdi kelayotgan yo'llarini,
shamollardan bog'lar bir-bir qulayverdi.
. . . Ostonangga yetolmagan nurlarini
ichga yutib,
ko'kda quyosh nurayverdi.
Nima desam uyg'onasan tushlaringdan,
Nima desam o'nglanadi javoblaring?
Parchalangan ko'zgularga ko'zim tushgan,
asrolmadim...
Sovurgancha havolarni,

yellar keldi to'rt tomondan.
Yo'llar qayga og'ib borar,
Peshonamga bitilgan bu saratonda
Yuragimga bir yomg'irlar yog'ib borar...

O, bir tongki,
tunlar to'sdi kelayotgan yo'llarini...

* * *

Bo'm-bo'sh ko'chalarda
shamollar kezinar,
maysalar unar,
yovvoyi gullarning ochilar chiroyi.
Xayolan uzooqqa o'tlanib,
Sen sevgan tushuniksiz tilda
boshlayman xirgoyi.

Ufqlar tomonga ko'zlarim tiksam,
Maysalar labiga qadasam yoshlar,
Muallaq dunyoning bir chekkasida,
Mening derazamni poylaydi qushlar.

O, ma'sum qushlar ham ko'zyoshlarini
hovuchimga to'kar, hech yo'q shu bilan
tushlarim yuvilib o'tar suv bilan...

...Bo'm-bo'sh ko'chalarda,
Qonlar kechib kelar
beayov shomlar,
g'amgin soyalarni to'shagan ko'kning
kengliklari aro tag'in kimgadir,
bir nafaslik havo qiladi yo'qlik.

Bu gal ochilmagan namozshomgullar,
Poyiga yiqilar birma-bir tunning.
Kimlardir yangidan ertaklar aytar,
Kimlardir yangidan boshlaydi kunni. . .

Men esa,
gardlarin yuvgancha derazalarning,
sen sevgan tushuniksiz tilda,
boshlayman xirgoyi,
Barini unutib hech yo'q shu bilan,
baxtli ko'ra olsak edi dunyoni. . .

O'lishidan avval butun dushmanlarini afv qildi...

(Pushkinning qizi Mariya Gartung
hayoti va o'limi haqida)

“Onasining nodir go'zalligi-yu otasining ulkan iste'dodi unda birlashgandi, bunday xislatlar bir ayol uchun faqatgina xayol yoxud orzu bo'lishi mumkin, xolos”, – deya yozadi Mariya Gartungning zamondoshlari.

Lev Tolstoy “Anna Karenina” romanining qahramoni Annaning tashqi ko'rinishini yaratarkan, Gartungning qiyofasidan foydalangan. Mariya Aleksandrovna va Tolstoy Tulada, bir mehmondorchilik vaqtida tanishib qolishadi. Ma'lumotlarga ko'ra, Pushkinning qizi yozuvchining e'tiborini ilk qarashdayoq o'ziga tortib olgan. “Bu ayol kim bo'ldi ekan?” degan savoliga javob berilganida esa Lev Nikolayevich baland ovozda: “Ha, tushunarli. Uning sochlari nega bunchalik o'ziga xos ekani endi ma'lum bo'ldi”, deya hayratiga yakun yasaydi.

“U Anna Karenina obrazida nafaqat xarakteri va hayoti, balki butun ko'rinishi bilan tasvirlangan. Hatto yozuvchining o'zi ham buni e'tirof qilgan”, – deydi Tolstoyning qaynisinglisi Tatyana Kuzminskaya.

Keling, Annaning asardagi tasvirini bir esga solaylik: “Boshida, uning qora sochlari ustida moviy binafshalardan yasalgan gulchambar bo'lib, soch turmagi unchalik e'tibor tortmasdi, ammo yelkalaridan oshib tushgan ikki o'rim sochi o'ziga xos go'zal bo'lib, uni ko'rgan odam bu chiroydang hang-u mang bo'lardi. Bo'ynida esa o'ziga yarashgan bo'yinbog'i bor edi...”

Mariya Aleksandrovna Aleksandr Sergeyevichning katta qizi bo'lib, 1832-yilning 19-mayida Peterburgda tavallud topgan. Qizining cho'qintirilishidan bir necha kun oldin Pushkin anglovsiz jahl bilan rafiqasi Vera Vyazemskayaga xat yozadi: “Endilikda o'zim ishonishimga ham qaramay chorasiz vaziyatdaman...”

U shoirning “otasi haqida elas-elas bo’lsa ham xotiralari bo’lgan” yagona avlodi bo’lib, Pushkin halok bo’lganida Mariya 5 yoshda, ukalari va singlisi Natasha esa juda kichkina edilar.

Mariya o’z uyida savod chiqargan va tahsil olgan. U 9 yoshidayoq olmoncha va fransuzchani yaxshi tushungan hamda bemaolol gapira olgan. Keyinchalik esa nufuzli Yekatirinski institutida ta’lim oldi, u va ukalarining bilim olishi bilan otasining pedagog do’stlari hamisha jiddiy shug’ullanishgan. Onasi qizaloq Mashaning shaddod bo’lishidan xavotir olishiga qaramay, bu “chirkin o’rdak bolasi” ulg’aygani sari oqqushga aylana boshladi.

1852-yilning dekabrda, institutni tugatgan onlarida, Mariya Pushkin qizi xushsurat va juda oqila xonim bo’lib yetishgandi. Unga qanchadan-qancha zodagonlar oshiq bo’lishsa-da, Mariya Aleksandrovna juda kech – 28 yoshida turmush quradi. Uning umr yo’ldoshi general-mayor Leonid Gartung – Moskvada imperatorning ot fermalarini boshqarardi.

Ularning nikohi 17 yildan keyin fojiali tarzda yakun topgan. 1877-yilda bosh general maslahatchisi, uni shu vazifaga ko’targan amaldor Zanftelebe Gartungni maxsus veksel va qimmatli qog’ozlar o’g’riligida ayblaydi.

Shunday qilib, Leonid Nikolayevich razil amaldorlar qurboniga aylandi. Sudya qaror qilgunicha bu sharmandagarchilikdan qutqarish uchun general o’zini hibsxona binosida otib o’ldiradi. Gartungning cho’ntagidan “Yaratganga ont ichamanki, hech narsa o’g’irlaganim yo’q va dushmanlarimni kechirdim”, degan yozuvli qog’oz-xat topiladi. Sud tomonidan Gartung aybdor degan xulosaga kelinadi, ammo bu qaror endi umuman ma’nosiz edi.

Erining vafoti Mariya Aleksandrovna uchun katta zarba bo’ldi. U qo’shnilariga maktubida shunday yozadi: “Men bu vaziyatning boshidayoq erimning beayb ekaniga amin edim. Biz 17 yil davomida birga yashadik, men uni yaxshi bilardim, u hamisha go’zal xulqli va haqiqatgo’y bo’lishga urinardi. O’lishidan avval butun dushmanlarini afv qildi, biroq men ularni kechirganim yo’q, kechirmayman ham”.

Mariya umrining so’nggi daqiqalariga qadar umr yo’ldoshiga sodiq qoldi. Oilasining avlodi yo’qligi sabab Mariya qarindoshlari bilan yashashga majbur bo’ldi. U bolalar tarbiyasi bilan shug’ullanar va otasini xotirlab o’tkazilgan har bir yig’ilishda faol ishtirok etardi. 1880-yilda Moskvada Pushkin haykalining ochilishida ham ukalari va singlisi bilan qatnashgan.

Ochlik hukm surgan inqilob yillarida Mariya Moskvaga ko'chib o'tdi. U bu yerda faqat poldan iborat, hatto xona jihozlari ham yo'q bir uyda ijarada turadi. Keyinchalik esa Yangi Arbatin urushi davrida xaritadan o'chirilgan Sobache ko'chasidagi bir uyda kun kechiradi.

Afsonaviy "qora baron" deya nomlangan Pyotr Vrangelin va san'atshunos Nikolay Vrangelin onasi baronessa Mariya Dmitriyevna Vrangel chorasiz vaziyatda bo'lishiga qaramay, yangi hokimiyat rahbarligi ostida bo'lgan davlatda yashayotganlarning orasida dahshatli vaziyatga tushganlarga ko'mak qilishga urinardi. Shuning uchun ham Natalya Nikolayevnaning ikkinchi nikohidan tug'ilgan qizi Aleksandra Petrovna Arapova (qizlik familiyasi Lanskaya) Mariya Aleksandrovna yordam qilish va yashash joyi topish kerak qabilidagi maktubini Mariya Dmitriyevnaga yo'llagandi. Oz bo'lsa-da Mariya Dmitriyevna yordam berishga muvaffaq bo'ldi. 1918-yilning oxirida Xalq maorif komissarligining rahbari Anatoliy Luncharskiy "shoir Pushkinning Rossiya adabiyoti oldidagi xizmatlariga ko'ra" qizi Mariya Aleksandrovna uchun mukofot berilishi haqida qaror qabul qiladi.

Xalq maorif komissarligida "A.S.Pushkinning qizi Mariya Aleksandrovna Gartungning moddiy ta'minoti haqida" masalasi muhokamaga qo'yiladi va ijobiy natijaga erishiladi. Ya'ni: 1.Mariya Gartungga 2400

rubl miqdorida bir martalik yordam puli ajratilsin;
2.Unga nima yordam zarur bo'lsa, Xalq maorif komissarligiga murojaat qilsin.

1919-yilning 24-yanvarida o'tkazilgan Xalq maorif komissarligining yig'ilishida Mariya Gartungga "adabiy nashr bo'limining hisobidan har oyda 1000 rubl miqdoridagi subsidiya tayinlanishi" qarori ham qabul qilinadi.

Ba'zi ma'lumotlar Mariya Aleksandrovna bu pul mukofotini bir necha marta olgani, qolgan manbalar esa uning bu pulning qorasini ham ko'rmagani haqida xabar beradi. Mariya Gartung 1919-yilning 7-mart sanasida ochlikdan olamdan o'tgan degan ma'lumotlar ham saqlanib qolgan.

Yolg'iz qolgan Mariya Aleksandrovna umrining oxirigacha o'zi ham elas-elas xotirlaydigan, ammo u uchun afsonaga aylangan Pushkinning Tverskoy Bulvaridagi haykalini ziyorat qilishga kelib turgan.

Rus tilidan
Rahmat BOBOJON
tarjimasi

Yo'qotilgan bolalik

Hikoya

Kuzning izg'irinli oqshomida arava surgan bola shahar ko'chasida sarson kezadi. Bolaning oyog'idan nam o'tib, uyushib og'riydi. Betob, madorsiz singlisi yotgan aravacha dastagidan ushlagan qo'llari muzlagan, xuddi tilingan joyi achishayotgandek his qiladi. Ammo o'zini majburlab bo'lsa ham, qiziq-qiziq gaplar topib singlisini kuldirishga urinadi. Go'yo singlisining ma'yus tortgan ko'zlari yumilib ketsa, boshqa ochilmaydigandek. Uning so'lg'in, za'faron chehrasiga tikilganida qalbi titrab, ko'rikdan o'tkazish uchun qabul qilmagan shifokorni so'kadi. Vaqt o'tgan sayin singlisining so'lib borayotganiga qarab shifokorga o'z vaqtida jazo bermaganiga, ya'ni uni qo'lga tushgan narsa bilan savalamaganiga afsuslanadi. Shifokor bemorga bir ko'z tashlab qo'yib, "Avval ro'yxatdan o'tinglar, so'ng tekshiramiz", degandi. Shunda yolvorgancha, "Kimligimizni bilmaymiz, yetimmiz, ota-onamizni ham tanimaymiz. Singlimning ahvoli og'ir, bir tekshiring, bo'lmasa o'lib qoladi", deya zorlanib yolvorgan edi. Shifokor esa parvo qilmadi. Qayta-qayta iltimos qilavergach, u yerdan haydab chiqarishdi.

Qizning chehrasidan nur so'nib boryapti, ingroq sasi zo'rg'a eshitiladi. Har safar singlisiga ko'zi tushganida o'zining ojizligini ko'radi, mushtdekkina tanasini iztiroblar mahaqlab tashlagandek bo'ladi. Qizaloq hamon jim, akasining so'kinishlari qulog'iga uzuq-yuluq eshitiladi. G'ira-shira qorong'ilik tusha boshlagan, aravachada o'tirgan qizaloqning ko'ziga ko'chalar juda xunuk ko'rinadi, akasining nafrat bilan "Nomard!" degan so'zi dardli yuragiga tig'dek botadi. Nomard – uning uchun eng dahshatli so'z. Bu so'z ularni ota-onasidan ajratgan. Er-xotinni bir-biridan ajratgan. Akasi shifokorga yolg'on gapirganida hayratlandi. Chunki ularlar yetim emas, ota-onasini yaxshi eslaydi. Ancha yillar oldin janjallashib bolalarini tashlab ketishgan. Akasi ota-onasini endi kechirmaydi, buni uning gaplaridan, begonalik, sovuqlikdan angladi. Go'yo ko'z oldida o'sha janjal namoyon bo'ldi: qaysi bir joyda mashina to'xtaydi, onasi old o'rindiqlarda yig'laydi, bolalariga

Doston ILHOM

1994-yili tug'ilgan.
Qarshi davlat universiteti
O'zbek filologiyasi
fakultetini tamomlagan.
Respublika yosh
ijodkorlarning Zomin
seminari ishtirokchisi.

qayrilib qaramas, go'yo unutgandek, uzoq-uzoqlarga termulib nuqul ko'z yosh to'kadi. Otasi jahl otiga mingan. Lekin otasining tushunarsiz nafratga to'la gaplarini onasi tinglab o'tiraveradi. Birgina tushungani "majruh... qanday tarbiyalaymiz..." degan gapini eslab qolgan. Demak, ularni qayergadir olib borishmoqchimi? Er-xotin baqirishib urishib ketishadi. Kerakmas, kerakmas... ota-onasining gaplaridan g'ira-shira esida qolgani shu... Kim kerakmas, nima kerakmas? "Nomard!" degan chinqiriqdan hushdan ketgan va bir noma'lum joyda ko'zini ochganini biladi. Uni akasi aravaga solib ko'chaga chiqib ketgan. Shu zahotimi, yoki oradan oylar, yillar o'tdimi – buning farqiga bormaydi. Bir necha kun daydib yurib, o'zining dardga chalingani-yu, akasining koyinishlarini anglab turibdi, xolos. Qiz tun zulmatiga beparvo tikilib o'tiribdi, hamon hech narsani anglamas, quloqlari ostidan akasining alamzada ovozi jaranglab turar, tobora borliq xiralashib qorong'ilikka g'arq bo'lmoqda. Ular

izlayotgan binoning qarshisida to'xtashdi, ichkaridan chalingan ovozlar bolaning nochor qalbiga umid urug'larini sepdi. Bola singlisining mayin, ozg'in qo'llarini kaftlari orasiga olib o'pdi. "Sabr qil, Zahro. Axiyri dorixonani topdik. Hozir tezda olib chiqaman, faqat uxlab qolmagin... Agar uxlab qolsang, sendan xafa bo'laman-a", dedi mehr bilan tikilgan ko'yi.

Dorixonadan chiqib kelgan er-xotinning shovqini tun sukunatini uyg'otib yuborgandek bo'ldi. Ular o'n-o'n besh qadam narida turgan bolalarni ko'rishmadi hisob, dunyoni unutgan holda qo'ltiqlashganicha o'z yo'llariga ravona bo'lishdi. Bola toshdek qotgan oyoqlarini zo'rg'a sudrab, eshik tomon yurdi. Ichkari issiqqina ekan, bolaning vujudi biram yayrab ketdi. Bir lahzada butun azoblar unutilgandek bo'ldi. Qo'llarini bir-biriga ishqay-ishqay dorilarga bir qur nazar soldi, go'yo dorilar ko'ziga najotkor mo'jizadek tuyuldi. Oyna ortidagi oq xalatli ayol ekrandan diqqatini uzib bolaga qaradi. Bolaga nigohi tushishi bilan kiyim-boshi kir-chirligidan ochiqchasiga ijirg'andi.

– Xo'sh, senga nima kerak?

Bolaning vujudini titroq egallab, tili bazo'r aylandi.

– Menga dorilar kerak, singlimning ahvoli og'ir. Tunda kasali qo'zg'ab qoldi, hammayoq yopiq ekan, izlab shu yerni topdim. Bizni hech kim qabul qilmayapti. Qaramasangiz, o'lib qoladi, undan bo'lak hech kimim yo'q.

Ayolning ensasi qotdi:

– Qiziq bola ekansan-ku, dorining nomi bormi? Bilmasang, qanday topib berishim mumkin.

Bu gapdan bolaning eti uyushib qoldi.

– Z-zzahro bbeshush, – dedi duduqlanib, – o‘zini bbbilmay yotibti, dorilarni ichmasa o‘lib qoladi, nomi esimda yo‘q.

Ayol hayron, bu bola jinni-pinnimi, yoki meni kalaka qilyaptimi deb o‘yladi.

– Loaqal nomini ayt...

– Iltimos, Zahroni qutqaring, o‘lib qolishini istamayman. U ko‘chada...

Ayol bolani chindan ham kalaka qilyapti deb o‘ylab, uni xonadan haydab chiqardi.

Bola kattalar tomonidan har doim itqitib tashlanayotganidan xo‘rligi kelib nariroqda turgan aravachadagi singlisiga bir dam tikilib turdi-da, mung‘ayib u tomon yurar ekan, yana “hoy nomard!” deya qichqirdi. Zo‘rg‘a o‘tirgan Zahro bu qo‘rqinchli hayqiriqdan bir titrab “voh” dedi-yu o‘zini yo‘qotdi. Bola yugurib kelib singlisining qo‘llarini ushlaganida ichidan nimadir uzilgandek bo‘ldi. Qo‘llari muzdek, boshi yoniga osilib qolgan. Bola bariga tushundi. Shunda ko‘zlari duv yoshga to‘ldi. Singlisining yuzlarini ohista silab-silab, yana hayot onlarini ko‘rishni istar, bino ichkarisidagi dorilar uni qutqarib qolishi mumkinligi haqida o‘ylardi. Shunda birdan qoni olovdek qaynadi. Oyna orqasida ko‘rinib turgan “dushman”ni uzoq kuzatib g‘azab otiga mindi. Paypaslab mushdek toshni topib, mahkam changallagancha oyoqqa turdi. Endi uning vujudini qo‘rquv tark etib, shiddatli g‘azab qamrab olgandi. Eshik ochildi, tun allamahhalida ayolning jon talvasasida chinqirganini hech kim eshitmadi.

G‘ayrat XUDOYOR

Sevmay bo‘lurmi!

Do‘st bo‘lib kelsang agar, otlarimga mindirgum,
Daryo bo‘lib loylasang, ko‘zyoshim-la tindirgum,
G‘anim bo‘lib kelsang gar, oyog‘ingni sindirgum,
Bunday yurtni, do‘stlarim, ayting sevmay bo‘lurmi?!

Tongda turib boqaman ko‘kning yuzi beg‘ubor,
Qay ko‘chaga kirsang ham, topolmaysan bir g‘ubor,
Xohlaganing so‘rayqol, topiladi – bari bor,
Bunday yurtni, do‘stlarim, ayting sevmay bo‘lurmi?!

Ota-onam duosidan cho‘qqilardan oshgayman,
Yurtim jamolin ko‘rib, men g‘urur-la toshgayman,
Toshkentda ijod qilib, Samarqandga shoshgayman,
Bunday yurtni, do‘stlarim, ayting sevmay bo‘lurmi?!

Shoh Bobur Hindistondan to‘lib-toshib kelsaydi,
Gulga to‘la bu yurtni Cho‘lponlar ham ko‘rsaydi,
Ona Vatan ularni hali hamon qo‘msaydi,
Bunday yurtni, do‘stlarim, ayting sevmay bo‘lurmi?!

Hayajondan kengayib o‘ynar ko‘krak qafasi,
Olisdan seziladi ajdodlarning nafasi,
Dunyo husningga oshiq kelayapti havasi,
Bunday yurtni, do‘stlarim, ayting sevmay bo‘lurmi?!

G‘ayrat bugun maqtanib gapirmadi ataydan,
Hali o‘tib ketamiz Amerika-yu Xitoydan,
Buyuk farzandlar chiqar jannatmakon bu joydan,
Bunday yurtni, do‘stlarim, ayting sevmay bo‘lurmi?!

Milliy adabiyotdagi har bir ijodiy hodisaning sababini tashqi omillardan emas, avvalo, shu milliy zaminning o'zidan, real voqelikdan, zamona ehtiyojlaridan izlamoq darkor... Bu tamoyillar, ayniqsa, Nazar Eshonqul ijodida yaqqol namoyon bo'lmoqda. Muallifning "Maymun yetaklagan odam" va "Muolaja" asarlaridan tortib "Bevaqt chalingan bong", "Istilo", "Tobut" hikoyalarigacha – barchasi ifoda va talqin yo'sini jihatidan o'zbek adabiyotida yangi hodisa bo'ldi.

Umarali NORMATOV

Nazar

ESHONQUL

Iste'dodli yozuvchi Nazar Eshonqul 1962-yili Qashqadaryo viloyati Qamashi tumanidagi Tersota qishlog'ida tug'ilgan. 1979-yili o'rta maktabni tugatib, Toshkent davlat universitetining Jurnalistika fakultetida (1981–1986) hamda shu universitet aspiranturasida (1986–1991) tahsil oldi. Shundan keyin O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida, "Yozuvchi" gazetasida, "Jahon adabiyoti" jurnalida ishladi. 1997-yildan buyon O'zbekiston teleradiokompaniyasida faoliyat yuritib keladi.

Nazar Eshonqul o'zbek nasriga, ayniqsa, hikoyachiligiga yangi ovoz, yangi ruh olib

kirdi. U mana shu janrni Sharq va G'arb adabiyoti an'analari bilan uyg'unlashtirayotgan adiblardan biridir. Ilk asari – "Urush odamlari" qissasidan (1989) so'ng, "Ufq ortidagi quyosh", "Maymun yetaklagan odam" (2004), "Shamolni tutib bo'lmaydi" (2005), "Momoqo'shiq" (1991), "Yalpiz hidi" (1996), "Shaftoli guli" (2011), "Go'r o'g'li yoxud hayot suvi" nomli kitoblari nashr qilingan.

Xuan Karlos Onettining "Hikoyalar va qissalar"ini, Alber Kamyuning "Esselar"ini, A.Chexovning "Boloxonali uy" hikoyasini va boshqa ko'plab dunyo adabiyoti namunalarini o'zbek tiliga tarjima qilgan.

Bulgakov saxiy iste'dodida, ehtimol yozuvchining butun adabiy faoliyati davomidadir, uch turdagi iqtidor – satirik iqtidori, fantast iqtidori va o'ta aniq psixologik tahlilga suyangan realist iqtidori qo'shnichilik qilib, bir-biridan ustunlikka erishish uchun bahslashib kelgan, desak xato bo'lmaydi.

Konstantin SIMONOV

Mixail

BULGAKOV

Mixail Bulgakov faqat rus adabiyotida emas, balki jahon adabiyotida ham munosib o'ringa ega buyuk yozuvchilardan.

Mixail Afanasevich Bulgakov 1891-yili Ukrainaning Kiyev shahrida tug'ilgan. 1916-yili Kiyev universitetining Tibbiyot fakultetini tamomlagan. 1925-yili adibning ilk to'plami – "Iblisnoma" nashr etilgan. Bu to'plamda jamlangan hajviyotlari o'sha davr matbuotida katta shov-shuvga sabab bo'ladi. "Oq gvardiya" tugallanmagan romani mavzuyi asosida "Turbinlar kuni" pyesasini yozadi. Bu pyesada rus ziyolilari kayfiyatidagi keskin o'zgarish, "oqlar" harakati g'oyasi, muhojirlik yo'lining samarasizligi aks etgan. "Zoykaning uyi", "Baxmal orol" komediyalarida Bulgakov yangi iqtisodiy siyosat tarafdorlarining turmush va axloqini mazax qiladi, biqiq teatr muhitidagi urf-odatlar ustidan

kuladi. 20-yillar oxirida rus adabiy tanqidi Bulgakov ijodini salbiy baholaydi, uning asarlari nashr etilmaydi, pyesalari teatr sahnalaridan olib tashlanadi. 30-yillar boshlaridan Bulgakov teatrdan rejissyor yordamchisi bo'lib ishlaydi, Gogolning "O'lik jonlar" (1932) asarini sahnalashtiradi. 30-yillardan umrining oxirigacha Bulgakov "Usta va Margarita" romani ustida ishlaydi (1966–67-yillarda nashr etilgan). Bu asar 1987-yili Qodir Mirmuhammedov tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilingan. "Usta va Margarita" romani bilan Bulgakov dunyo romanchiligini bir pog'ona yuksaltirgan. "Yoshlik" jurnalida bundan roppa-rosa 30 yil oldin (1989-yil 12-son) Hojiakbar Shayxov va Gulchehra Nishonovalar tarjimasini bilan "Ityurak" qissasi o'quvchilar hukmiga havola etilgan.

Adib 1940-yili vafot etgan.

Mahfuza BEGALIYEVA

*1996-yil tug'ilgan.
O'zbekiston davlat jahon
tillari universitetining Xorijiy
til va adabiyoti yo'nalishini
tamomlagan.
Respublika yosh ijodkorlarning
Zomin seminari ishtirokchisi.*

* * *

Atirgulning qatlarida
Titrab turgan, shabnam – Sog'inch
Nafasimdan hasratimdan
to'kilmasm, to'kilmasm?!
Oshiq ahli, javob aylang,
sizlarning ham qismatingiz to'kismasm?!
Tongni kutgum, bir musaffo tongni kutgum,
Inonganim kelg'usi bir onni kutgum
Qulog'iga azon aytgan Tangri azal,
Ishqim haqqi boshimni man baland tutgum.
Subhidamda quloq osdim shiviriga,
Maloiklar kuylamishdir bizning haqda.
Qo'rg'on qadar mustahkam shul irodamni
Toblamish-chun yuborilmish musibatlar.
Egilganim singanimmas, ay g'animim,
Qaddim shamshod, boshimni man baland tutgum
Atirgulning qatlarida saqlab yoshim
Inonganim kelg'usi bir onni kutgum.

Bir musaffo tongni kutgum....

Quyosh yulduzlarga ketdi bo'linib

Tun

Kunduzlar nuradi tunning ustiga
Quyosh yulduzlarga ketdi bo'linib
Qay zamon dog' tushdi oyning husniga

Mug'anniy qo'lida soz qotib qolgan
Azador holda ham yig'lolmadi tun
Bo'g'zida alamli so'z qotib qolgan

Oqizib ketadi domiga girdob
Xayollar quyunday kelar bostirib
Mum tishlagan ko'yi turar iztirob

Ta'biri teskari tushlar uyg'onsin
Tirilsin tomoqqa tiqilgan so'zlar
Aksi, bo'g'zing bilan barobar yonsin

Siniq nurlarini yiqqancha mag'rur
Kechaning bag'riga o't yoqar nogoh
Kunduzni orqalab kelgan oppoq nur

– Tong

Qoyali bo'sag'a

Hikoya

1

Sakkiz kun deganda dovondan oshib, qo'y fermasining ko'chmanchi o'tovlari tikilgan vodiya tushdik.

Mening hamrohlarim geologlar – Borisenkov va Xvoshch. To'ladan kelgan, ovozi yo'g'on Borisenkov yo'l bo'yi goh "bunday go'zallikdan" hayratga tushib, goh keksa qog'ozvozni toqqa quvgan bu dunyoda nimaiki bo'lsa, hammasini bo'ralatib so'kib kelardi. Ozg'in, chayir Xvoshch do'stining hayratiga ham, zorlanishiga ham o'ychan kulib qo'ya qolardi. U ashaddiy izquvar, atrofdagi g'aroyib manzaralar-u mashaqqatli tog' so'qmoqlariga ko'nikib ketgan.

Vodiydagi sarg'ish bedazor va kulrang, jun singari pishiq o'simliklar orasida, ikki yarim ming metr balandlikda birinchi marta Katya Sviridova nomini eshitdik.

Kechki ovqatdan so'ng hurmatli keksa ferma mudirining o'tovi oldidagi kigizda xotirjam yonboshlab, tamaki tutatgach, suhbatimiz qizidi.

– Bu, axir, yovvoyi bedami? – so'radi Borisenkov, botayotgan quyosh nurlariga g'arq bo'lgan yaylovga qarab.

– Yo'q, bu Katyaning bedasi, – javob berdi Karim degan yosh cho'pon. U kichkina bug'doyrang yuzi, qalamda chizilganday ingichka mo'ylabi va toshday qattiq, ammo nozik, shaftolirang yonoqlarini to'sib, tulki terisidan tikilgan telpagini qulog'igacha bostirib o'tirardi.

– Katyaning bedasi? – takrorladi Borisenkov. – G'alati nom!

– Nega endi g'alati? Katyusha – bu biostansiya!

– Jarangdor, ammo tushunarsiz! Nima, u yerda boshqa odam yo'qmi?

– To'xta, Karim, kel, yaxshisi, mehmonlarga o'zim tushuntirib bera qolay, – gapga aralashdi ferma mudiri, Borisenkovning sabrsizligini payqab. Keyin u bir-ikki og'iz so'z bilan biolog Katya Sviridova kechmishini aytib berdi.

Yuriy NAGIBIN

(1920–1994)

*“Hayot evaziga”, “Quvur”,
“Urush haqidagi ertaklar”,
“So'nggi hujum”, “O'zganing
yuragi”, “Mening Afrikam”,
“Siz yashaysiz”, “Omad
cho'qqisi”, “Sevgi oroli”,
“Tashlab ketilgan yo'l”,
“Musiqachi”, “Yomg'irda”
kabi asarlarida insoniy
munosabatlar, qalb
impulslari, jo'shqin yurak
va sovuq ong bahslari
nozik tarzda tasvirlanadi.
“Qoyali bo'sag'a” hikoyasi esa
adibning tog' odamlari, ayol
va uning sirli tabiati haqida
so'zlab beruvchi go'zal epik
asarlaridan biridir.*

Rus tilidan
HUMOYUN
tarjimasi

Ikki yilcha oldin baland tog'da, vodiyning ustida kichik biostansiya ochilibdi. Avvaliga u yerga uchta ilmiy xodim ishga kelibdi: keksa er-u xotin Rodionovlar va yigirma ikki yoshli, yaqinginada institutni tamomlagan Katya Sviridova. O'tgan qishda qor ko'chkisi stansiyaning Katta yerdan ajratib qo'yibdi. Bu ayriliqqa chiday olmagan Rodionova og'ir kasalga chalinibdi. Bahor qorni eritganda Rodionov xasta xotinini olib stansiyadan shaharga ketibdi. Ularning o'rmiga ikki kishi – erkak va ayol kelibdi; ularning ismi hikoyachining xotirasidan ko'tarilibdi. Tog' ustidagi siyrak havoga ayol chiday olmasdi, boshi aylanibdi va uni ham pastga chaqirib olishibdi. Erkak jismonan baquvvat, ammo ruhan kuchsiz ekan. U shunchaki stansiyadan qochib, qayergadir yashirinibdi. Katya o'zi ekan olma daraxtlari, tajriba uchastkasi, laboratoriyalari, afg'on shamoli va tungi ayozlari bilan yolg'iz qolibdi.

Biz yana uzoq gurgung qilgach, uxlashga tarqaldik. Men qo'y terisiga burkanib, ochiq havoda yotdim. Tezdagina ko'zim ilashgan ekan, kimdir yelkamga turtib uyg'otdi.

– Do'stim, uxlamadingmi? – qulog'im ustida Karimning ovozi keldi. – Senga bir gapim bor. Kon tomonga ketyapsizlarmi?

– Taxminan, shunday...

– Unda Qoyali bo'sag'a orqali o'tasiz, boshqa yo'l yo'q.

– Xo'sh, nima bo'libdi?

U mendan qandaydir javobni behuda kutardi. Karimning dami ichiga tushganicha uzoq turib qoldi, mening esa ko'zlarim yana yumila boshladi.

– Men Qoyali bo'sag'aga chiqqanman!
– Qandaydir g'alati hayratlanib dedi birdan Karim. – Birinchi chiqqanimda stansiya qurganmiz, yana bir marta – bahorda. Biznikilar kuzda yana o'sha yoqqa borishadi, men bormayman. Yo'q, aslo chiqmayman!

– takrorladi u qarorining qat’iyligidan ajablanganday.

– Nega?

Karim javob bermadi. U zulmatga chekindi va yonimga qaytib kelganda qo’lida maktub bor edi.

– Katyaga berib qo’yasanmi, a? Buni men yozganim yo’q, pastdan chiqqan xat. Katya bu xatni intiq bo’lib kutyapti.

– Yetkazaman, xotirjam bo’l.

Men xatga qo’limni cho’zdim, ammo Karim uni menga berishga shoshmadi.

– Yo’l xavfli, do’stim, xat esa bu tomonlarga kam keladi. Ehtiyot bo’l, qil ustidan o’tasan.

Xatni iloji boricha asrab Katyaga topshirishimga uni ishontirdim.

– Ammo men haqimda hech narsa dema, xo’pmi?..

Karimning tiniq ko’zlarining oqi ustimda yonib turar, xuddi ikki dona oq gulga o’xshardi.

“Darding og’ir, yigit” deya o’yladim men xatni kurtkamning ko’krak cho’ntagiga solgach.

2

Sarg’ish-yashil vodiy tez orada ko’zdan yashirindi. Tobora yuqoriga tik ko’tarilib borayotgan yo’l yo’lakka aylandi, yo’lak esa – uzuq-yuluq, arang topib olsa bo’ladigan, tubsiz daralar ustidan, tik qoyalar ostidan o’tadigan toshloq so’qmoq bo’ldi. Quyida, juda pastlikda daryo ayqirar, o’zining oppoq ko’pigidan o’zi zavqlanardi. Ba’zan ro’paramizda, dara ustidan parcha-parcha, laxtak bulutlar suzib o’tardi. Tog’ning qirrali qoyalari urilgan bulutlar yana parchalanib, dara uzra yuksalgan pahlavon qoyalarga bosh qo’ygach, so’kilib, to’kilib ketardi.

Ba’zi joylardan qoyaning bo’rtib chiqqan toshiga tirmashib, g’adir-budir yo’sinlarni changallab, emaklab o’tdik. Mayda toshlar

tirsak va tizzalarimiz ostidan jarlikka uchar, shunda Borisenkov o’ziga kelib g’o’ldirardi:

– Yo’lovchi, yodingda tut, qabrgacha bir qadam.

U pomirlik cho’ponlardan eshitgan bu qadimgi matalni takror-takror aytaverganidan o’zi dilgir tortib, yo’l azobidan g’azablanmay qoldi. Rostini aytsam, Karimning ishonchini oqlay olmaymanmi, xatni egasiga yetkazib borolmaymanmi, degan xayol bir necha marta boshimda aylandi. Faqat Xvoshchgina odatdagi sovuqqonligini yo’qotmadi, yo’l og’ir bo’lishiga qaramay, tog’ jinslaridan namunalar ko’chirib olardi. Bu qiziqish eski izquvarda bolaligida tug’ilgan ekan.

Kun oxirlaganda shamoldan pana, ko’zda tutilgan tog’ yorig’idagi chuqur manzilga – to’xtash joyiga yetib bordik. Xaltalarni yerga tashlab, ko’zimizga parto’shakday ko’ringan tosh ustiga cho’zildik.

– Nima uchun do’stimiz Karim menga Katyaga deb kichkina tugunchani berganda, olganim uchun katta rahmat aytganini endi tushundim, – dedi Borisenkov.

– Demak, u sizga ham yuk ortibdi-da? – dedi parishon Xvoshch.

– Sizga ham berdimi? Eh, uni qara-ya! Shoshmay tur, dog’uli! Demak, – Borisenkov menga qaradi, – Karim sizni yosh deb, avaylabdi-da?

– Mutlaqo unday emas. U, ehtimol, Qoyali bo’sag’aga yetib borishga mening imkoniyatim ko’proqligini nazarda tutib, eng qimmatli narsani ishonib menga bergandir. – Ularga pushti xatjildning chetini ko’rsatdim.

– Buni qarang! – xitob qildi Borisenkov. – Biz to’y sovg’asini olib ketyapmizmi, hali?

– Xat Karimdan emas.

– Kimdan, axir?

– Bilmayman, bu yerda yuboruvchining manzili yozilmagan. – Men chodir tiklashga unnamdim.

3

Keyingi kun oqshom tushganda Qoyali bo'sag'aga yetib bordik. Qoya kutilmaganda paydo bo'ldi, ungacha biz xavotirga tushib, xaritaga qayta-qayta ko'z tashladik. So'qmoq ikki tepalik orasidan o'tib, ortga qayrildi va shundoq qarshimizda silliq va toza nishablik ochildi, pastlikka qarasang, keng kamar ko'rinadi. Kamar o'rtasida tomi yassi toshdan qurilgan uy turibdi, bu odatdagi Pomir kulbalaridan mo'risi bilan farq qilardi. Biroz narida uydan boshlab aylantirib toshdan urilgan, baland emas, to'siq-devor bo'lib, uning ortida qandaydir o'simliklar ko'kargan, tog' yonbag'rida ham ekinlar bor, ammo olisdan qanchalik tikilma, ularning nimaligini bilib bo'lmaydi: o'tzormi, butazormi yoki past bo'ylil daraxtlarmi?

Stansiyaga yaqin qolganday tuyulgandi, ammo biz yana toshloq so'qmoqdan uzoq yurdik, avval Qoyali bo'sag'aga tushdik.

Maydoncha ustida jilg'a shildirashi eshitildi. Tajriba uchastkasi tarafda qiya kesilgan qoyada tog' tepasidan oqib tushayotgan jilg'a o'ziga o'zan ochib olibdi. Jilg'a tosh devor ustidan bir tekisda suv omboriga o'xshash chuqurlikka oqib tushardi.

Soyada yumaloq bujur toshday toshbaqa yotibdi. Eshikdan basharasini yung bosgan, gavdasi silliq, ayanchli laycha chopib chiqdi. U panjalarini oldinga cho'zib, mitti jussasini sezilmas darajada ortga tashlagan quloqni qomatga keltirib akillay boshladi.

Uning shovqin solishi stansiyaning boshqa jonzotlarining diqqatini tortdi. Uning burchagida kulgili, oyoqlari uzun tovuq vahimaga tushib, turgan joyida aylanaverdi, uning ortidan yungi jingalak koreys cho'chqachasi chiyillab chopdi. Atrofdagi qo'llovchilardan ruhlangan laycha o'ziga yana ham erk berib, kuchliroq akilladi. Endi u faqat oyog'ini tirab turmay, bo'zchining mokisiday naridan-beriga borib kelardi.

– Hoy, uyda kim bor! – qichqirdi Borisenkov. – Itingiz qopmaydimi?

Hech qanday javob chiqmadi. Laycha akillashidan hozir yorilib ketadigandek tuyuldi. Tovuq shovqin soldi, uning qu-qulashi jo'jaxo'roz "chaqirishiga" o'xshardi. Cho'chqacha atrofimizda aylanib, yo'g'on ohangda xurilladi. Uning basharasi cho'zinchoq, tumshug'i turtib chiqqan, xuddi yovvoyi to'ng'izga o'xshaydi.

Uydan taraqlagan tovush chiqdi, xuddi stol ag'darilganday, keyin tosh pol ustida tez-tez yurgan poshna tovushi eshitildi va nihoyat, eshikning qorong'i qiyasida yoshgina ayol jussasi ko'rindi, qo'lida qurol bor. U bizni ko'rib taqqa to'xtadi, ajablanib qaradi-da, kulib yubordi:

– Begonalarmi deb o'ylabman! – U qurolni devorga tirab qo'ygach, qichqirdi: – Bas, Styopa, bas! Tata, Kuzya, jim bo'ling!

Hayvonlar tinchlanib, uning oyog'i ostida uymalanishdi.

– Xush kelibsiz, o'rtoqlar! Tanishib olaylik. Sviridova Yekaterina Alekseyevna, yaxshisi – shunchaki, Katya.

Biz navbatma-navbat Katyaning kichkina qo'lini siqib chiqdik. Bu kuchli, dag'al va ajoyib, yengil alvon qirov qoplaganday tarang tortilgan qo'l o'zgacha, tog'liklar hayoti haqida so'zlagan Katyagagina xos edi.

Katya ozg'in, qaddi-qomati kelishgan, shaharlikka o'xshaydi. Shaharcha kiyinibdi: moviy sviter, kalta jun yubka, ipak paypoq kiyib, baland poshnali tuflida yuribdi. Bu liboslar, shubhasiz, Katyaga yarashgan bo'lsa-da, go'yo onasi yo'qligidan foydalanib, uning ust-boshini kiyib olgan qizchaga o'xshardi.

– Tuf-e, bizga qarang, soch-soqol taroshlanmagan, qari ko'rinamiz, – g'o'ldiradi Borisenkov, jirkanib dag'al tuk qoplagan iyagini ishqalab. – Ha, ha, siz qaribsiz, yigitchal! – menga tashlandi u. – O'ttiz yoshingizda sochingiz oqarib, ko'zingiz osti osilib qolibdi!..

– Nega unday deysiz?.. – o'pkaladi Katya.

– Sizning yoningizda yo‘nilmagan tayoqqa o‘xshab turibmiz. Siz shunchalik ozoda, yasanib olibsizki, xuddi kimnidir kutayotganga o‘xshaysiz...

– Kut yapman? – U andak jilmaydi. – Yo‘g‘-e, shunchaki, bugun yakshanba bo‘lgani uchun shu...

Yungi jingalak cho‘chqacha Xvoshchning yoniga chopib borib, uning botinkasi yuziga panja bosdi.

– Ket! – qichqirdi Xvoshch, oyog‘ini turnaday ko‘tarib.

Cho‘chqacha norozi xurillab, so‘yloq tishini ko‘rsatdi...

– Kuzyaning ko‘ngli nozik. – Katya Xvoshchga tabassum qildi. – U yarimyo‘vvoi, onasi xonaki, otasi yo‘vvoi. Ha, aytmoqchi, do‘stlarimni sizga tanishtirmadim-ku. Bu mana Tata, dunyodagi eng baland tog‘da yashovchi tovuq, posbonimizning ismi Styopa, toshbaqa esa – Leda. Bu yerning ob-havosi Ledaga sovuqlik qiladi, shuning uchun uyasidan tashqariga chiqmaydi. Ana, Grafnya ham tashrif buyurdilar! – Katya bir tuki yo‘q himolay qumoyini ko‘rsatdi, og‘ir qanotlarini yozganda uch qulochga boradigan qush turtib chiqqan qoya ustiga qo‘ndi. – Grafnya ham deyarli oilamiz a‘zosi hisoblanadi, faqat u chetroqda turishni ma‘qul ko‘radi...

Men Katyaning so‘zlarini goh xushlab, goh xushlamay, qandaydir aralash tuyg‘ular og‘ushida eshitdim. Hali vodiya ekanimizda tasavvurimda tug‘ilgan tog‘dagi tanho qiz qiyofasi butunlay tarqalib ketdi. Men birdan Katyani chiroyli, yoqasi oppoq, jigarrang ko‘ylak kiygan, qora etak taqqan va sochiga qora tasma qadalgan – jo‘shqin, kulgili maktab o‘quvchisi, hayotga o‘ylamay qaraydigan yengil-yelpi qizchaday tasavvur qildim.

Ammo oradan biroz o‘tgach, qizning fe‘l-atvori haqida nojoiz xulosa chiqarganimni tushundim.

Biz uyning ichiga kirib, yuklarni burchakka qo‘ydik, shundan so‘ng Borisenkov va Xvoshch cho‘pon Karimning sovg‘alarini – turshak va echki moyini Katyaga topshirdi, qiz mamnuniyat bilan, hech bir ajablanmay qabul qildi, biz sovg‘asiz kelmasligimizga ishonchi komil ekan. Chunki bu singari tuhfarlar Qoyali bo‘zag‘aga yo‘l olgan barcha yo‘lovchilardan Karim berib yuboradigan qandaydir bojga o‘xshardi. Bu yerdagi barcha hayvonlarni, Kuzyadan boshqa, Karimning o‘zi keltirib beribdi. Bilmadim, Katyaga maktubni berishimga qandaydir noma‘lum tuyg‘u to‘sqinlik qilardi. Ammo men sheriklarim yuvinish uchun hovliga chiqqanda, xatni egasiga topshirdim.

– Xat? Karimdanmi? – dedi Katya va oftobda kuygan qoshi chimirildi. Ammo, ko‘rinishidan, keyingi lahzada manzil yozilgan notekis, katta-katta yozuvni tanidi. Yonog‘i qizardi. Ammo bu bilinar-bilinmas qizillik oqish tus oldi va bu oqarish peshonasi, chakkasi, qovoqlariga tarqalib, yuzini qopladi. U shu zahoti o‘zini tutdi, xotirjam, xatni deyarli beparvo qo‘liga oldi, bir ko‘z tashladida, yonidagi stol ustida turgan oqish-sariq mumga o‘xshash gulning yoniga qo‘ydi.

– Siz soqolingizni hozir tarashlaysizmi yoki oldin yuvinib olasizmi? – xotirjam va beparvo ohangda so‘radi Katya.

Shunda men maktab o‘quvchisiga o‘xshash nozik bu qizchanning irodasi kuchli ekaniga tan berdim.

4

Yarim soatdan so‘ng soqollar olingan, ozoda bo‘lib, saqlangan obdon qizartirib qovurilgan go‘shni kartoshkaga qo‘shib ishtaha bilan yeyishga tushdik va birdaniga barcha mavzularda gap ochildi: Pomir va Simlyan suv inshooti, uyalab ekish va Tungus meteoriti, yangi kitoblar va kinokartinalar, hatto nimagadir qo‘limizni qayirgan

Aleksandr Makedonskiygacha aytilmagan gap qolmadi.

Tez orada ma'lum bo'ldiki, Katya ham biz, uchalamiz singari moskvalik ekan, begona yerlarda yurgan moskvaliklarning suhbat muqarrar yagona mavzuga ko'chadi – Moskvaga.

Biz, Katyaga hech qanday yangilik ayta olmadik, na universitet haqida, na Arbat metrosi haqida, chunki Katya bilan deyarli bir vaqtda poytaxtdan chiqqan ekanmiz; ammo u Moskvadagi ko'chalarning nomini aytasangiz ham quvonib ketardi. Birmuncha vaqt biz xuddi chiptachi singari, bir-birimizdan o'zib qichqirdik: Gorkiy ko'chasi!.. Oxotniy rastasi, Novinka xiyoboni!.. Tiniq ko'llar!..

Xvoshchning Kichik Basman ko'chasida yashashini eshitib Katyaning ko'ziga yosh keldi: u qo'shni – Ryazan ko'chasida tug'ilgan ekan; men o'zim tug'ilgan Sivsev Vrajekimni aytganimda Katya meni o'pib olsa kerak, deb o'ylagandim – u Eski Konyushendagi maktabni tugalladi! Borisenkov ham hayratning o'ziga yarashasini oldi – u Matrosskoya Tishinadagi torko'chalardan birida yasharkan: Katyaning xolasi o'sha tarafda turarkan.

– Qanday yaxshisizlar-a! – dedi to'lqinlanib Katya, eng chetdagi jinko'chalarni ham bir-bir aytib chiqqanimizdan keyin. – Axir, bu yerga qancha odamlar kelib-ketadi, qani endi ularning orasida moskvalik bo'lsa!

– Sira xayolimga kelmabdi, Qoyali bo'sag'a – odamlar juda ko'p keladigan joy ekan-da! – shubhalanib dedi Borisenkov.

– To'g'i, to'g'ri! O'tgan oyda burgut ovchisi keldi, undan avvalgi yili – geologlarning butun bir guruhi. Chegarachilar ham yo'qlab o'tishdi. Men ularni qovun so'yib mehmon qilganimni eslayman, o'sha yili faqat qovun ekkandim, xolos. Faqat, – xo'rsinib ta'kidladi Katya, – uni yeb bo'lmasdi. Ta'mi ivigan qog'ozday bemaza. Bu yerlarda nima ekishni bilmaysan. Ammo qiziqarli. Ba'zida shunday tuyuladiki, go'yo dunyoda yo'q mevalarni yetishtirganday

bo'lamiz, – Katya kulib yubordi, so'ngra umidvor ohangda dedi: – Stansiyaning ko'ringiz kelmayaptimi?

Ammo biz shaylanib uydan chiqqunimizcha oqshom tushdi, g'ira-shirada tog' tizmalari va qoyalar qoraga bo'yaldi, Qoyali bo'sag'a ko'kimtir tutun qoplaganday ko'rindi. Muqaddas tog' chodiri ustida o'ning rangsiz chehrasi ochildi. Faqat osmongina kunduzgi moviy nazokati ila tovlanardi.

Biz Katyaning izidan shoshib ergashdik, ammo tog'da tez yurishar ekan.

Zulmatda bir kishining gavdasi ko'zga tashlandi. Men beixtiyor cho'chib ketdim: negadir Katya Qoyali bo'sag'ada bir o'zi turadi degan xayolga boribman.

Baland bo'yli, beli bukchaygan, qoq suyak qariya xuddi uzun hassasiga ilinib turganga o'xshardi.

– Arabsho! – xushmuomala dedi Katya. – Tanishing, o'rtoqlar: Arabsho Gulchiyev, bizning dalv, suv rahnamosi, ma'budi.

Qariya do'ppisini qo'lga olib, hurmat-e'tibor yuzasidan ta'zim qildi. Uning yuzida qora chiziqlar paydo bo'ldi: ko'z kosasining chuqur kovagi, peshona va yuzidagi ajinlarning qora izlari; hatto siyrak soqoli ham chinakam soqolning soyasiga o'xshar, ammo fayzli, kumushday ko'rinadi.

– Arabsho, ajoyib kishi, – dedi Katya. – Uning bitta kamchiligi bor – mutlaqo uyga kirmaydi. Kirsam, yuragi siqiladi. Bir umr suv yoqasida yashaydi, hatto ayozda, suv muzlaganda ham. Ammo bu bir-birimizni hurmat qilishimizga xalal bermaydi. Agar Arabshodan biron narsa so'ramoqchi bo'lsangiz, qattiqroq gapiring, qulog'i yaxshi eshitmaydi.

– Bobojon, ishlaringiz yaxshimi? – baqirdi Borisenkov qo'lini karnay qilib.

Qariyaning yuzida, soqoli va mo'ylovi o'rtasida yana bir kichkina yarimoy shaklidagi soya paydo bo'ldi; sekin, xuddi qamish shitiriday notanish tilda ovoz eshitildi.

– Arabsho hayotidan mamnunligini bildirdi. Sizga oq yo'l tiladi, – tarjima qildi Katya.

– Kechirasiz, – ajablanib dedi Xvoshch. – Men biroz bu tilni tushunaman... Menimcha, u Ishinda qo'y so'yishyapti demadimi?

Katya qariyaga mehr bilan qaradi.

– U, to'g'risi, eshitmadi, shekilli, qarib qolgan, Arabsho...

Qariya esa, gap o'zi haqida ketayotganini tushunmay, yana do'ppisini oldi va uzun soyasini qiynalib sudragancha boshqa tomonga yo'naldi...

Atrof qorong'i, tajriba uchastkasining atrofini o'rab turgan devor faqat bir parcha zulmatday to'sib turardi.

– Hov narida kartoshka uchun ajratilgan maydon, – hazin ovozda dedi Katya. – Bu tarafda esa bodringlar, negadir yaxshi unmadi. Narida, nariroqda... yo'q, baribir hech narsa ko'rinmayapti...

– Nega endi? – dedi tetiklanib Borisenkov. – Mana, olma shekilli... – U zulmatda oqarib turgan daraxtni ko'rsatdi.

– Ha, olmalar muzlab qoldi. Ammo negadir yonbag'irlarda o'sgani ko'karib yotibdi, xuddi shu yerdan chiqqanday, moslashganday! – Katya jon kirganday, bizga ayrim daraxtlarning tekis yerda unmasligi, nishablik va tik jarliklarda yaxshi o'sishini, bu esa tekis yerlar kam, nishabliklar istagancha topiladigan tog'li Badaxshonda juda muhimligini so'zlab berdi.

Qorong'ida goh u tarafni, goh bu tarafni ko'rsatar ekan, Katya bizni na ayozdan, na ajal tarqatuvchi afg'on shamolidan cho'chimaydigan qorag'atning yoniga olib bordi; nima qilsa ham, bo'y cho'zishni istamayotgan nokni ko'rsatdi; odamni davolashga xizmat qilishi lozim, ammo yetib bo'lmas qoya va yonbag'irlarda o'sayotgan dorivor giyohlarni ko'z-ko'z qildi.

Biz Katyani qurshab turgan dorivor o'simliklar makoni Malham tog'imi, hosil

bitmagan kartoshkami, qiyaliklarda ko'karib, tekislikda quriyotgan olmalarmi, sovuqqa bo'y bermas qorag'atmi, kelajagi porloq qarag'ayzormi – nimani ko'rsak, barcha-barchasida uni, kelajak bekasini, zahmatkash Katya Sviridova qiyofasini ko'rgandek bo'ldik.

5

Biz bu oqshom uyquga yotishga shoshilmadik. Ratsiyani sozlab, qandaydir musiqa topgach, Katya bilan navbatma-navbat barchamiz raqsga tushib chiqdik. Keyin o'sha to'lqinni yo'qotib qo'ydik, ammo Katya istagan tovushga, hatto ob-havo ma'lumotiga ham raqs tushsa bo'ladi, deya bizni ishontirdi. Katya akkumulyator o'tirib qoladi, deb tashvishlanguncha shunday qildik. Keyin istikon va boshqa shunga o'xshash chinni idishlarni chertib, urib Xvoshch ijro etgan marsh sadolari ostida raqs tushdik. Nihoyat, Katya kechagi ma'lumotlarini bir tartibga solishi lozimligini bahona qilib, bizni xonamizga quvdi.

Borisenkov va Xvoshch avval Rodionovlar yashagan xonaga joylashdi, men va Katya laboratoriya yonidagi kichkina qaznoqqa kirdik, bu yerda kurak, ketmon, cho'kich singari asboblar saqlansa-da, uying boshqa xonalariday toza, batartib ekan.

Uyqudan oldin papiros chekishga chiqdim. Osmon to'la yulduzlar. Boshim uzra ko'zga ilashmas chiziq bo'ylab Uch sehrigar porlayapti. Qorli cho'qqilar g'ira-shira ko'zga tashlanadi, go'yo yulduzlar ularning ustidan shu'la sochib, ko'mib qo'ygandek. Oy allaqachon Afg'oniston tomonga o'tib ketibdi va yagona ko'zi bilan Qoyador bo'sag'aga begonasirab, sovuqqon nazar tashlardi.

Qo'lyuvgichning yonida qandaydir kimyoviy modda aralash muzlagan qop-qora ko'lماك muzi yaltiradi.

G'ayritabiiy, xuddi yerning qa'ridan ko'tarilganday sovuq yurakning ostiga

sanchiladi. Go'yo tog'lar ko'p asrlar davomida o'zining haddan tashqari ulkan og'irligini ko'tarib toliqib, qa'ridan muzli xo'rsiniq otilib chiqayotganday tuyuldi. Men birdan o'zimni yolg'iz, g'am-g'ussaga botganday his qildim va papirosimni tez o'chirib, ichkariga chopdim.

Katya sham yorug'ida ishlardi. U stolga boshi tekkudek bo'lib, uzoqni ko'rmaydigandek, qora kleyonka qoplangan daftarga nelarnidir yozardi.

Unga xayrli tun tiladim.

– Xayrli tun. – Katya ohista boshini siltab, sochini orqaga tashladi. Olovning keskir tili Katyaning qorachig'ida ikkita tungi gulxan kabi lovulladi. Balki, mana shu manzara uning nigohiga yangi, teran tashvish tusini bergandir.

Qaznoqqa ohista kirdim, namatga yonboshlab, uxlashga chog'landim. Qayerdadir yonimda tovuq Tata va cho'chqacha Kuzya suhbat qurardi. Boshida tinchgina va xushmuomala davom etayotgan suhbat janjalga aylanib ketdi, Kuzyaning g'azabi qaynab Tataga xurillab berdi. Tovuuq birmuncha vaqt chetlab chopgach, panjasini taqillata boshladi; keyin hamma tovushlar tindi, uxlab qolibman.

Ammo keyingi vaqtlarda ochiq havoda tunab o'rganganimgami, uyqu aralash qaznoqning torligini his etdim. Alahsiradim, dam yopinchiqqa o'raldim, dam ochib tashladim va nihoyat, uyg'onib ketdim.

Xona anchagina notinch tuyuldi, avvaliga bu tebranib turgan xira yorug'lik qayerdan taralganini bilolmadim. Tirsagimga tayanib, boshimni ko'targach, xonadagi stol ustida yonayotgan shamni va uning atrofiga terilgan kitoblar orasidagi sham qoldig'i lipillab turganini ko'rdim. Katya stolga boshini egib o'tirardi. U boladay o'kinib yig'lardi: boshi, yelkalari, qo'llari yig'lardi. Uning xo'rsinig'idan sham boshini tebratar, bundan devor bo'ylab qora sharpalar paydo bo'lardi; xona Katya atrofida aylanayotgandek tuyuldi.

Yig'layotgan Katyani ko'rish men uchun kutilmagan va g'ayritabiiy, ne deyishimni, ne qilishimni bilmay, gangib qoldim. So'ngra uning yonida parcha-parcha yirtilgan tanish pushti xatjildni ko'rdim va tushundimki, mening qo'limdan hech narsa kelmaydi, tasallining foydasi yo'q.

“Endi uning haqiqiy yolg'izligi boshlanadi”, – o'yladim men va yopinchiqni boshimga tortdim.

6

Ertalab tursak dasturxon tuzalgan, ammo bekaning o'zi yo'q. U tajriba maydonchasiga ketgan bo'lsa kerak.

– Demak, biz Yekaterina Alekseyevnani ko'rolmaymiz, – samimiy xo'rsindi Xvoshch va nonushta qilishga kirishdi.

Borisenkov xafagarchilikdan o'zini tutib turolmadi.

– Bema'nilik! – g'o'ldiradi u nonga qo'l uzatib. – Nahotki, uyg'otib qo'yish shunchalik qiyin bo'lsa? – U nondan bir bo'lak sindirib, unga moy surtdi va qichqirdi: – Stepka, Styopa, bu yoqqa kel, yaramas!

Ammo laycha kelmadi. To'g'rirog'i, u bekasiga ergashib ketgandi. Borisenkov Kuzya va Tatani ham behuda chaqirdi. Uy egalaridan faqat har doim uyqudagi Leda qolibdi, xolos.

Yo'lga chiqishga hozirlik ko'rayotgan paytimizda Katya kuzatishga ulgurib keldi. Uning qo'lida o'ntacha qiyshiq, g'adir-budur bodring bor edi.

– Yo'lda yersizlar, – dedi Katya.

Uning egnida eski paxtalik kiyim, oyog'ida kirza etik, boshiga qalin ro'mol bog'lagan, ammo mana shu ish kiyimida ham chiroyli – tong ayozida Katyaning yonoqlari qizaribdi.

Baribir bugun u boshqacha, kechagiga o'xshamaydi. Balki, ko'zlarida aybi oshkordir: ichiga cho'kkan, qizargan, iztirobli ko'rindi.

– Sizga nima bo'ldi, Katyusha? – rahmi kelganday so'radi Borisenkov. – Sog'ligingiz yaxshimi?

– Hechqisi yo‘q, qo‘yavering!.. – Katyaning lablarida olis, jonsiz tabassum paydo bo‘ldi va mana shu achinarli tabassumni kuchaytirib, qalbini o‘shaning ortiga yashirmoqchi bo‘layotganini sezdim. Katya deyarli bunga erishdi, tabassum kuchayib, chinakam shod-u xurramlikka aylanib ketdi, agar ko‘zini aytmasa – ko‘zlarni hech nima qilib bo‘lmaydi.

Xayr-u xo‘sh boshlandi. Ayрилиqning oddiy so‘zlari qanchalar nochor!

“Nahotki, biz shunday ketaversak? Sheriklarim hech gapni bilmaydi, ammo menga ayon-ku! Balki, men yordam berolmasman, unga hozir hech kim yordam berolmaydi. Ammo nima uchun bunday – kishining dardini bila turib, uning yonidan indamay o‘tib ketaveramanmi?..”

– Oq yo‘l!..

– Yaxshi qoling!..

Borisenkov va Xvoshch o‘zlarini mardona tutishga harakat qilib, stansiyadan dadil qadamlar tashlab uzoqlashdi.

Yuk xaltamning tasmasi qadalmay qiynadi, bu bebosh tasma ataylab meni Katyaning yonida tutib qolayotganday tuyuldi.

– Kechiring, Katya... Men bilishim lozim bo‘lmagan narsani bilaman... Sizni juda hurmat qilaman, agarda siz... agar siz shunday qilolsangiz..

– Nima haqida gapiryapsiz? – dedi u sovuqqon, sezdimki, u qarshi hujumga o‘tish uchun o‘zini jamlab, shay turibdi.

– Bugun kechasi uxlolmadim...

– Bu odatga bog‘liq, – so‘zimni bo‘ldi u bir lahzalik, jiddiy tabassum bilan. – Men qotib qolibman.

– Kechirasiz, – ming‘irladim men va yuk xaltamga qaradim. Menga bu holat og‘ir keldi, negadir uyaldim.

– Yo‘q, to‘xtang, – kutilmganda dedi Katya. – Agar hammasini bilar ekansiz... Meni yig‘loqi, tentak qiz ekan deb o‘ylamasligingizni istardim. Hammasi siz bilgandan ko‘ra

jiddiyroq, qayg‘uliroq. – U yuzini silab, ko‘zga ko‘rinmas o‘rgimchak to‘rini olib tashlagandek bo‘ldi. – Bu yigit, o‘sha ketgan... stansiyadan qochib ketgan – u haqida eshitdingizmi?

– Eshitdim... Ha, – javob berdim ajablanib.

– Institutda birga o‘qiganmiz. Yengiltabiat, nozik, o‘z qobiliyati, o‘z kasbining qadriga yetmaydi. Men kurashib uni shu tomonga o‘tkazdim. Bu yerlarda o‘zgarsa kerak, deb o‘ylagandim. Ammo u zerikdi. Odamlarsiz, shovqinsiz, shahardan uzoqlarda zerikib qoldi. Va ketdi. Yashirincha... U qayerda yurganini topdim. Unga xat yozdim, hammasini o‘zim bosdi-bosdi qilaman, qaytib kel, dedim. U javob bermadi. Yana yozdim. Mana, nihoyat, xat keldi. U qaytmaydi, u rad qildi... Hamma narsani, tushunyapsizmi, hammasini rad etdi!.. – U xo‘rsindi, xuddi suv ho‘plaganday havoni simirdi.

– Qo‘ying, Katya, keragi yo‘q! Arzimaydi! Chinakam inson bo‘lsa edi... Odammis ekan!

Katya menga horg‘in termildi:

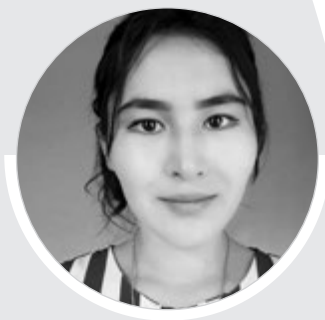
– Axir, men uni sevaman...

* * *

So‘qmoq ayqash-uyqash qoyalar atrofidan aylanib o‘tarkan, stansiya maydoni goh ko‘zdan yo‘qolar, goh yana paydo bo‘lardi, bir qarasang olis, bir qarasang, qo‘l uzatsang yetgudek ko‘rinadi, xuddi so‘qmoq ortga qaytganday va birdan uzoq pastlikda – mittigina, kulrang toshlar orasida yashilligi bilan ajralib ko‘zga tashlandi. Endi u butunlay ko‘zdan yo‘qoladi. Men to‘xtab dala durbinini qo‘lga oldim.

Katya uyning zinasida, yuzini qo‘llari bilan berkitib o‘tiribdi va atrofida parvona bo‘layotgan laycha Styopaga, cho‘chqa Kuzyaga, tovuq Tataga, toshbaqa Ledaga va bir chetda bukchayib o‘tirgan Grafnyaga nimalardir deyapti. Balki, bu soqov do‘stlari bilan maslahatlashib, endi qanday yashash kerakligi borasida bir qarorga kelayotgandir.

BOLALIKNING *ajib ifodasi*

Charos AVAZOVA

2001-yili tugʻilgan.
Toshkent davlat Oʻzbek tili va
adabiyoti universiteti talabasi.
Respublika yosh
ijodkorlarining Zomin
seminarida ishtirok etgan.

Dildan aytilgan soʻz dilga yetib boradi. Dildan yozilgan asar ham shunday. Bayram Alining “Tunkezar bolalar” qissasini oʻqish davomida bunga yana amin boʻldim!

Avvalo, shuni taʼkidlash joizki, asarga epigraf sifatida tanlangan Xurshid Davronning “*Oppoq edi boshda bu dunyo, Koʻcha oppoq, kechalar oppoq*” satrlari qissa mazmuniga juda mos tushgan. Chunki tashvish nimaligini bilmay oʻynab-kulib yurgan asar qahramonlarining hayotida kichik bir tasodif roʻy beradi-yu, ularning koʻngil olami algʻov-dalgʻov boʻlib ketadi...

Qissa boshida asar qahramonlari – roviy, Qodir, Mirzaning uchastkavoy oldiga chaqirilgani, ularning tunda qilgan “jinoyat”lari kitobxonga qulf urilgan eshikdek yopiq va sirli tuyuladi. Biz asar qahramonlari bilan birga bir-biridan gashtli voqeliklarga andarmon boʻlib, xayolan turli koʻchalarga kirib chiqamiz. Shumtakalarning piyozni notoʻgʻri ekib qoʻyib ustozlari oldida mulzam boʻlganlari, ilk muhabbati, maktabda koʻrsatgan shoʻxliklari labimizga kulgi yugurtiradi. Shu qatori oʻzimizning ham koʻz oʻngimizdan bolalik xotiralarimiz lip-lip oʻtadi, ularining qilgan qiliqlari, aytgan gap-soʻzlari tanish tuygʻularni qoʻzgʻatib, vujudimizni shirin toʻlqinlantiradi. Asar qahramonlari bittagina baliq tutganida biz ham ularga qoʻshilib quvonamiz, Sadafning xiyonatiga uchrab gʻamga botganida esa ularning qaygʻusiga sherik boʻlib, yigʻlagimiz keladi...

Asarning tili ravon. Oʻxshatishlardan ham unumli foydalanilgan. Masalan, “*Tuxumini qayerga tugʻishni bilmayotgan tovuqday tipirchilab qoldi*”, “*Osmon goʻyo qora libosga burkangan-u, yulduzlar shu libosning tugmalari...*” “*Pati toʻkilgan yostiqlikday boʻshashibgina gʻuldiradi...*” kabi poetik manzaralar bunga bir misol.

Asardagi bir voqea, ayniqsa, eʼtiborimni tortdi. Oʻqirman eslasa, asar qahramonlari onasiz qolgan

chumchuq bolasining omon qolishini istab, palaponni boshqa bir chumchuq uyasiga solib qo'yadi. Shunda ona chumchuq begona palaponni cho'qilab, inidan haydaydi. Voqea esa aynan Mirza ota-onasining o'gay farzand asrab olganliklarini eshitgan, ammo o'sha o'gay farzand kim – ukasimi yoki o'zi ekanini aniqlolmay yurgan paytlarida sodir bo'ladi. Menimcha, muallifning begona palaponni uyasidan haydagan ona chumchuq bilan, begona farzandning boshini silagan ona obrazini parallel qo'yishida ma'lum bir maqsad bor. Bu maqsad, shubhasiz, insoniy fazilatlarini aks ettirishga qaratilgan. Zero, bolaning begonasi bo'lmaydi, degan tushuncha faqat insonlargagina xos.

Asarda bunday tuyg'u va kechinmalarning tarannumi talaygina. Masalan, begona qishloqda kurash tushib g'olib bo'lgan Qodir o'z ovuli nomini aytmagunlaricha, yutuqni qo'lga olishni istamaydi. Nima sababdan shunday qilgani so'ralganida esa buni tushuntirib berolmaydi. Garchi Qodirning o'zi nima uchun bunday qilganini anglamasada, kitobxon yaxshi his etsa kerak. Insonda mana shunday murakkab tuyg'ular bor. Unga har qanday yutuqdan ko'ra, sha'n muhim! Yoki baliq tutish jarayonini olaylik. Ov baroridan kelmaydi. Bolalar umidsiz bir alfozda ortga qaytmoqchi bo'ladi. Shunda Qodir Mo'minning ov haqida onasiga aytib qo'rganini eshitib:

– Endi uch-to'rtta bo'lsayam, baliq

obormasak, enangdan uyatga qolamiz, – deydi. Keyin loy-balchiqqa belansalar-da, uyatga qolmaslik, yolg'onchiga chiqmaslik uchun baliqni obdon izlashga tushadilar...

Ammo qissaning muvaffaqiyatini belgilagan eng muhim omil bular emas. Asarning eng katta muvaffaqiyati shundaki, u kutilmagan xotimasi bilan o'quvchining qahramonlar haqidagi taassurotlarini ham mutlaqo boshqa tomonga burib yuboradi. Bu o'quvchi asar boshidan beri o'zini yetaklab yurgan tilsimning kalitini topganda, nihoyat barcha voqealar oydinlashganda sodir bo'ladi. Qizig'i shundaki, asarning bosh qahramoni aslida kim ekani aynan qissa nihoyasiga kelibgina ayon bo'ladi. Mutolaa davomida o'quvchi ongida lapashang, qo'rqqoq, bo'sh-bayov bola sifatida gavdalanib kelayotgan Mo'minning o'ziga xos xarakteri ochilishi, ya'ni o'quvchiga uning ariqqa

qulab tushgani emas, balki ataylab sakragani, kiyimlari yonib ketgan do'stlarini tashlab qochgani emas, balki ularga kiyim topib kelishga shoshilgani, Sadafning uyiga do'stlari bilan qo'shilib borishdan qo'rqqoqligi tufayli emas, dovyurakligi, vijdoni pok ekanligi uchun bosh tortgani, qolaversa, uning o'z do'stlarini sotmaydigan darajada jasoratli ekani ma'lum bo'ladi.

Men asarni to o'qib tugatmagunimcha sarlavha noto'g'ri tanlangan, degan fikrda edim. Nihoyat, mutolaa so'ngidagina muallif asarni asosiy voqea tunda ro'y bergani uchungina emas, balki o'spirinlikning kechinmalarga boy ruhiy olamini ochib berish uchun "Tunkezar bolalar" deb nomlaganiga amin bo'ldim.

Asarning shuncha yutuqlariga qaramay, unda ayrim uslubiy kamchiliklar ham ko'zga tashlanadi. Bir o'rinda "Sadaflarning **hovlisiz darvozasidan chiqar ekanmiz...**" deyiladi. Darvozasiz hovli bo'lishi mumkin, ammo hovlisiz

darvozani tasavvur qilish qiyin. *“Gapini kelgan joyidan davom ettirgan o’quvchilarni joyiga o’tqizdi, davom ettirilmaganlar esa turgan joyida so’ppayibgina qolaverdi”*. Mazkur gapda joyi so’zi birvarakayiga uch o’rinda takrorlanib, umumiy ma’noga putur yetkazgan. Yozuvchi bu kalomning muqobil variantini qo’llasa, nur ustiga nur bo’lardi. Roviy maktab direktori haqida so’zlar ekan, o’qituvchilarni **qamab tez-tez so’kib tursa ham, Saidovni “siz-sizlab” gapirardi, deydi**. Menimcha, so’kish o’rniga tergash so’zini qo’llash kerak. Shunda direktor zug’umkordan qattiqqo’l va jonkuyar kishiga aylanadi. Axir millat bolalarining tarbiyachisi so’kishi emas, yo’l ko’rsatishi, o’rnak bo’lishi kerak.

Mutolaa davomida hamsinlar, noixtiyoriy degan so’zlar e’tiborimni tortdi. Hamsinf o’rniga sinfdosh, noixtiyoriy o’rniga beixtiyor yoki ixtiyorsiz so’zlari ishlatilsa, qanday bo’larkan?! Bu mening shaxsiy fikrim, albatta.

“Tunkezar bolalar”

qissasining bosh qahramoni Mo’min asar oxiridagina parda ortidan chiqib yorqin obraz kasb etishi haqida gapirib o’tdim. Buni

Bayram Alining boshqa asarlarida ham kuzatishimiz mumkin. Masalan, muallifning “Hamdardlar”, “Kutilmagan tashrif”, “Rizolik” hikoyalarida bu yaqqol ko’zga tashlanadi.

“**Hamdardlar**”da ikki hamyurt erkak qovoqxonada tanishib, bir-birlariga o’tmishlaridan hasrat qiladi. O’quvchi esa asar oxiriga borib, bu ikki hamdard, aslida, bir voqeani ikki xil talqin qilayotganini, aniqrog’i, ikkalasi bitta ayol haqida gapirayotganini tushunadi. Shunda asar davomida jonli obraz sifatida ishtirok etmay, o’quvchiga faqat hikoya qahramonlarining aytmishlari yuzasidangina tanish bo’lgan va taqdir o’yinchog’iga aylangan o’sha mushtipar ayol bosh qahramon darajasiga ko’tariladi.

“**Rizolik**” ham ancha mulohazatalab hikoya bo’lgan. Unda Safar chavandozning elparvarligi, oriyatliligi, jasoratlari keltiriladi. Qahramon o’lim to’shagida yotganida qaysidir ilinj tufayli dunyoni tark etolmaydi. Axir bolalarini uy-joyli qilgan bo’lsa, savob amallari ko’p bo’lsa, ona yurtida jon bersa, el ardog’ida bo’lsa, uni ushlab turgan o’sha ilinj nima bo’lishi mumkin? Ziyrak pir buni osongina topadi. Qadrdon oti deraza yoniga keltiriladi va chavandoz otning kishnashini eshitib, o’sha onda jon beradi. Pining mana shu lahza otga qarata

aytgan “Kishna, jonivorgina, kishna! Odamning zo’ri jon beryapti, sen nega kishnamaysan? Egang shuncha yil yashab, sendan sodiqroq do’st topmaganga o’xshaydi...” qabilidagi o’quvchi ko’ziga yosh keltiradigan jummalardan bosh qahramon o’rni Safar chavandozdan otga bo’shatib berilganday bo’ladi.

“**Kuz yomg’irlari**”ni

o’qir ekanmiz, hikoya qahramoni Jafarsodiqning har gal yomg’irli kunda ishga kech qolishi, noma’lum nimarsalar bilan band bo’lishi qiziqarli va sirli ko’rinadi. O’zimizcha hamkasblariga qo’shilib, uning beo’xshov kulgilaridan, qilg’iliklaridan, mas’uliyatsizligidan jahlimiz chiqadi. Bu tilsim yuqoridagi asarlar kabi faqat yakundagina o’zini “fosh qiladi”. Gap shundaki, tayinli oyoq kiyimning yo’qligi hikoya qahramoniga yomg’irli havoda yurishga monelik qilgan ekan. Juda oddiy, ammo kutilmagan yechim. Umuman, ijodkorning “Topishmoq”, “Va’da”, “Rassom o’ylari” kabi yana boshqa asarlari borki, mutolaa davomida ba’zan chuqur o’yga botamiz, ba’zan xanda otamiz.

Shuning uchun biz, odatda, ko’rib, e’tibor qilmaydigan voqeliklardan u kutilmagan xulosalar chiqaradi. Bir kitobxon o’laroq, yosh yozuvchi hali o’lmas asarlar yaratishiga ishonaman. Bu yo’lda unga yuksak ijodiy parvozlar tilab qolaman!

Mard RAHMONOV

Yozyovon tumanida yashaydi. U bundan sakkiz yil ilgari avtohalokatga uchrab, oyoqlari o'ziga bo'ysunmay qolgan.

O'smir yigitcha uch yilda ikki marotaba miyadan og'ir operatsiyani boshdan o'tkazgan.

Gapirishga ham qiynaladi. Ammo hayotga, ertangi kunga umid bilan yashaydi. Murg'ak, sof qalb egasi. Mardning she'riy mashqlari nekbinligi bilan o'quvchini o'ziga tortadi.

U ota-onaga, Vatanga muhabbatni, yaxshilik, mehr-oqibat, bor haqiqatni sodda va ravon til bilan ifodalashga harakat qiladi. Eng muhimi – yuragida shukronasi bor. Uning yagona maqsadi – bir kun kelib o'rtoqlaridek oyoqqa turib, xalqiga chin dildan xizmat qilish.

Aziz o'quvchi, Mardning she'rlarini Siz ham o'qib, dil izhorlariga bir quloq tuting-a, ko'nglingizga yorug'lik kirs ne ajab.

O'ktamxon SOLIYEVA,
O'zbekiston Yozuvchilar
uyushmasi a'zosi

Shodligimdan yorishar olam

Kulib yashayman

Ona aziz, ona tabarruk,
Ona mehrin tuyib yashayman.
Onam ko'zi yoshlanmasin deb
Men hamisha kulib yashayman!

Yuragiga quyosh bo'lay deb,
Sabr bo'lay, bardosh bo'lay deb,
Bir mehribon sirdosh bo'lay deb,
Men hamisha kulib yashayman!

Dardim olib bo'ladi malham,
Chin do'stim ham aslida onam.
Shod bo'lsin deb aziz, yagonam,
Men hamisha kulib yashayman!

Haqiqatni oshkor etaman,
O'zi bergan dardni, netaman...
Umidim bor – yurib ketaman,
Men hamisha kulib yashayman!

Yaratganning mehrini men ham
Chin yurakdan tuyib yashayman.
Shodligimdan yorishar olam,
Men hamisha kulib yashayman!

Maqsad

Yurakni bir alam chulg'agan mahal,
Ruhimni ezg'ilib, qalbm tildilar,
Bu yorug' dunyoni boshga ko'tarib,
Bejiz kelmaganim, balki, bildilar.

Go'dakdek beg'ubor, guldek beozor,
Dilimga bardoshdan qasr quraman.
Qismatning sinovli dovonlarida
Men asta jilmayib, mamnun turaman.

Bu hayot talabi, qonuni ham shu –
Daryo ham bir tekis oqavermaydi.
Yo'lidan adashgan g'arib ko'ngilga
Har bir yaxshilik ham yoqavermaydi.

Bugundan qalbmida jo'sh urar bir so'z,
Ushalmas tuyg'ular ko'nglimdan ketsin!
Mard Rahmon bardoshin baralla kuylab
Shoirlar doston-u ash'orlar bitsin!..

Ot kimniki?

Bir kishi yo'lda ot minib kelayotgan ekan, bir joyda yo'l chetida turgan odamni uchratibdi. Haligi odam otliqdan:

– Hoy yaxshi odam, oyoqlarim og'riydi, iltimos, meni otingga mindirib olsang, – debdi.

Otliqning rahmi kelib uni otiga mingashtirib olibdi. Ular bir manzilga yetib kelganlarida otliq mingashgan odamga:

– Mana, sen aytgan manzilga yetib keldik, qani, endi otdan tush, – debdi. Shunda haligi odam:

– Nega men tusharkanman, ot meniki, sen tush otdan! – deb dag'dag'a qilibdi. Muttahamlikning chegarasi bo'larmidi, deganlaridek, u "ot meniki", deb turib olibdi. Odamlar bu janjalni qanday hal qilishni bilmay turgan ekan, shu payt Birbal kelib qolibdi. Unga bo'lgan voqeani tushuntirishibdi.

– Janjalni bas qilinglar, – debdi Birbal, – siz ikkalangiz ham otni qoldirib, ertaga kelinglar. Ot kimniki ekanligi hal bo'ladi.

Birbal ulardan otni olib qolib, podshohning otxonasiga olib boribdi va egar-jabdug'ini yechib, boshqa otlar yoniga bog'latib qo'yibdi. Ertasiga ikkala da'vogar kelibdi. Shunda "Ot meniki" deb da'vo qilayotgan odamga:

– Kirib otxonadan otingni olib chiq, – deyishibdi.

Muttaham da'vogar otni taniy olmabdi. Egasi esa yuzlab ot ichidan bir zumda o'zining otini tanibdi.

Birbalning donoligi bilan muttaham jazosini olibdi.

Muqovada

Ahmad To'ra

olgan suratlardan foydalanildi.

Bosishga 09.11.2021-yilda
ruxsat berildi.

Qog'oz bichimi: 84x108 ¹/₁₆

Nashriyot hisob tabog'i: 8

Obuna indeksi– **822.**

ISSN 0207-9137.

Jurnal 2007-yil 4-mayda

O'zbekiston Matbuot va

axborot agentligi tomonidan

№ 0253 raqami bilan

ro'yxatga olingan.

Tahririyatga kelgan
qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi
va muallifga qaytarilmaydi.

Mualliflar fikri tahririyat
nuqtayi nazaridan farq qilishi
mumkin.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda
"Yoshlik'dan olindi" deb
izohlanishi shart.

"PRINT-MAKON" MChJ
bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma № 7. Adadi: 1707.

Toshkent shahri,
Uchtepa tumani,
25-mavze, 47-uy.

